

4004

2

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

Др Душан Илић

ПРОЈЕКТОВАЊЕ
СТАМБЕНИХ
ЗГРАДА 1

ОРГАНИЗАЦИЈА СТАНА

ПРЕДГОВОР	9
УВОД	11
СТАН КАО ЖИВОТНА СРЕДИНА И ЧОВЕКОВЕ ПОТРЕБЕ	13
ПРИСТУП ОРГАНИЗАЦИЈИ СТАНА	21
1 КРЕТАЊЕ У СТАНУ	25
МОНОФУНКЦИОНАЛНИ КОМУНИКАТИВНИ ПРОСТОРИ	
УЛАЗ	27
УНУТРАШЊИ ХОДНИК - ДЕГАЖМАН	30
КОМУНИКАЦИЈЕ УНУТАР СТАНА-"КРУЖНА ВЕЗА"	33
ВИШЕНАМЕНСКИ КОМУНИКАТИВНИ ПРОСТОРИ -	
- "ПРОШИРЕНА КОМУНИКАЦИЈА"	37
2 ИНДИВИДУАЛНО ПОДРУЧЈЕ У СТАНУ -	41
- СОБЕ ЗА СПАВАЊЕ	43
ДИМЕНЗИОНИСАЊЕ СОБА	44
ЈЕДНОКРЕВЕТНЕ СОБЕ	46
СОБА ЗА РОДИТЕЉЕ	48
ДВОКРЕВЕТНЕ СОБЕ	49
ПОЛОЖАЈ СОБА У СТАНУ	52
СОБА ЗА РОДИТЕЉЕ	54
-ВЕЗА СА УЛАЗОМ	54
-ОДНОС ПРЕМА ПРОСТОРИЈАМА БОРАВКА	59
-ОДНОС СА ДЕЧИЈИМ СОБАМА	61
СОБЕ ЗА ДЕЦУ	64
-ВЕЗА СА УЛАЗОМ	65
-ОДНОС ПРЕМА ПРОСТОРИЈАМА БОРАВКА	67
3 ЗАЈЕДНИЧКО ПОДРУЧЈЕ СТАНА - ДНЕВНИ БОРАВАК	69
ДНЕВНИ БОРАВАК - ФУНКЦИЈЕ И СТРУКТУРА	71
ДНЕВНА СОБА	73
ТИПОЛОГИЈА ДНЕВНИХ СОБА	75
ДНЕВНА СОБА (БЕЗ РУЧАВАЊА)	76
ДНЕВНА СОБА СА РУЧАВАЊЕМ	78
-ПОЛОЖАЈ У СТАНУ - КАРАКТЕРИСТИЧНЕ ВЕЗЕ	80
НЕПРОЛАЗНА ДНЕВНА СОБА	84
ПРОЛАЗНА ДНЕВНА СОБА	85
"ХОЛСКА" ДНЕВНА СОБА	88

ТРПЕЗАРИЈА - ПРОСТОРИЈА ЗА РУЧАВАЊЕ	
ДИМЕНЗИОНИСАЊЕ И ДИСПОЗИЦИЈА ОПРЕМЕ	92
ПОЛОЖАЈ ПРОСТОРИЈЕ ЗА РУЧАВАЊЕ -	
- ВЕЗЕ СА ДРУГИМ ПРОСТОРИЈАМА	95
-РУЧАВАЊЕ - УЛАЗ	95
-РУЧАВАЊЕ - КУХИЊА	97
РУЧАВАЊЕ У ПРОШИРЕНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ	100
МЕЂУСОБНИ ОДНОС ПРОСТОРИЈА БОРАВКА -	
- КАО ЦЕНТРА ЗАЈЕДНИЧКОГ ЖИВОТА	105
СТАН СА ЈЕДНИМ ЦЕНТРОМ	106
СТАН СА ДВА ЦЕНТРА	109
МЕЂУСОБНИ ОДНОС ЦЕНТРА ОКУПЉАЊА	111
4 КУХИЊА	119
ФУНКЦИОНАЛНО-ФИЗИОЛОШКИ АСПЕКТ ПРОСТОРНОГ	
РЕШЕЊА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ КУХИЊЕ	123
ОПРЕМА И ОРГАНИЗАЦИЈА РАДНОГ ПРОЦЕСА	124
ОДНОС КУХИЊЕ СА УЛАЗОМ У СТАН	128
ПРОСТОРНИ ОДНОС КУХИЊЕ И СТОЛА ЗА РУЧАВАЊЕ	130
-КУХИЊА СА РУЧАВАЊЕМ	130
-РАДНА КУХИЊА СА РУЧАВАЊЕМ	132
МЕЂУСОБНИ ОДНОС КУХИЊЕ И КУПАТИЛА И	
УТИЦАЈ НА ПОЛОЖАЈ КУХИЊЕ У СТАНУ	134
ПСИХО-СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТ ПРОСТОРНОГ ТРЕТМАНА	
КУХИЊЕ У СТАНУ	133
5 ОТВОРЕНЕ ПОВРШИНЕ У СТАНУ	143
БИБЛИОГРАФИЈА	151
ПРЕГЛЕД АУТОРА ПРИКАЗАНИХ РЕШЕЊА ОСНОВА	
ДАТ ЈЕ УЗ САДРЖАЈЕ СВАКОГ ПОГЛАВЉА	

УВОД

СТАН КАО ЖИВОТНА СРЕДИНА И ЧОВЕКОВЕ ПОТРЕБЕ	13
ПРИСТУП ОРГАНИЗАЦИЈИ СТАНА	21

СТАН КАО ЖИВОТНА СРЕДИНА И ЧОВЕКОВЕ ПОТРЕБЕ

Човек је биолошко, индивидуално и друштвено биће.

Из такве његове основне карактеристике све његове потребе настају, формирају се и задовољавају у његовој - **човековој животној средини.**

Човекова средина јесте практично свака средина где се он налази.

Имајући у виду саму природу човека - његову животну средину чине две компоненте: физичка и социјална (друштвена).

Стамбена средина је део, или једна од најзначајнијих средина, шире човекове животне средине.

Стан је опет основно карактеристично обележје, односно "центар" стамбене средине, без кога она то и не би била.

Између свих делова, односно нивоа, средине постоје интеракције, међусобни утицаји и међусобна условљеност једне од других са повратним дејством.

Унапређење човекове средине се за то може очекивати само комплексним, свеобухватним приступом.

Фокусирање пажње на стан као човекову средину има оправдања јер је реч о најзначајнијем делу стамбене средине, без чијег унапређења се не може очекивати било какав успех.

Стан је најужа физичка средина, а породица најужа социјална средина човека и којој он и најдуже борави.

То значи да се физичка и социјална компонента човекове средине више но игде поклапају у стану.

На једној страни човек - јединка у својој најужој и истовремено трајној социјалној средини - породици, а на другој најужој дефинисана целина - стањ у коме је човекова базична друштвена група.

Задовољавањем потреба породице и њених чланова у стану - собзиром на његов значај - јесте примарни (мада не и једини) услов да би се могло говорити о задовољавању потреба у становању уопште.

Зато се може рећи да је стањ основна потреба човека и његове породице па се као таква може анализирати издвојено.

Наука о људским потребама - хрeиологија је млада научна грана у развоју. По природи је (као и сам човек) комплексна мултидисциплинарна и захтева координирање стручних и научно-истраживачких сазнања више различитих области.

Комплексност питања се увећева и тиме што је човек, као индивидуално биће, свестан својих потреба, да многим од њих може да управља, али и то да је значајан део његових потреба ослоњен на културу и традицију средине из које потиче.

Због свега тога, било би врло тешко и неизвесно установити и конкретизовати потпуну класификацију људских потреба за "универзалну примену", да важи за све појединце и ситуације.

Као биолошко биће - човек се током времена развија и мења.

Током развоја пролази кроз различите фазе - од потпуно несамосталног, зависног бића до одрасле самосвесне личности - и сходно томе мења се (еволуира и трансформира) значајан део његових потреба.

Од мноштва човекових потреба - у стану посебно долазе до изражаја, утичу на структуру и просторну организацију стана и обрнуто, трпе утицај просторне структуре, групе потреба следећих природа:

БИО-ФИЗИОЛОШКЕ (глад, одмор-спавање, секс, подизање деце, односно проширење породице и друге)

ПСИХО-СОЦИЈАЛНЕ (љубав, припадништво, дружење, посећивање, заједништво, сигурност, заштита, осамостаљивање, издвајање-усамљивање, самопоштовање и друго)

ОБРАЗОВНО-КУЛТУРНЕ (васпитање, учење, само-образовање, успостављање контаката у ту сврху итд)

У нормалним општим условима све ове групе потреба су значајне за човека у стану и не би се могле даље рангирати на "приоритетне" и "мање приоритетне", јер су многе од њих међусобно условљене,

Довољно би било, на пример, поставити питање - да ли се могу квалитетно задовољити потребе био-физиолошке природе (које су раније имале статус основних, практично је дино важних) ако нису задовољене неке од потреба разврстаних горе у другој или трећој групи - па запазити њихову недељивост.

Потребе породице у стану могле би се дефинисати као збир индивидуалних потреба њених чланова и заједничке потребе ње као целине.

Један од битних услова остваривања заједничких потреба јесте да их појединци (чланови породице) прихватају и доживљавају и као своје сопствене.

Индивидуалне и заједничке потребе су стога недељиве у стану као животној средини, нити се једне могу задовољавати на рачун других без последица.

То врло пластично истиче *G.Meyer-Ehlers (Wohnung und Familie)* када истиче да без услова за заједништво нема адекватног развоја индивидуе, а без услова за индивидуални нема правог заједничког живота.

Потребе породице, према томе, у првом реду зависе од њене структуре и то како квантитативне (број чланова и број генерација), тако и квалитативне (развојни стадијум у коме се посматра породица налази).

Током развоја, породица пролази кроз различите стадијуме - циклусе, у којима се мењају потребе и захтеви који се постављају пред структуру и организацију стана. Већи број аутора се у основи слаже са поделом периода развоја породице коју је изнео *Reyer (Housing and Society)*:

- млади брачни пар
- породица која се увећава
- стабилизирана породица
- породица која се смањује

Сем прве фазе - младости - у којој се могу приближно временски квантификирати што је значајно за процену дужине трајања одређених потреба у укупном "веку трајања" посматране породице.

Тако, на пример, поменути три циклуса (увећање, стабилизација, смањивање) - у зависности од броја деце и разлике међу њима - трају 22 - 30 година.

Унутар овог распона посебно су значајни периоди увећавања и стабилизације, јер се просторне потребе (како квантитативне, тако и квалитативне) највише испољавају - сл.1.

▲	МАЈКА	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
▼	ОТАЦ	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼
☹	БЕБА		☹	☹						
☺	ПРЕДШК. УЗРАСТ			☺	☺					
☺	ШКОЛСКИ УЗРАСТ				☺	☺				
☺	ТИНЕЈЦЕРСКИ УЗ.					☺	☺			
▼	СТАРИЈИ УЗРАСТ						▼	▼		
								▼	▼	

Није тешко уочити да су **просторне потребе у стану у овим периодима развоја породице**, са аспекта нашег интересовања и посматрања, **директно зависне од потреба деце**.

Потребе деце - био-физиолошке, психо-социјалне, образовно-културне природе - одражавају се на структуру стана (собе за децу) и организацију стана (однос дечијих соба према осталим групацијама или појединим просторијама стана, односно на начин групи сања просторија стана).

Са рођењем детета поставља се питање **ПОТРЕБЕ ЗА ДЕЧИЈОМ СОБОМ.**

Има мишљења да дете треба одмах по рођењу одвојити у посебну собу, али се она не могу прихватити. Наиме, доказано је да деца брже напредују (физички и психички) уколико су у сталном контакту (додиру) са мајком у првим годинама живота.

Може се сматрати оптималним да дете по навршеној трећој години треба да добије своју собу, што у првом реду представља био-физиолошку потребу али се делом тиме задовољавају и потребе других природа.

Са друге стране, ова потреба треба да се задовољи најкасније са шестом годином - што значи да дете може бити у родитељској соби најдуже до шесте године.

Ово ограничење је неопходно имати у виду јер преко тог узраста боравак детета у њиховој соби родитељи објективно доживљавају као сметњу, са свим негативним последицама које такво осећање може изазивати.

Са рођењем другог детета, потреба за посебном собом првог детета се одмах актуелизира, без обзира на узраст.

У поредицама са децом различитог пола јавља се проблем могућности коришћења заједничке собе, односно потреба за посебним собама.

По правилу, деца различитог пола треба да буду у посебним собама од почетка, а најкасније издвајање треба обезбедити када старије дете достигне "тинејџерски" узраст - 10 година.

Основа за овај захтев је био-физиолошке природе, а делом задовољава и психо-социјалне потребе.

Упракси се, скоро по правилу, запос тавља потреба да и деца истог пола имају своје засебне собе.

Потреба за својом ("личном") собом је пре свега психо-социјалне природе.

У "тинејџерском" узрасту (10-14,5)
- за разлику од млаћег узраста - јавља се интензивна потреба за осамостаљивањем.

Она се у стану манифестује жељом и потребом "да се буде сам са собом", да се не буде под надзором и контролом - једном речју, да има "свој део стана" у коме се може повремено издвојити из породичне заједнице.

Интензитет ове потребе, тесно повезан са формирањем личности, води задовољавању ове потребе изван стана (када у њему нема услова) са могућим негативним последицама тога чина.

Уз то, незадовољавање ове потребе има и последицу да деца тога узраста родитеље (породицу уопште) често доживљавају као сметњу, личности које им, чак и само својим присуством, ограничавају личну слободу.

Из свих тих разлога деца истог пола треба да имају своје посебне собе, најкасније са 12-14 година.

Како је већ речено, **ПОЛОЖАЈЕМ ДЕЧИЈЕ СОБЕ У СТАНУ** задовољавају се или не пре свега **потребе психо-социјалне и образовно-културне природе.**

Пошто се ово питање детаљније разматра кроз материју која касније следи, овде би се нагласила само **променљивост ових потреба деце у зависности од узраста.**

Од рођења па до почетка осамостаљивања (12-14 година) дете је превасходно опредељено за заједништво са родитељима у свим приликама и то како субјективно (по сопственој жељи и избору), тако и објективно (несамостално и треба му је помоћ, обучавање, надзор).

То практично значи да ће у свим случајевима деца предшколског и делом школског узраста настојати да све своје "активности" обављају у заједничком подручју стана - боравку, односно у оним деловима стана и просторијама где се преко дана родитељи најчешће налазе.

Ако се жели, а то је потребно, да дете тога узраста борави и у својој соби (у игри, учењу и др.) - соба треба да буде у комуникацијској, визуелној вези са делом стана где су у том периоду родитељи.

Упротивном, дете предшколског узраста преко дана неће користити своју собу, а сваки захтев "да оде у своју собу" ће доживљавати као казну, са свим негативним последицама које осећање одбачености носи са собом.

После 12-те(14) године потреба за заједништвом губи интензитет, настаје потреба за самосталношћу и као таква остаје трајна.

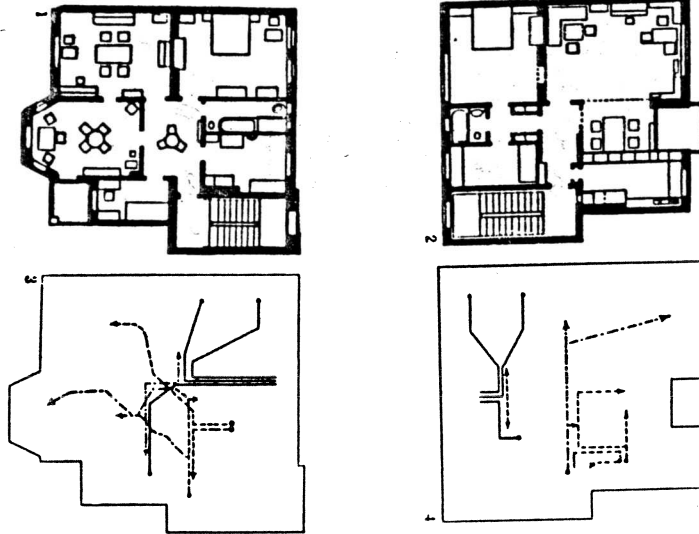
Из предходног разматрања може се извести закључак да се потребе породице у стану стабилизирају - односно да почиње циклус стабилизиране породице - када деца наврше 12, односно 14 година.

ОРГАНИЗАЦИЈА СТАНА

Истраживању организације стана темеље је поставио Klein 1928 године својим познатим решењем (сл.2).

Његова организациона шема се заснива на биолошком ритму човека "дан/ноћ" и њима својственим активностима које се одвијају у различитим просторијама стана.

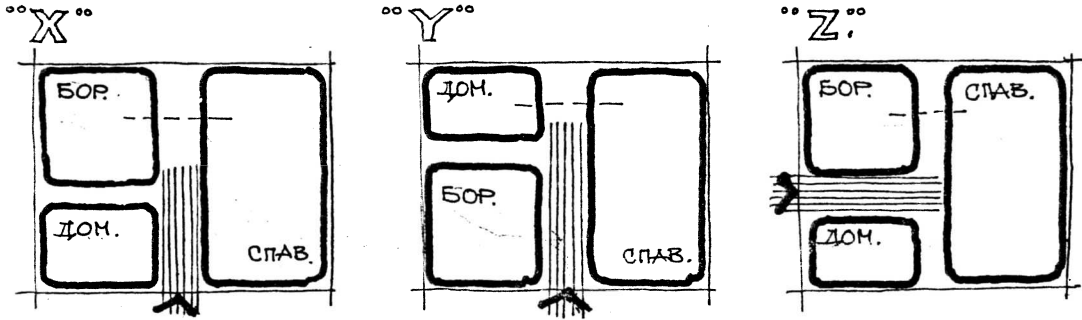

Повезаност појединих активности, њихова комплементарност и сукцесивност - условљавају потребе за комуницирањем из међу различитих делова и просторија стана. Узависности од међусобног односа просторија - ове комуникације се укрштају или не, односно продужавају или скраћују.

На тој основи, у својој **функционалној шеми Klein** је доказао да одговарајуће груписање просторија стана - одговарајућа организација стана - смањује дужине комуникацијских путева а њихово укрштање своди на најмању могућу меру, током дневних и "ноћних активности".

групписање просторија (а тиме и по дела стана) према дневном/ноћном циклусу доживљавало је одређене модификације у протеклом периоду (као на пример организационе шеме проф.Бајлона - сл.3) - али је и данас најраспрострањенија шема.

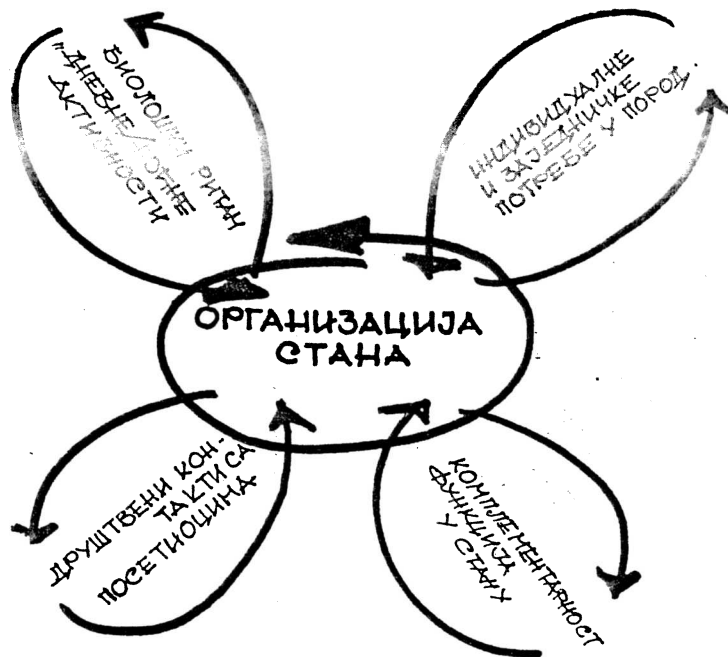
3

Развој стандарда становања, укупна демократизација друштвених односа, посебно у области права човека и слободе личности -данас су битно прошириле интерес и сазнања у области потреба човека и његове друштвене групе-породице у стану. Све то се мора одразити и на приступ организацији стана.

Полазећи од **недељивих потреба човека** (као биолошког, индивидуалног и друштвеног бића) у стану, **био-физиолошке, психо-социјалне и образовно-културне природе**, уз уважавање питања комплементарности појединих активности и функција - **релевантни чиниоци организације стана су:** (шема-сл.4)

- а) **биолошки ритам - дневне/ноћне активности**
- б) **индивидуалне и заједничке потребе у породици**
- в) **друштвени контакти са посетиоцима**
- г) **комплементарност функција у стану**

Аспект функционалне комплементарности (Г) стана сублимира предходне чиниоце организације (заснованена људским потребама) и просторно омогућава груписање међусобно "трпељивих" ("хомогених") активности (оних које се међусобно допуњују или одвијају сукцесивно без узајамних сметњи) - односно раздвајање међусобно "нетрпељивих" ("нехомогених") активности и функција.

У том смислу врло је распрострањена, практично као већ традиционална, подела стана на групе просторија за: спавање - боравак
 - припремање хране и вођење домаћинства
 - одржавање хигијене - комуникације.

О:

- 1 ПРОСТОРИЈЕ ЗА КРЕТАЊЕ
- 2 ИНДИВИДУАЛНО ПОДРУЧЈЕ СТАНА
- 3 ЗАЈЕДНИЧКО ПОДРУЧЈЕ СТАНА-БОРАВАК
- 4 КУХИЊА
- 5 ОТВОРЕНЕ ПОВРШИНЕ У СТАНУ

омогућава ближе дефинисање и анализу просторних услова за задовољавање био-физиолошких, психо-социјалних и образовно-културних потреба човека, појединца и његове породице.

КРЕТАЊЕ У СТАЊУ

МОНОФУНКЦИОНАЛНИ КОМУНИКАТИВНИ ПРОСТОРИ	
УЛАЗ	27
УНУТРАШЊИ ХОДНИК - ДЕГАЖМАН	30
КОМУНИЦИРАЊЕ УНУТАР СТАНА	
- "КРУЖНА ВЕЗА"	33
ВИШЕНАМЕНСКЕ КОМУНИКАТИВНЕ ПРОСТОРИЈЕ	
- "ПРОШИРЕНА КОМУНИКАЦИЈА"	37

1

ПРЕГЛЕД АУТОРА
ПРИКАЗАНИХ РЕШЕЊА

- сл. 4 *Hilmer - Немачка*
5 *Herberger - Немачка* “
16 арх. Стјепановић/Јанковић (Бг. -конк.)
17 арх. Јанковић/Стјепановић (конк.Осијек)“
19 */obj. Gieselbach "AW" 114/83*
20 арх. Реба -Н. Сад
21 *arch. Pietela - Finska*

Сви остали прилози - шеме, скице - аутор.

Кретање је пратећа функција многих активности које се дешавају у стану као животном простору. Као такво, одвија се како унутар просторија тако и између њих.

Када је у питању други случај, који се овде посматра, образују се **просторије за кретање**.

Потребу за **формирањем просторија за кретање** у стану условљава више чинилаца, од којих су посебно два наглашена:

- раздвајање стана као унутрашњег простора, од спољног, формирањем међу-простора ("тампон-зоне");
- издвајање одређених активности од опште функције кретања формирањем засебних просторних целина - просторија, како би се обезбедила персонална интимност (приватност) у њима.

Имајући у виду предходно - просторије за кретање чине: **УЛАЗ (ПРЕДСОБЉЕ) и УНУТРАШЊИ ХОДНИК (ДЕГАЖМАН)**

У Л А З

По свом значају за укупну организацију стана и по функцијама које прихвата, поред самог кретања - улаз објективно превазилази разврставање само у просторије за кретање.

Његова улога тампон-зоне између "унутра" и "споља" садржи **физичку** и **социјалну** компоненту.

Физичка компонента улаза подразумева заштиту унутрашњег простора (стана) од спољних утицаја, као што су топлота, звук и др.

Социјална функција улаза није мање значајна од предходне и утиче на његову величину и диспозицију, пре свега.

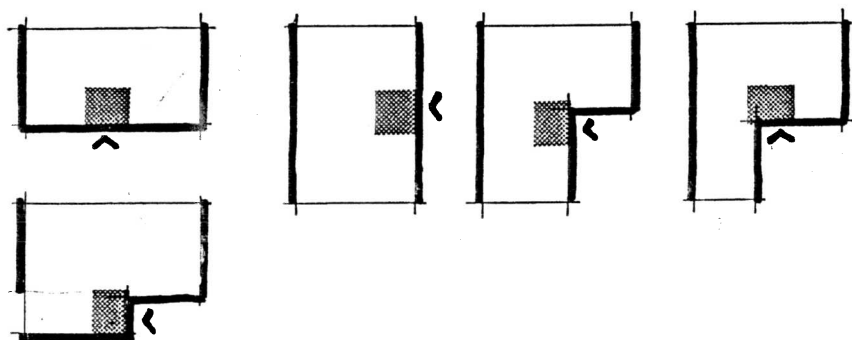
Функција тампон-зоне у социјалном смислу је истовремено и повезивање и раздвајање

оним у унутрашњем (приватном) , у стану - месту где се успоставља или прекида почетни друштвени контакт са посетиоцима.

Положај улаза у односу на габарит битно утиче на организацију стана и рационалност површина за комуницирање.

У свим случајевима, где положај није условљен типолошким карактеристикама стамбеног објекта - централни положај улаза је по правилу најповољнији. (сл. 1)

1

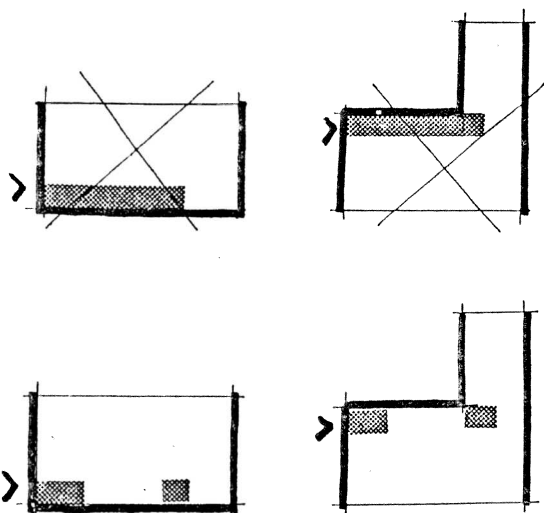

Такав положај омогућава најкраћу могућу везу са свим деловима стана и олакшава формирање приближно квадратне форме, као најповољније за улазни простор.

Периферни положај улаза у стан је неповољно решење, јер, нарочито код већих - више собних станова, условљава издужену диспозицију ("ходничко решење") и повећава површину просторија за кретање.

Неке од негативних карактеристика изнуђених решења са периферним улазом могу се делимично ублажити тиме што се чисто комуникативна површина "прекида" вишенаменским просторијама или се формирају пролазне просторије - дн. соба, ручавање (сл. 2).

Оптимално димензионисање улаза је битна претпоставка да би се оствариле активности које прихвата.

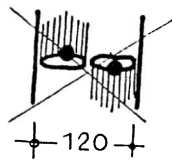
2

Треба имати у виду да улаз није примарно и једино просторија за пролаз, па се самим тим ни димензионални параметри не могу заснивати искључиво на критеријуму "мимоилажења два лица" (110 - 120см.).

Социјална компонента функције улаза и садржаји које подразумева (прихватање и испраћање посетилаца, као саставни део наше културе становања) битно утичу на димензије и облик улаза.

Најмања допустива ширина, по тој основи, требало би да износи 150см. и то независно од величине односно структуре стана, (сл.3)

ЛД

Пожељна приближно квадратна форма олакшава сналажење посетилаца у улазном простору, прегледност и само-избор правца кретања према изабраним просторијама стана - што није случај код "ходничког решења".

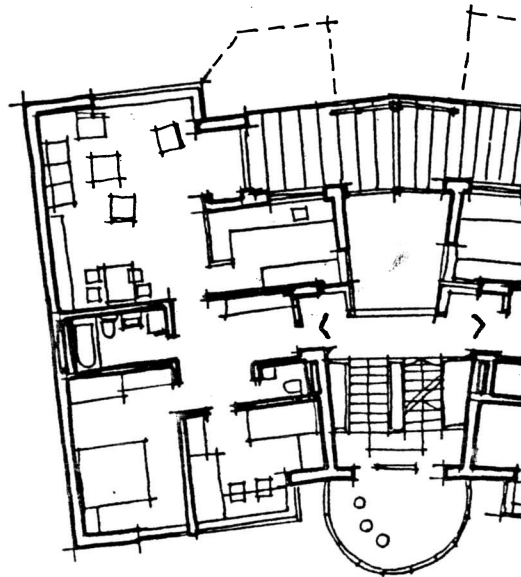
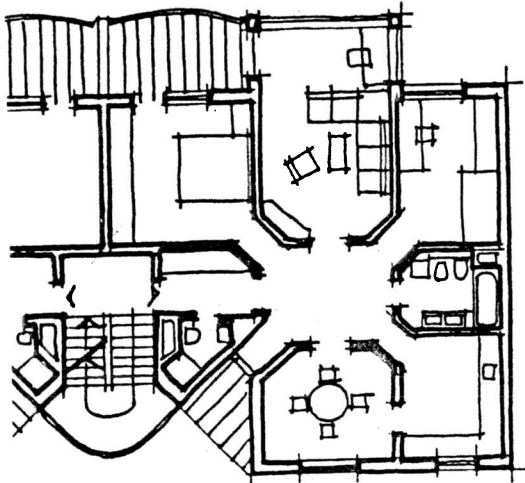
Поред реченог са социо-психолошког аспекта битна је и **осветљеност** улазног простора. Најиме, визуелни контакт са потенцијалним посетиоцем пре физичког и чујног (звоно, лупање) омогућава потребну психолошку припрему за сусрет. Упротивном, настаје стресна ситуација при сваком сусрету са посетиоцима на улазним вратима.

Код вишеспратних зграда са више стана по правилу није једноставно обезбедити природно осветлење улазног простора због мноштва других, такође оправданих, потреба за таквим осветљавањем других просторија.

Изложени примери (сл.4, сл.5) одговарају по себну пажњу како као ретки, тако и као пешни.

У првом случају (сл.4) без проширења фронта објекта бочним продором осветљен је улазни простор.

4 | 5

Други пример (сл.5) је још успешнији јер се, поред осветљавања, са потенцијалним посетиоцем пред улазним вратима може успоставити визуелни контакт из самог стана (кухиње) - чиме се достижу поједини квалитети индивидуалног становања, у оквиру посматраног проблема.

УНУТРАШЊИ ХОДНИК – ДЕГАЖМАН

Код вишесобних станова - као комуникативна површина између просторија, чији положај захтева интимност (неизложеност) у односу на улазну зону - јавља се унутрашњи ходник, дегажман.

За разлику од улаза, дегажман је мање оптерећена и пре свега комуникативна површина намењена за кретање чланова породице.

Сагласно томе, оптимална ширина износи 120см, а изузетно, када повезује само једну просторију или је краће дужине (чиме се сусретање две особе у том простору своди на случај), може бити и ужи - 100(90)см.

Мада му је основна намена комуницирање, дегажман је погодан простор за смештај плочара, који су увек потребни у стану, у ком случају се ширина повећава на 150-180см. Тиме се, путем суперпонирања две функције, постиже рационалност и побољшава употребна вредност дегажмана - јер се претвара у "пролазну гардеробу". (сл.6)

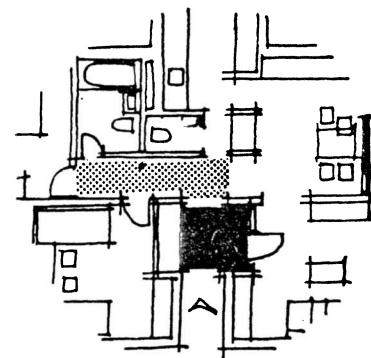
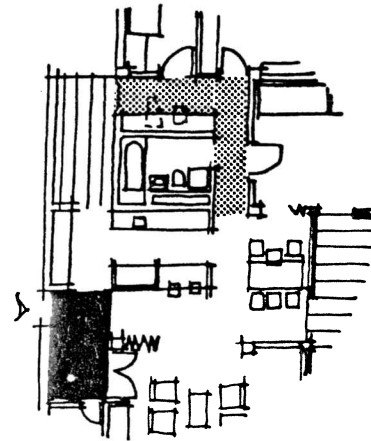
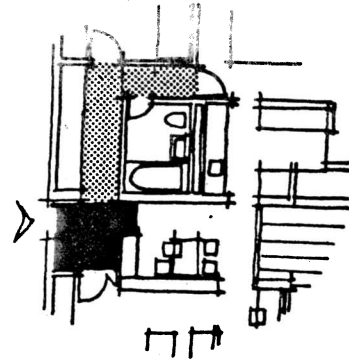
Оправданост повећања ширине дегажмана долази још видљивије до израза када се укаже могућност за природно осветљење и проветравање. У таквим случајевима функција комуницирања губи приоритет јер се добија више наменски пролазни простор значајне употребне вредности (сл. 7)

Међусобни однос улаза и дегажмана, као комуникативних просторија, зависи од диспозиције и организације стана као и од положаја улаза у односу на габарит стана.

Могу бити непосредно и посредно повезани.

Код непосредне везе (сл. 8) није неопходно физичко раздвајање вратима, јер се визуелно наглашава различитим ширинама, што је довољно за оријентацију посетиоца,

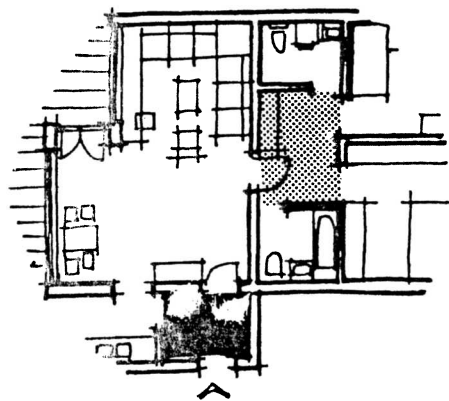
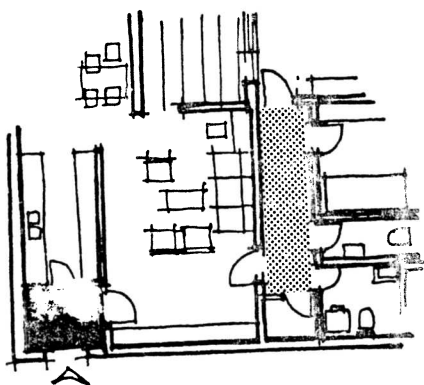
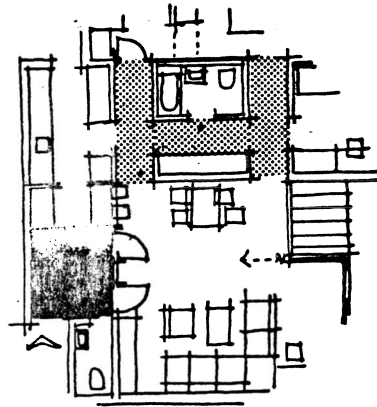
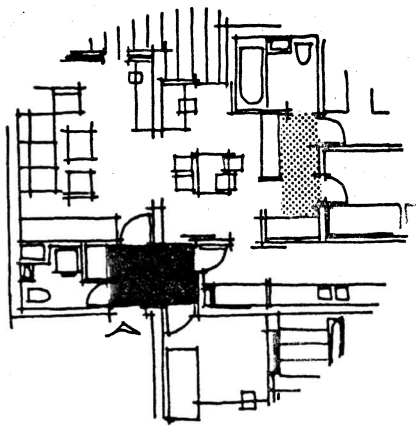
6
7
8

условљена периферним положајем, стварају се углавном преко пролазног ручавања (сл.9,10), односно дневне собе (сл. 11,12).

Тиме је наглашена интерност дегажмана у потпуности - а о последицама оваквих решења на организацију живота у стану и пратећим негативним аспектима биће више речи у следећем делу.

СД	·1(1)
·11	·12

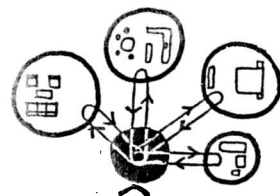

КОМУНИКАТИВНИ ПРОЦЕСИ У СТАНУ - "КРУЖНА ВЕЗА"

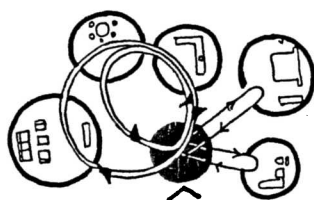
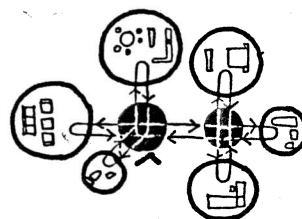
Како је већ речено, кретање се у стану одвија како унутар просторија тако и између њих.

Комуникативно повезивање просторија, у том контексту, је по правилу посредно - преко просторија за кретање, јер су посебне просторије и формиране да би се активности у њима одвојиле од осталих у стану (сл.13).

Међутим, поред овако дефинисане посредне, између просторија стана могу се формирати и непосредне комуникативне везе, чиме се отвара више алтернативних комуникативних могућност и ствара т.зв. "кружна веза" у стану (сл.14 и 15).

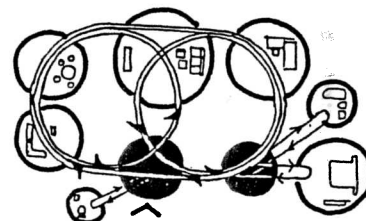

13

14

15

Успостављање "кружне везе" у стану јавља се углавном из два разлога:

- први - да би се поспешили социоинтегративни процеси у породици и уопште разноврснији облици комуникација (визуелно, чујно, кретањем) њених чланова;
- други - да би се ублажили недостатци појединих организационих шема станова код којих је веза индивидуалних просторија (соба) са улазом зависна од других (најчешће заједничких) просторија стана.

У првом случају могло би се рећи да се ради о "надградњи" већ формираних садржаја и комуникативних веза, у ширем смислу речи.

Наиме, алтернативном комуникативном везом, уз постојећу посредну преко комуникација - стварају се могућности за:

- скраћивањем дужине пута који би требало савладати при сукцесивном обављању активности у различитим просторијама стана;

- задовољавањем потреба за успостављањем функционалне везе између просторија које прихватају комплементарне активности;

- задовољавањем потреба за непосредним социјалним комуницирањем између чланова породице који у различитим просторијама у исто време обављају поједине активности.

Успостављање секундарних комуникативних веза као допунских, објективно ствара погодне претпоставке за вишенаменско коришћење просторија, а у одређеним случајевима и промену пројектоване намене неких од њих у току експлоатације.

“Кружном везом“, како је приказано на сл. 14 и 15, могу бити обухваћене поједине просторије сродних намена (најчешће је то случај са дневном собом, ручавањем и кухињом) али се могу прикључити и индивидуалне просторије, собе.

Непосредно повезивање индивидуалних просторија са заједничким наглашава интегративну компоненту социјалних односа у породици - што је несумњиво позитивно и одговара породицама са децом предшколског и делом школског израста.

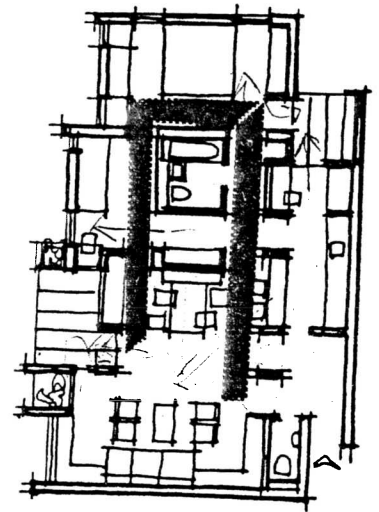
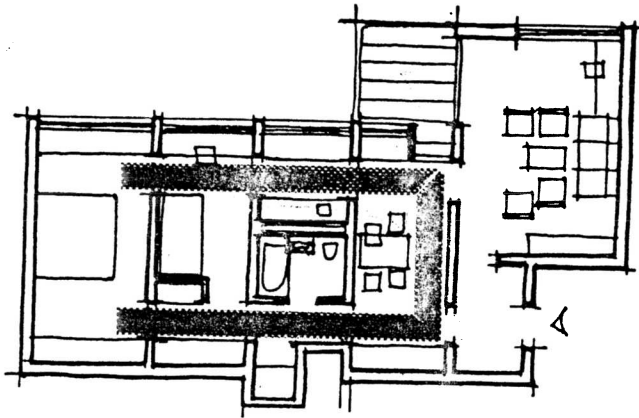
Међутим, “кружна веза“ се може претворити и у своју супротност ако нарушава интегритет личности, онемогућивши јој право на издвајање из заједнице, на усамљивање.

Стога, трајнија употребна вредност овакве организације стана-са “кружном ве

зом“ – може бити обезбеђена ако је одлука о њеној употреби или прекиду искључиво на кориснику индивидуалне просторије.

Јер, треба имати у виду да битан услов за психолошко прихватање просторије “као своје“, поред њеног коришћења, јесте осећање сигурности што укључује и “контролу улаза“. Таква контрола је практично немогућа у случају дечијих соба код изложених мера (сл.16 и 17)

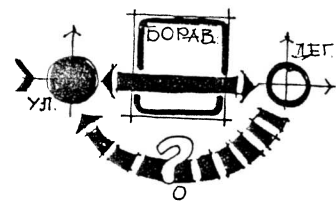
106 | 117

У другом случају – када су у питању решења где је прекинута веза дегажмана са улазом – “кружном везом“ се “дограђују“ постојеће организационе шеме, односно умањују њихови недостатци.

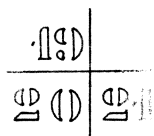
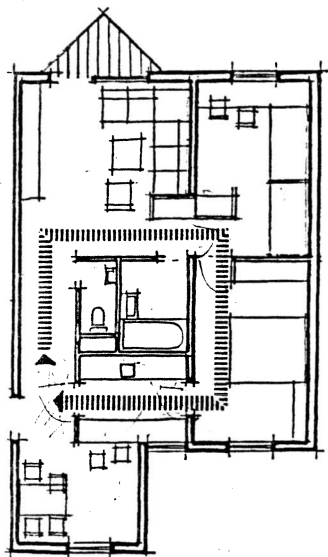
Потреба за оваквим решењима коришћења “кружне везе“ посебно је изражена код више собних станова са пролазним (јединствено решеним) “боравком“, као једином социоинтегра тивном простору (сл. 18).

У таквим организационим шемама друштвена

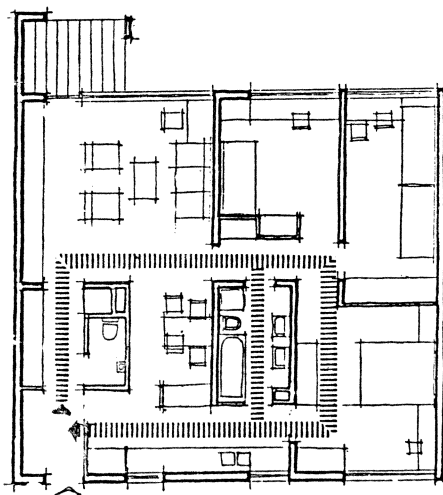
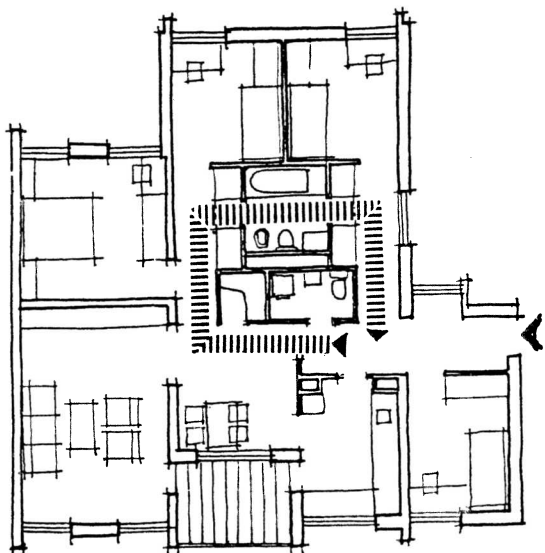

106 | 117

Окупљања са посетиоцима спутавају “приватност” чланова породице који не учествују у њима (што је врло чест случај у породицама са одраслом децом) - јер је “прекинута” веза са њихових соба са улазом/излазом.

За укупне интерперсоналне односе у породици изузетно је важно обезбедити уравнотежене услове за задовољење и индивидуалних и заједничких потреба, што се може постићи структуром и организацијом стана. Због тога, свака секундарна (“кружна”) веза индивидуалног подручја стана са улазом, којом се “заобилази” заједничко подручје стана јесте целисходно решење у таквим случајевима (сл.19, 20, 21).

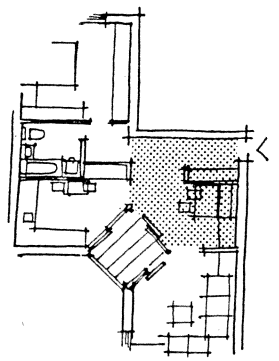
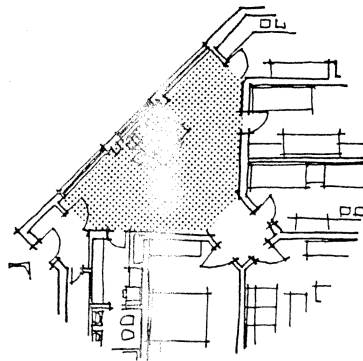
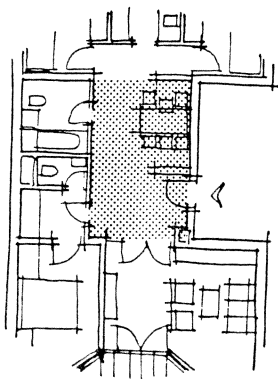
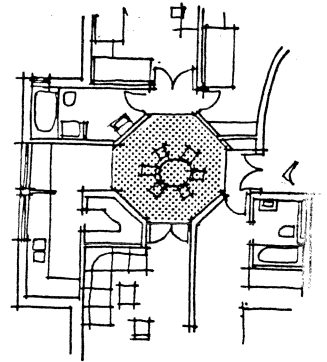
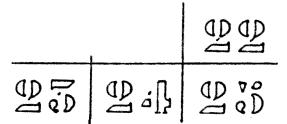
– “ПРОШИРЕНА КОМУНИКАЦИЈА”

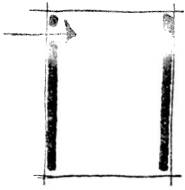
“Проширена комуникација” је вишенаменска пролазна просторија која, поред основне функције кретања, може да прихвати и друге активности – оне, које основна неће ометати.

Јавља се као проширена улазна комуникација и као проширена унутрашња (дегажман) комуникација.

У пројектантској пракси најчешће се јавља проширено подручје улаза, када се основној функцији (кретање) придодаје и ручавање, (о чему се детаљније излаже у делу: “Ручавање у проширеној комуникацији”).

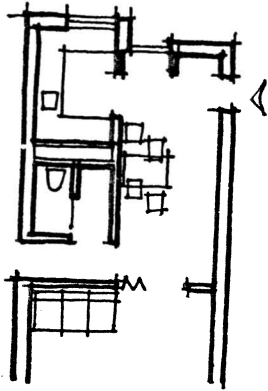
Поред одговарајучих димензионалних параметара, овако проширена комуникација ће имати очекивану употребну вредност ако је и природно осветљена (сл. 22, 23, 24, 25)

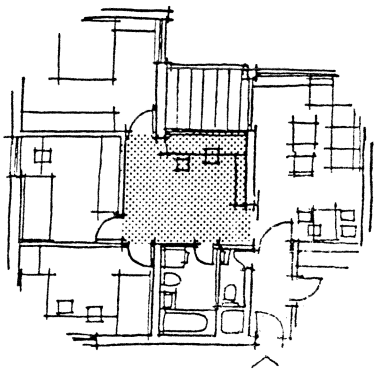
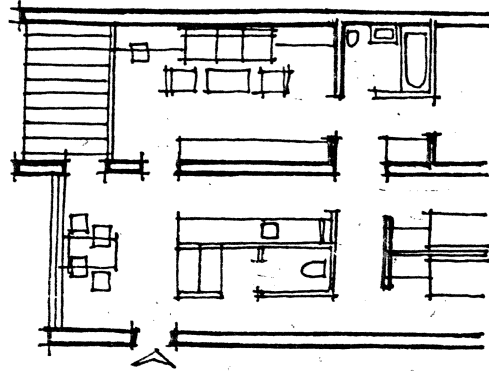

Код станова са **периферним улазом**, где су код вишесобних станова по правилу повећане површине под комуникацијама, као рационално решење намеће се проширена улазна комуникација са ручавањем. (сл.25,26)

25

26

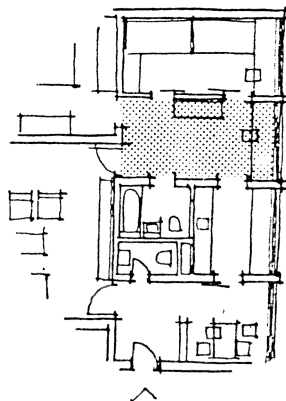
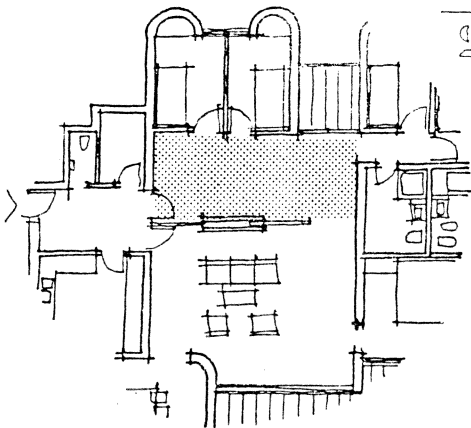

Формирање вишенаменског простора процирењем интерне комуникације-дегажмана са гардеробом се најчешће јавља у пракси (о чему је већ било речи). Много значајнију употребну вредност, при томе, имају **природно осветљени** вишенаменски комуникативни простори у индивидуалном подручју стана повећаних димензија (сл.29, 30).

29

30

30

Проширене и осветљене интерне комуникације су посебно значајне за породице са малом децом јер се могу користити за игру и учење, са могућношћу надзора из просторија "боравка", и поред издвојености.

Под одређеним условима (пре свега знатно проширени) ови простори могу представљати алтернативни "боравак" (о чему се говори у делу: "Међусобни однос просторија боравка").

ВИДУАЛНО ПОДРУЧЈЕ У СТАНУ**- СОБЕ ЗА СПАВАЊЕ 43****ДИМЕНЗИОНИСАЊЕ СОБА 46****ЈЕДНОКРЕВЕТНЕ СОБЕ 48****СОБА ЗА РОДИТЕЉЕ 50****ДВОКРЕВЕТНЕ СОБЕ 51****ПОЛОЖАЈ СОБА У СТАНУ 54****СОБА ЗА РОДИТЕЉЕ 56****ВЕЗА СА УЛАЗОМ 56****ОДНОС ПРЕМА ПРОСТОРИЈАМА БОРАВКА 61****ОДНОС ПРЕМА ДЕЧИЈИМ СОБАМА 63****СОБЕ ЗА ДЕЦУ 66****ВЕЗА СА УЛАЗОМ 67****ОДНОС ПРЕМА ПРОСТОРИЈАМА БОРАВКА 69**

2

**ПРЕГЛЕД АУТОРА
ПРИКАЗАНИХ ПРОЈЕКТАТА**

- сл. 10 *Le Corbusier*
 11 арх. Љупка Ковачевић - Ниш
 12 арх. Иванишевић - Сплит
 15 арх. Арнаутовић
 16 арх. Б. Дедић - Ниш
 17 арх. Боровница - Београд
 18 арх. Бранко Алексић - Београд
 19 арх. Косар /згр. на Пагу
 20 "*Haka-block*" - *Helsinki*
 21 *Bartels - Berlin/90*
 22 *dAndrault - Parot /67*
 23 *Mizerski - Stockholm/90*
 24 *Kahri - Helsinki/87*
 26 арх. М. Чанак /згр. у Н. Саду
 27 *Herrkommer - Немачка*
 28 арх. Стипановић и др. - Београд
 29 арх. Катанић - Ниш
 31 */zgrada u Cirihi - 89*
 32 арх. Д. Ковачић - Сплит 3
 35 арх. Б. Реба - Нови Сад
 36 арх. Б. Алексић, арх. Саичић
 37 *Duwe - Немачка*
 38 *Turnbull - USA Calif.*
 39 арх. Б. Спасић - Ниш
 40 *Wratzfeld - Немачка*
 41 арх. Стјепановић - Бг.
 42 *Schwab - Немачка*
 43 арх. Б. Алексић - Бг.
 44 арх. Д. Марушић - Бг.

Сви остали прилози - шеме, скице, дијаграми и др. - аутор

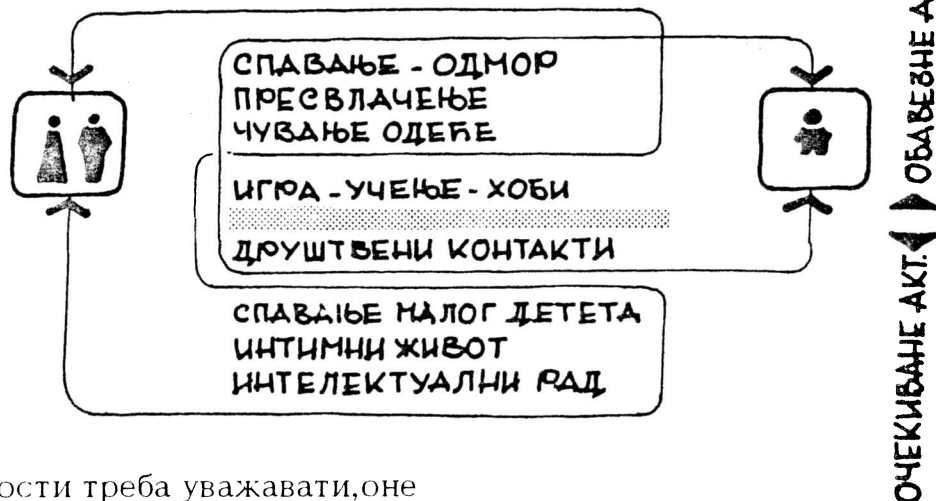
СОБЕ ЗА СПАВАЊЕ

Собе “за спавање” спадају у **индивидуалне - интимне (приватне) просторије стана**. Њима се примарно задовољавају **биофизиолошке** потребе чланова породице за ноћним одмором. Поред ове примарне функције, у собама се задовољавају и друге потребе **психо-социјалне** природе (издвајање, осамљивање, дружење деце са вршњацима) као и **едукативно-културне** природе (игра, учење, рад) – које се пре тежно задовољавају преко дана.

Због разлика у потребама генерацијске и друге природе, па самим тим и у активностима или приоритету активности – разликујемо родитељску и дечије собе.

У случају тро генерацијског домаћинства, јавила би се и соба за старе родитеље.

Од више активности које се по природи потреба одвијају у собама, у шеми (сл.1) су наведене само карактеристичне, међусобно комплементарне, које се циклично понављају или су дужег временског трајања.

Према све активности треба уважавати, оне се могу поделити, односно раздвојити, на :

“обавезне” и “оčekиване” (или “могуће”).
 Активности које су разврстане као “оčekиване” односно “могуће” могу се потпуно или делимично одвијати и у другим просторијама стана или се у временском смислу могу међусобно замењивати (на пример: “спавање малог детета” / “интелектуални рад”).

Намењене функције (задовољавањем одређених потреба чланова породице путем активности које их карактеришу) – собе могу остварити пре свега одговарајућим просторним карактеристикама:

- 1 димензионалним параметрима
- 2 положајем у стану (односом са осталим просторијама стана)

ДИМЕНЗИОНИСАЊЕ СОБА

Основна био-физиолошка потреба за ноћним одмором (коју карактерише дуго трајност и смањена могућност утицаја и управљања околином) утиче да се **димензионисање соба за спавање** – за разлику од других просторија – врши по два критеријума:

- здравствено-хигијенском
- функционалном

Под првим, карактеристичним за собе, подразумева се одређена кубатура ваздуха за којом човек има потребу када борави у затвореној просторији.

Други критеријум, који важи и за друге просторије стана, подразумева потребну опрему за одвијање предвиђене активности као и потребан манипулативни и комуникативни простор

По здравствено-клиничком критеријуму потребно је 6m^2 одрасла особа.

Одраслој особи потребно је 20m^2 ваздуха, али се количина може смањити на 15 (због циркулације ваздуха кроз прорезе и због порозности зидова), а пошто је уобичајена чиста висина $2,5\text{m}$ – долази се до тражене површине. Специфичност родитељске собе је што прихвата и мало дете (најдуже до његове шесте године) када је породица у том стадијуму развоја. То утиче на повећање површине за 3m^2 . Узимајући то у обзир, по овом критеријуму, површина родитељске собе треба да износи $14 - 15\text{m}^2$.

ЗА ПРИХВАТАЊЕ ДЕТЕТА

Функционални критеријум, за разлику од родитељске собе, је примаран за **дечије собе**, јер површина која би се добила (6m^2 за једнокреветну собу) **није довољна** за потребне и очекиване активности у њој.

Дечије собе прихватају знатан број различитих активности преко дана, као што су: игра, учење, хоби и слично. Поред тога, карактеристично је да се ове активности врло често одвијају у друштву: са родитељима (док је дете предшколског и делом током школског узраста), или са вршњацима (током школског узраста и касније).

Треба имати у виду да су друштвени контакти ове врсте од великог утицаја и значаја за психо-социјални развој личности.

Више аутора, потврђујући значај ових активности и лоцирајући их у дечијој соби – истраживало је потребну “слободну” површину пода, односно собе. Резултати једног од тих истраживања (Институт Харалда Дајлмана из Штутгарта, СР Немачка) приказани су табеларно (сл. 2) у зависности од узраста деце.

УЗРАСТ	1 год.	1'3	3'6	6	10	12'5	14'5
РАД				289	346	346	432
СПАВАЊЕ	304	469	509	509	509	584	584
ИГРА-ХОБИ	077	352	352	435	435	435	435
m^2	441	791	861	1233	1290	1365	1451

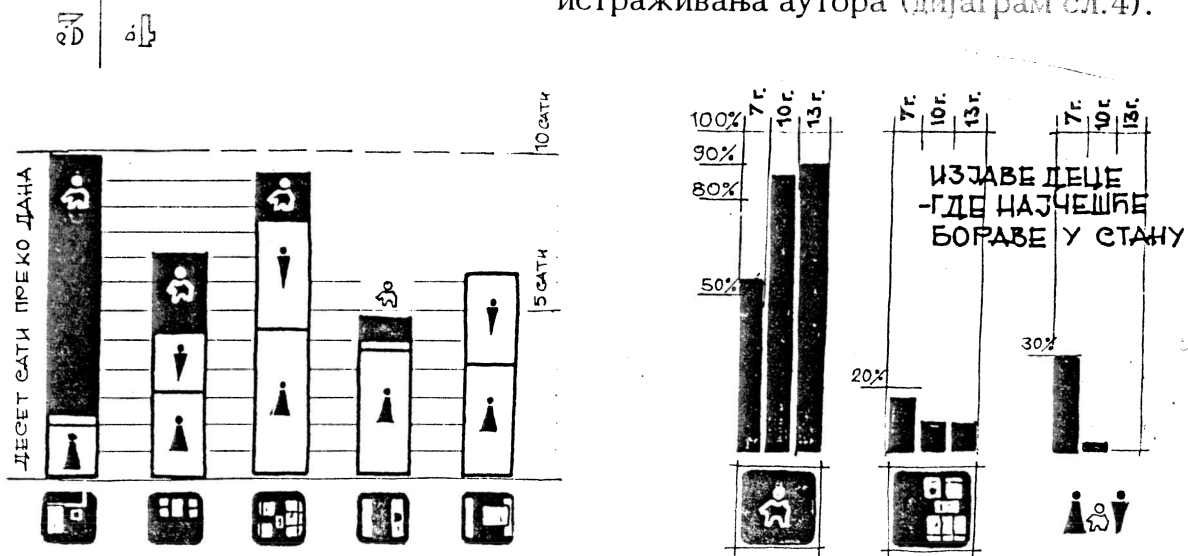
АКТИВНОСТ

18

Имајући, треба истаћи у виду да се неке од активности деце не одвијају увек и само у дечијим собама.

То доказује више истраживања, као на пример Француских аутора (дијаграм сл.3) или истраживања аутора (дијаграм сл.4).

Имајући све то у виду оптимална величина једнокреветних соба требало би да износи $8 - 10\text{м}^2$ а двокреветних $12 - 14\text{м}^2$.

Овако утврђене површине по функционалном критеријуму могу представљати погодан оквир за одвијање различитих активности - али само уз одговарајући однос ширине и дужине соба.

Иницијалне скице, приказане у модуларном растеру од 60см и полумодулу од 30см, дају само неке од могућих диспозиција.

ЈЕДНОКРЕВЕТНЕ СОБЕ дате су у ширинама од $210 - 300\text{см}$ (сл. 5).

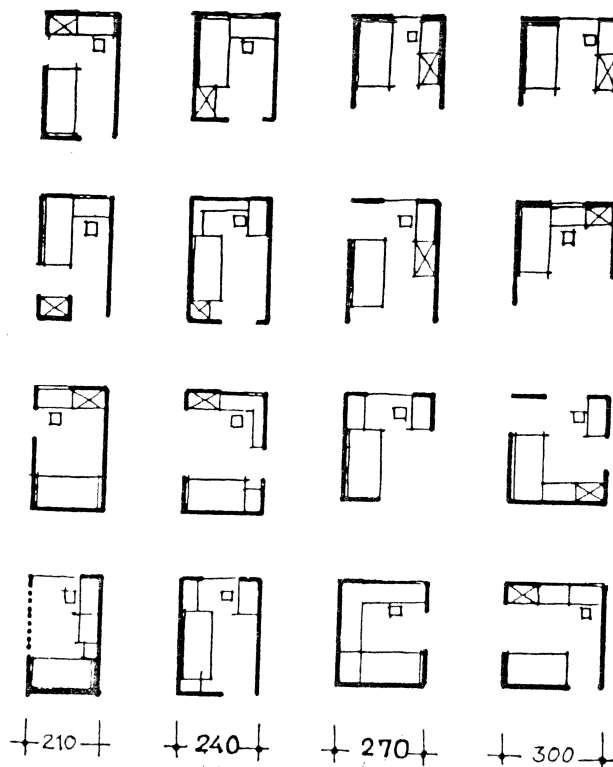
Оптималним ширинама се могу сматрати рас

пони од 240 и 270см. Ширина 210 је **апсолутни минимум**, јер допушта основне активности само једној особи - док је дружење практично искључено.

Ширине соба од 300см дају веће могућности али се ретко користе у пракси код више спратних зграда због рационалности у ширини фронта објекта, собзиром да се у тој ширини могу сместити двокреветна или родитељска соба.

У сваком случају, ова ширина би била посебно погодна за собе деце старијег узраста или једног старијег родитеља (код тро-генерациских домаћинстава).

33

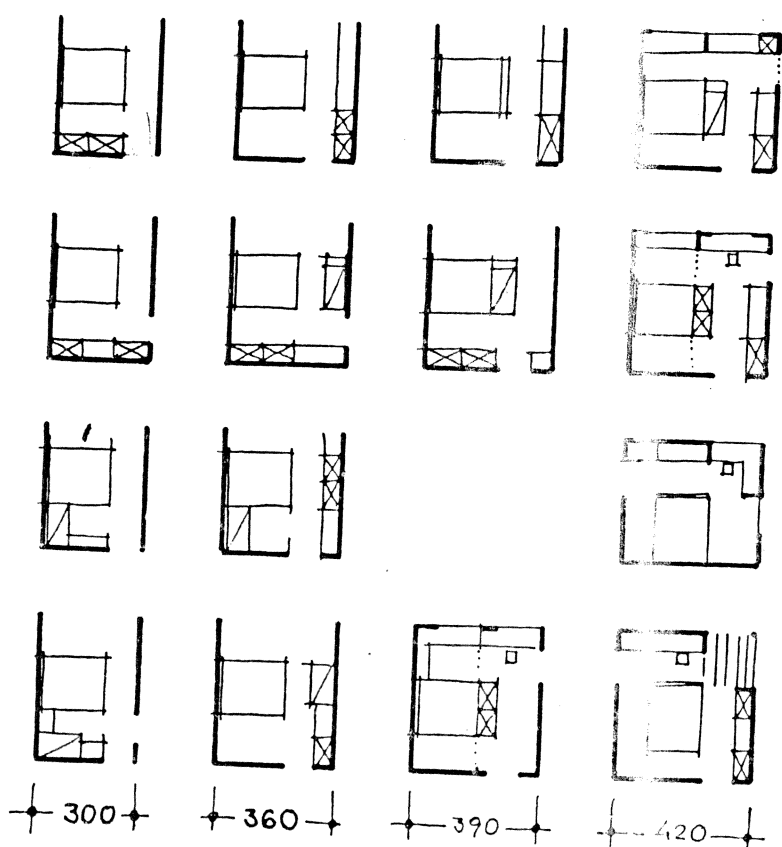
РОДИТЕЉСКЕ СОБЕ дате су у распонима од 300 - 420см (сл. 6)

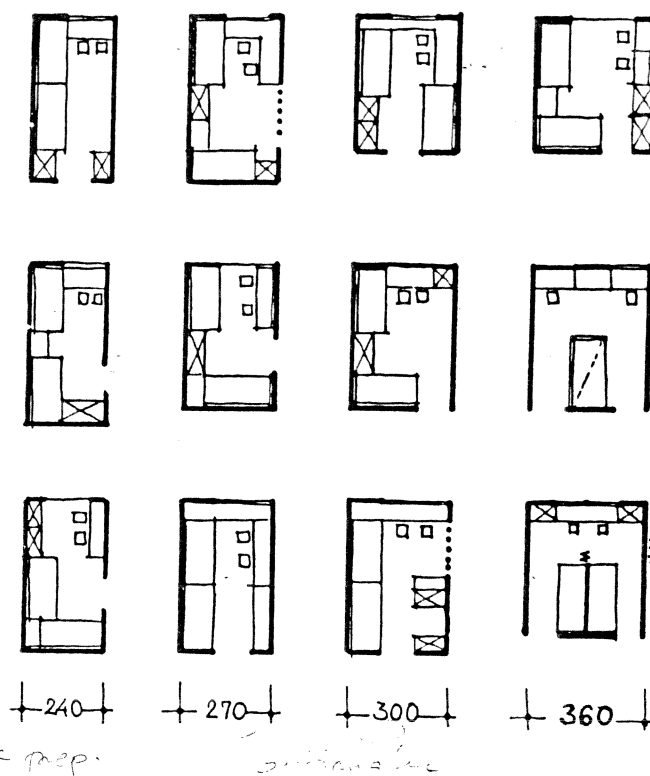
Оптимальне ширине су 300-и-360см., - условљене међусобним односом лежаја и плакара и одговарајућим положајем примарне комуникације. Тако се "чеони" улаз обавезно периферно поставља, за ширине од 300см.

У свим другим случајевима, за ширине 360см и веће, врата се одмичу од зида 60см - без обзира да ли је улаз "чеони" или периферни.

Веће ширине - 390 и 420см, се ретко сусрећу, мада дају већи број могућности за проширењем функција собе.

Тако на пример, делимичним предвајањем дела собе са брачним креветом - постоје могућности за вишенаменско коришћење пре осталог дела (спавање малог детета, интелектуални рад и сл.) као и повезивање са другим просторијама стана што је делом приказано на скицама.

ДВОКРЕВЕТНЕ СОБЕ дате су у четири модуларне ширине (сл. 7). При томе, ширина од **240см** представља **апсолутни минимум** и **не препоручује се**.

Ширине од 270 и 300см се најчешће сусрећу у пракси и могу се сматрати оптималним, ако се остави по страни проблем употребне вредности двокреветне собе.

За разлику од предходних - ширина од 360см је вишеструко погодна за дечију собу или собу старијих родитеља. Погодност се види у већем броју варијанти распореда намештаја али и у могућности за делимичним предвајањем собе, о чему ће касније бити речи.

Са становишта задовољавања потреба деце за посебном собом у стану – двокреветна соба има врло малу (кратку) употребну вредност, мада се у пракси код више собних станова неупоредиво чешће сусреће но две једнокреветне собе.

Велики број истраживања доказује да, са био-физиолошког аспекта посматрано, децу различитог пола треба раздвојити у посебне собе после 6-те, а најкасније када старије наврши 10 година.

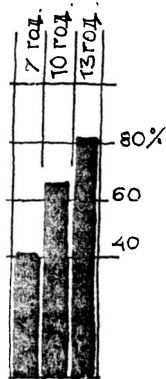
Ако се притом има у виду да би дете требало да буде у родитељској соби до 3-ће године, а могло би ту остати до 6 година – онда је очигледно да би се двокреветна соба (у породицама са децом различитог пола) могла без сметњи користити свега неколико година.

Са друге стране, између 12-те и 14-те године код деце се јавља интензивна жеља за осамостаљивањем и као таква остаје трајна. Просторно она се манифестује потребом за само својом собом.

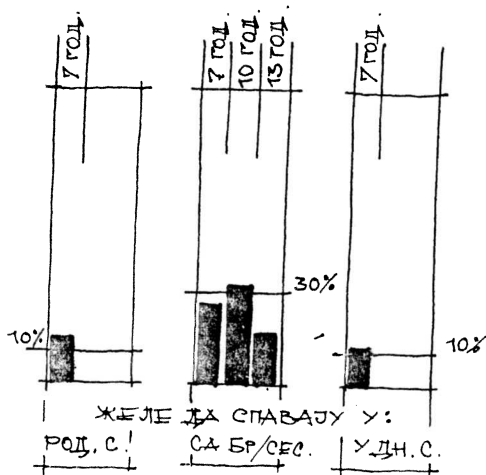
То се јасно види и из истраживања која је аутор обавио са школском децом различитог узраста (сл.8)

99
98

ЖЕЉЕ СВОЈУ
ЗАСЕБНУ СОБУ

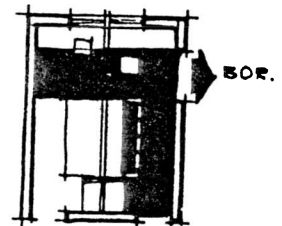
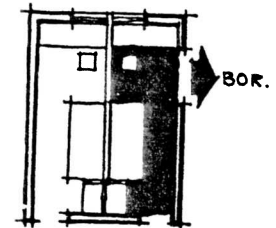
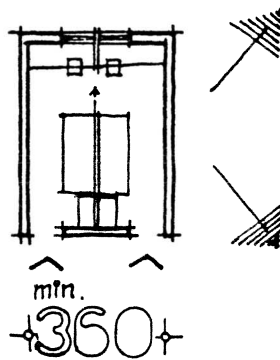

НЕ ЖЕЉЕ ЗАСЕБНУ СОБУ

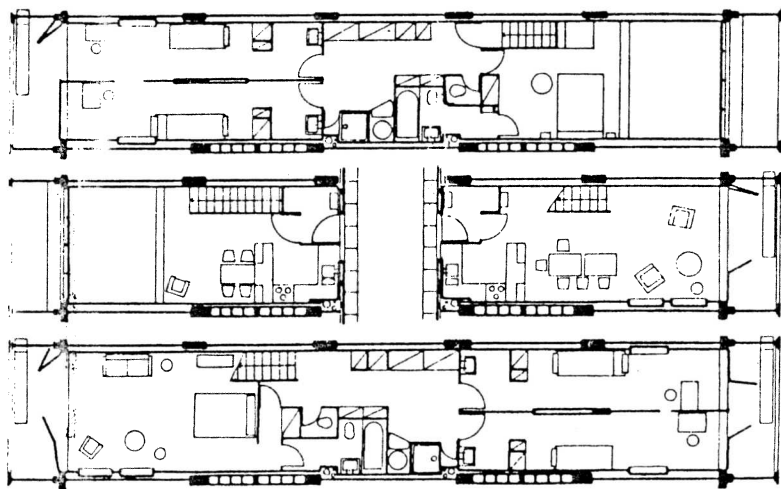

на основу предходног може се зак
 лу **нема трајнију**
употребну вредност ни у породицама са децом
истог пола.

Решења са ширином двокреветне собе од нај
 мање **360см.** (боље 390) могу се изузети од
 дате констатације. Оваква ширина собе
 даје могућност да се касније током експлоа
 тације формирају два улаза (поред постојећа
два прозорска отвора) и просторија деломич
но подели (сл.9). На тај начин формирају
 “удвојене” једнокреветне собе.

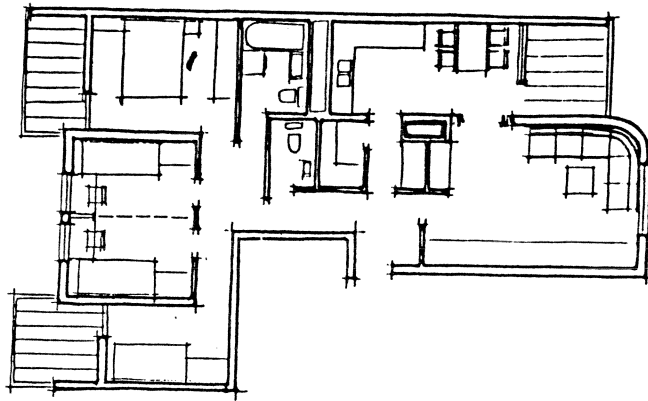
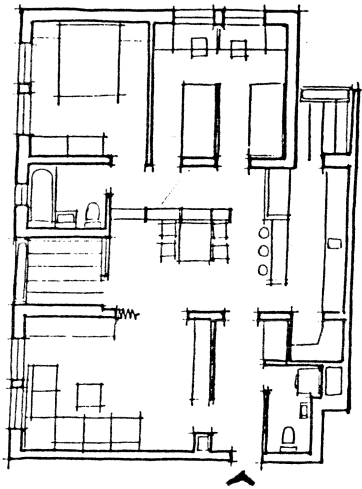
Пројектантско решење са овом иде
 јом први је реализовао арх. Ле Корбизје у
 Марсељу 1956г. (сл.10)

9)
 1 (1)

У нашој пројектантској пракси за двокреветне дечије собе врло изнимно се дају ширине које би омогућиле "удвајање собе". Због тога, појединачна настојања - решења која станарима омогућују избор, односно промену, током експлоатације, двокреветне собе у две једнокреветне - треба афирмисати. (сл. 11 и 12)

· 11 | · 12

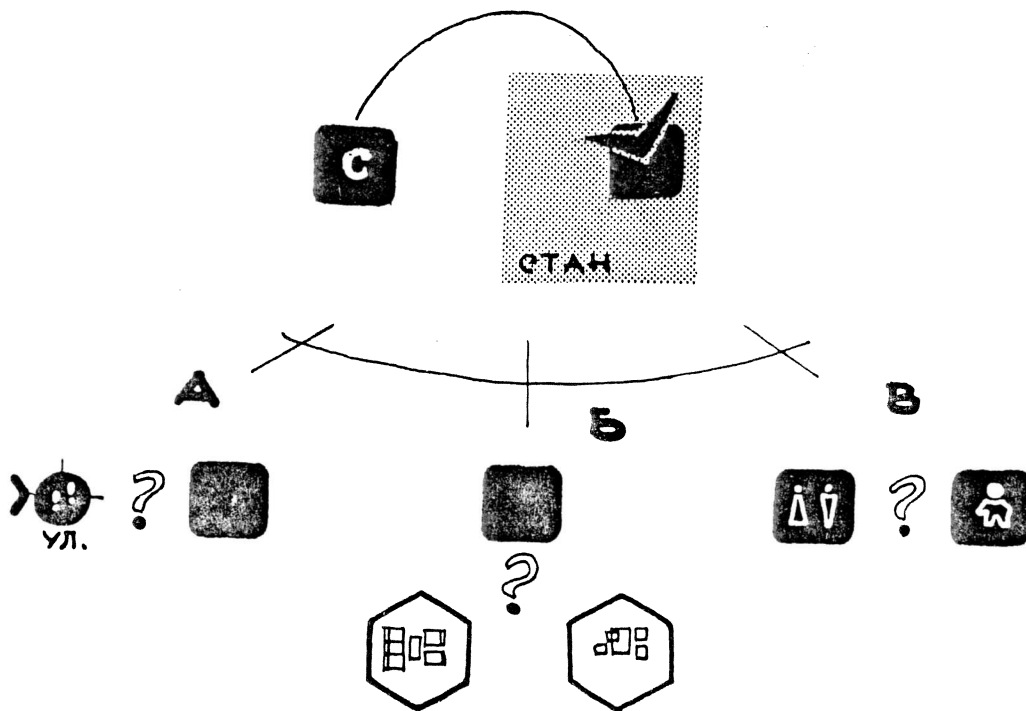
ПОЛОЖАЈ СОБА У СТАНУ

Положај соба, или однос према другим просторијама стана уз одговарајуће димензионале јесте незаобилазан услов да би се остварила њихова задовољавајућа употребна вредност - односно дошло до већег приближавања пројектоване и стварне употребне вредности и то у што дужем временском периоду.

питања у овој области су другачија, јер подразумевају већи број параметара који су различитог временског трајања, често међу собно условљени или супростављени.

Основни параметри су свакако **величина и структура породице** (што значи, број и састав чланова породице, узраст деце и полна структура – односно у ком периоду развоја се налази посматрана породица) – уз почетни услов да стан по структури задовољава квантитативне потребе породице.

Активности које се одвијају у собама су различите, а могу бити комплементарне или хомогене са истим или сличним у другим просторијама, као и међусобно “нетрпељиве” (да се узајамно по различитим основама ометају)

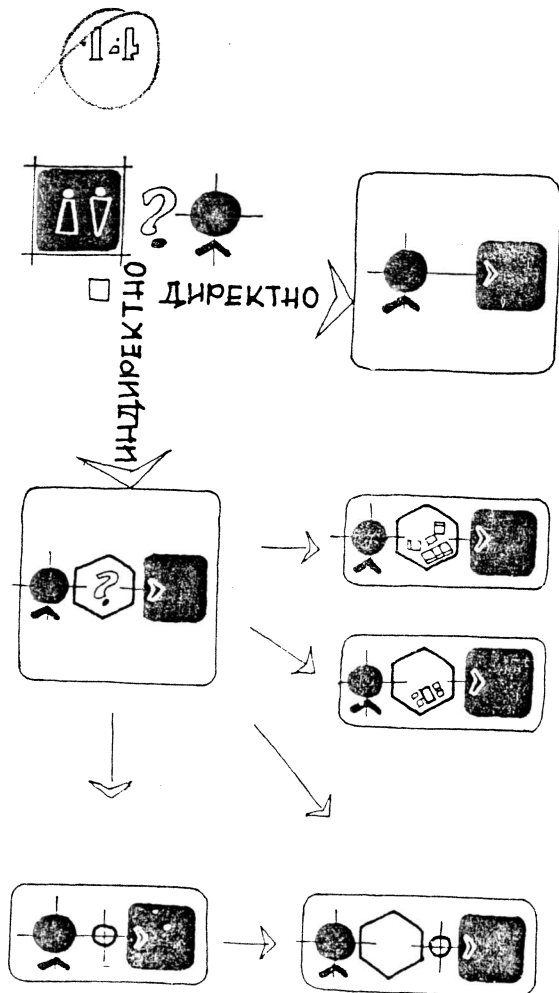

Због тога, од више праваца могуће анализе
 - положај соба у стану по много чему карактеришу: (шема-сл.13)

- однос са улазом
- однос са просторијама боравка
 (просторијама где се одвијају заједничке активности или активности од заједничког интереса)
- међусобни однос родитељске и дечијих соба

Глобална шема за све собе - која би била заснована на дихотомном третману активности у стану ("дан"/"ноћ") - сврстала би собе у "ноћни боравак", што не би у потпуности одговарало стварном стању потреба родитеља и деце, нити би се уважиле различитости у активностима које се у њима врше. Због тога - положај соба у стану треба да се анализира засебно - за родитељску и дечије собе.

ПОЛОЖАЈ РОДИТЕЉСКЕ СОБЕ У СТАНУ

РОДИТЕЉСКА СОБА - УЛАЗ

је врло значајан однос који у многоструку карактерише положај ове собе у стану.

Соба за родитеље је најинтимнији део стана за разлику од улаза, који је "најизложенији". По тој основи само - требало би применити индиректну везу улаза и ове собе.

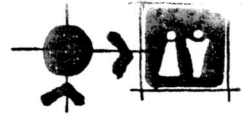
Међутим, у зависности од структуре стана може се и другачије поступити.

Због тога, веза родитељске собе са улазом може бити: **директна** (непосредна) и **индиректна** (посредна) - како је приказано у шеми (сл. 14).

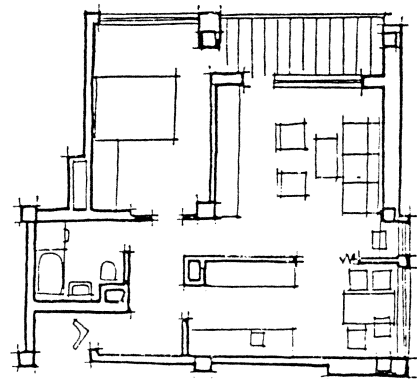
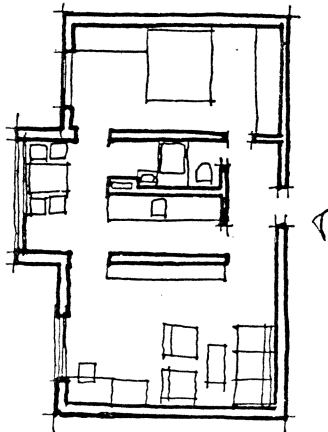
Директантно улаз у собу ко д ма њ и х с т а н о в а - г д е ј е т о ј е д и н а с т а с а у л а з о м у с п о с т а в љ а с е к о д м а њ и х с т а н о в а - г д е ј е т о ј е д и н а с т а с а у л а з о м у с о б у, п о р е д д н е в н е.

Приватност собе у овом случају неће бити угрожена, јер оба или један од супружника одлучује да ли ће са потенцијалним посетиоцем наставити контакт у стану.

Треба и поред тога настојати да се не покlope смерови кретања при уласку у стан са улазом у собу, као и то да се не "се ку" правци кретања улаз-дневна соба са правцем соба-купатило - како је приказано на примерима (сл.15 и 16)

·15 | ·16

Инди­ректна веза ро­ди­тељске
со­бе и ула­за, мо­же се јави­ти на ви­ше на­чи­
на:

- пре­ко унут­рашње (ин­тер­но) ко­му­ни­ка­ци­је-де­гаж­ма­на
- пре­ко про­сто­ри­ја за бо­ра­вак - д­не­вне со­бе или ру­
ча­вања (у ком слу­ча­ју би д­не­вна со­ба би­ла "хол­ска")

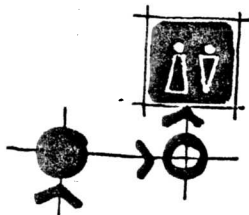
или

- та­ко­ђе пре­ко бо­ра­в­ка али и са де­гаж­маном (где би
д­не­вна со­ба или ру­ча­вање би­ли "про­лаз­ни").

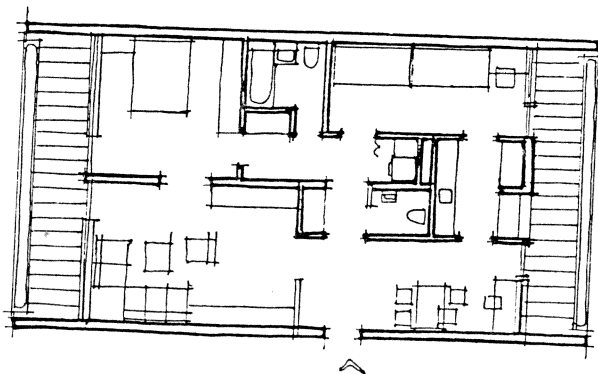
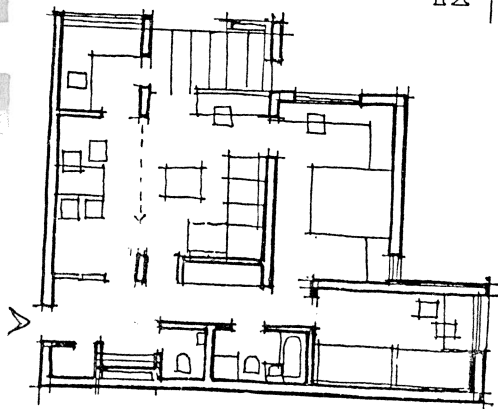
Сва­ка од ових мо­гућ­но­сти има раз­лич­ите
вред­нос­не карак­те­ри­сти­ке ко­је ути­чу на сте­
пен остваре­не ин­тим­но­сти со­бе - али и на
ус­ло­ве за од­ви­јање зајед­нич­ког жи­вота у про­
сто­ри­јама бо­ра­в­ка.

Повезивање со­бе са ула­зом пре­ко
ДЕ­ГАЖ­МА­НА (сл.17и18) јав­ља се по пра­ви­лу
код ви­шесоб­них ста­но­ва, јер су по­т­ре­бе за ко­
му­ни­ци­рање са по­се­ти­оци­ма по­тен­ци­јал­но ве­
ће и раз­но­врс­ни­је.

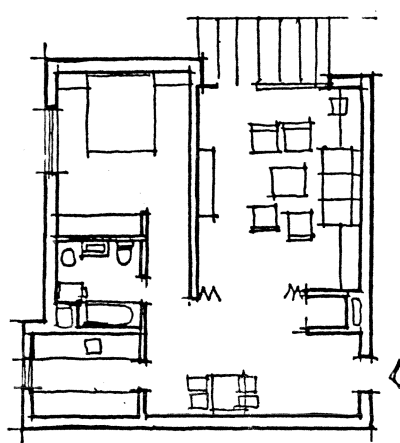
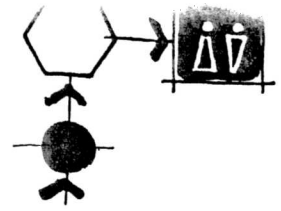
Тиме се ст­ва­ра­ју про­сто­рне пред­по­став­ке за
кон­так­ти­рање чла­но­ва по­ро­ди­це са по­се­ти­о­
ци­ма без смет­њи по при­ва­т­ност оних ко­ји у
тим кон­так­ти­ма не учес­ту­ју (у овом слу­ча­ју
ро­ди­теља).

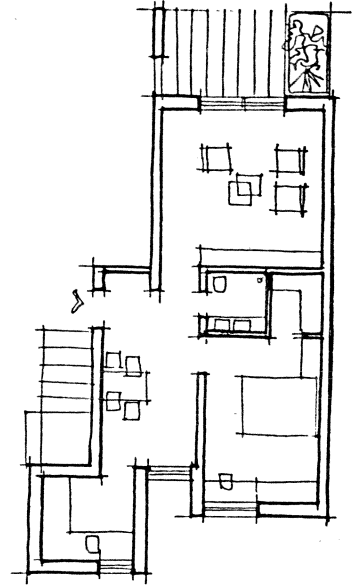
17 | 18

ке собе и улаза преко **БОРАВКА** (дневне собе или ручавања) не омета породични живот двочланих домаћинстава у двособним становама - па се може прихватити као рационално решење, јер по правилу оба члана породице учествују у контактима. (сл.19 и 20)

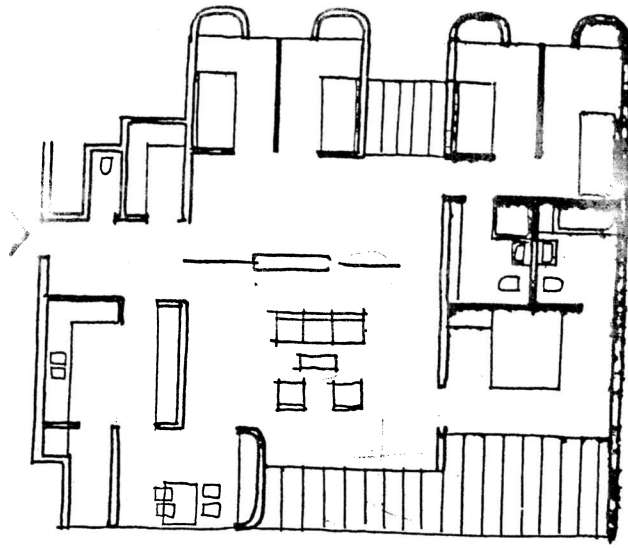
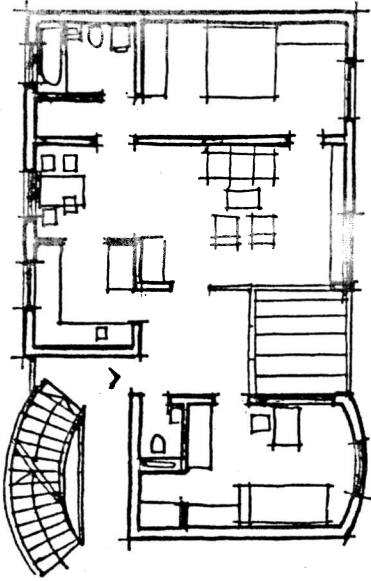

19 | 20

Такође, оваква индиректна веза се може применити и код станова где је боравак организован у два независна "центра", која могу независно и алтернативно да функционишу. Таква решења заслужују пажњу и са других аспеката, па ће стога касније о њима бити речи.

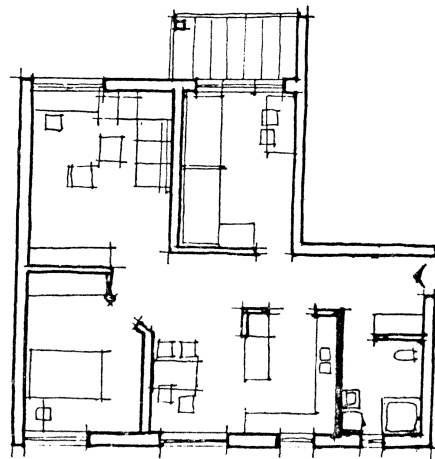
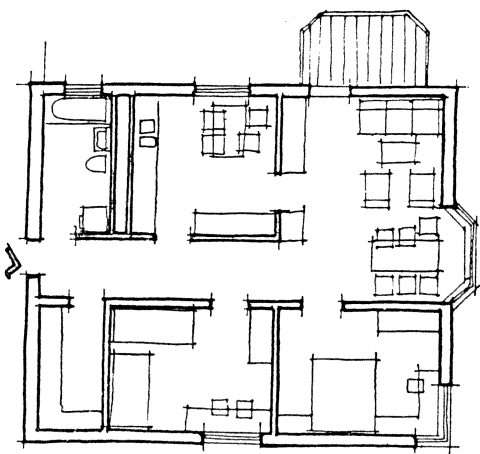
Формирањем **дегажмана** са купатилом (сл.21) или посебног купатила за собу (уз услов да деца имају алтернативни простор за боравак) - сл.22- могу се знатно смањити недостатци везе собе са улазом преко боравка.

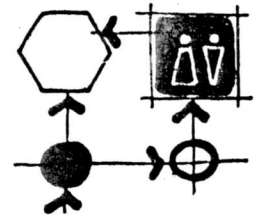
Решења са повезивањем родитељске собе са улазом преко боравка (приказана на сл.22 и 23), за разлику од предходних - **нису прихватљива**, по више основа.

Код вишечланих породица битно је смањена употребна вредност пролазне дневне собе (сл.23) и нарушена приватност родитеља, како у односу на посетиоце (када не учествују у тим контактима), тако и унутар породице (због удаљеног купатила).

21	22
23	24

Веза РОДИТЕЉСКА СОБА - БОРАВАН биће овде посматрана као секундарна (допунска). Анализом ће бити обухваћени случајеви када се родитељска соба повезује са дневном или ручавањем, када је већ повезана са улазом директно или преко дегажмана.

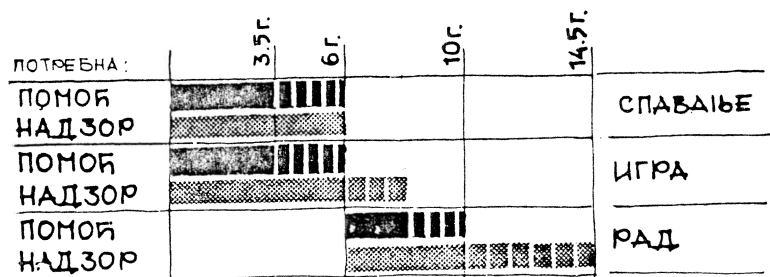

Ако би се узеле у обзир само основне ("обавезне") активности у соби - по правилу не би било потребе за оваквом везом. Међутим, укључивањем и других "очекиваних" или "могућих" активности (спавање малог детета у соби, или коришћење собе за интелектуални рад) - јавља се потреба за повезивањем са просторијама боравка, као заједничким подручјем стана.

У првом случају потреба за овом везом је објективне природе. Детету је стварно потребна помоћ као и надзор над његовим активностима у том узрасту (спавање, игра). То је истовремено и **субјективна потреба детета**, јер жели сталну близину родитеља.

На сл 25 приказано је графички настајање и трајање потребе за помагањем детету и надзором над његовим активностима.

др
25

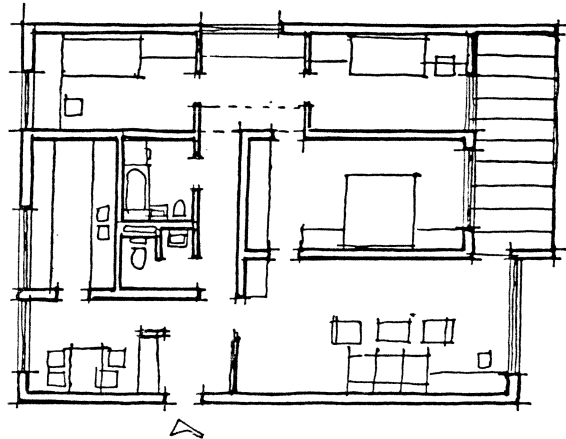
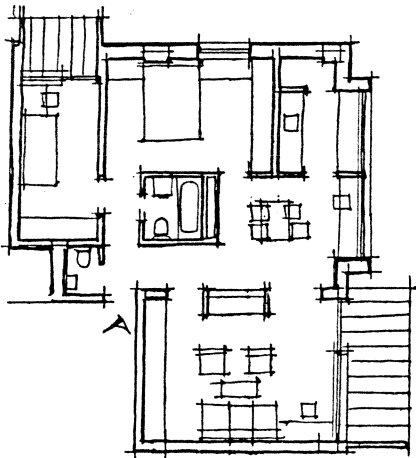

Положај родитељске собе у којој је и мало дете практично је условљен потребама за децом и потребама самог детета, док је у њој.

Веза, која омогућава комуникативни, чујни и визуелни контакт, просторије где дете борави са деловима стана где се преко да на могу наћи родитељи (или један од њих) обављајући различите активности - јесте и потреба родитеља, јер им даје већу "слободу" у дневним пословима.

У другом случају, када се ова соба користи и као радна, успостављена веза са боравком омогућава одржавање "активног" или "пасивног" заједништва са осталима у породици.

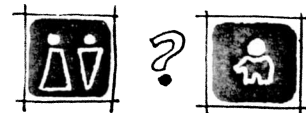
26 | 27

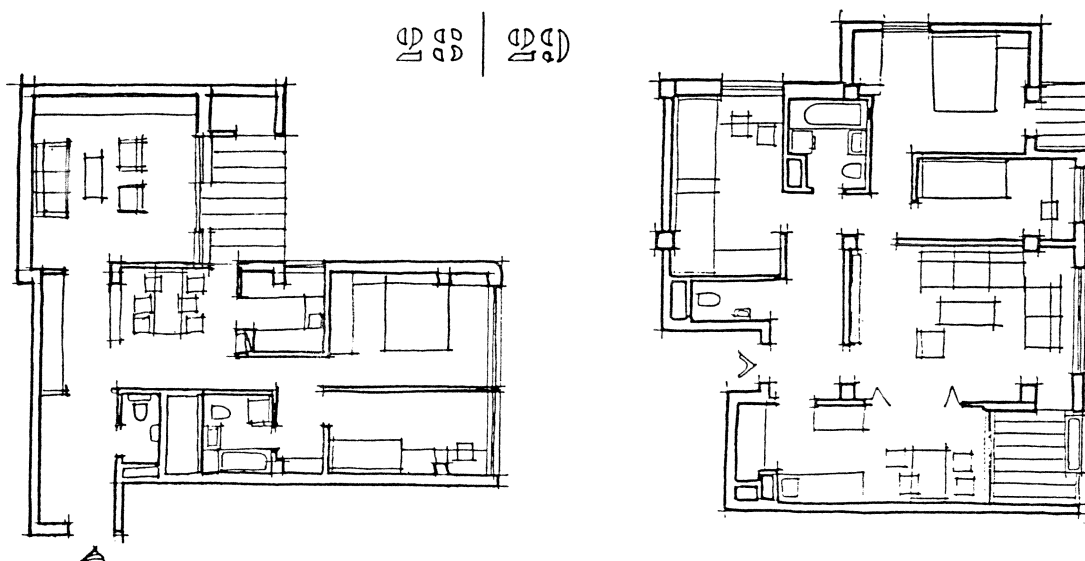
Такође, треба уважити и чињеницу да су " критеријуми породичног морала" данас еволуирали, да је "брачна соба" изгубила статус "табу-а" - а да успостављене допунске везе са дневном собом или ручавањем могу и скратити комуникативне путеве. (сл26 и 27)

Однос РОДИТЕЉСКА СОБА - ДЕЧИЈА је врло значајно питање.

Оно у знатној мери, самим постављањем, преиспитује дихотомну организацију стана (поделу на "дневни" и "ноћни боравак").

Организације стана - које све собе за спавање групишу и јасно подвајају од других делова стана намењених дневним активностима - данас су још увек преовлађујуће у пројектантској пракси (сл.28 и 29).

Међутим, ако се пође од **стварних потреба** родитеља и деце - за међусобни **по** ложај соба - **две** су посебно **карактеристичне**:

- *потреба да се детету помаже у активностима које оно обавља у соби или да се надзиру*
- *потреба родитеља за приватношћу (интимношћу) у односу на породицу.*

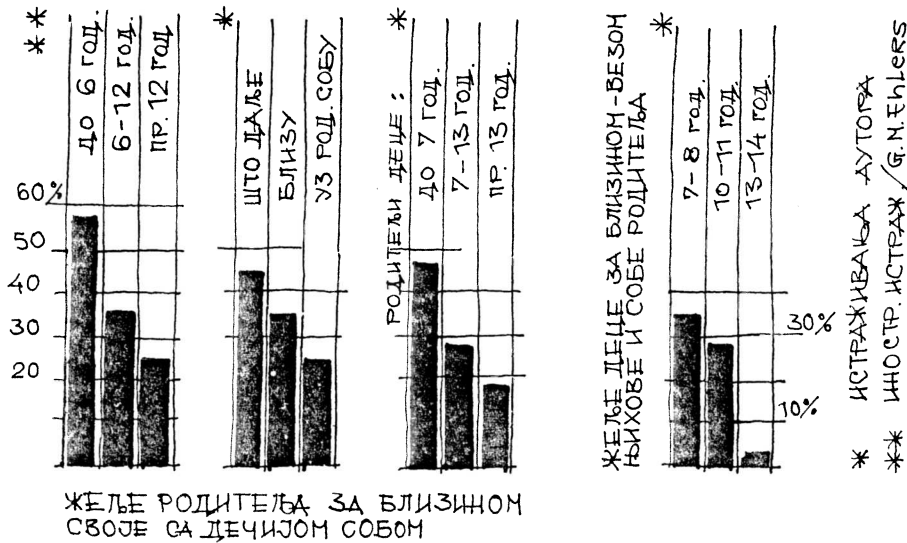
У првом случају (како је графички и прика-
зано на сл.25) питање је релевантно под ус-
ловом да је дете млађе од 6 година и да има
своју собу. Но и када се стекну такви усло-
ви, потреба да се дете надгледа из родитељс-
ке собе ће бити актуелна током ноћи.

У другом случају, потреба за приватношћу
родитеља у односу на остале у породици до-
лази до изражаја ноћу.

Њено задовољење, поред комуникативног и ви-
зуелног, подразумева и звучно издвајање.
Преградни зидови не обезбеђују звучну заш-
титу па је потребно и просторно раздвајање,
удаљаване родитељске од дечијих соба.

Жеље родитеља и деце изнето ста-
новиште потврђују. То показују како иностра-
на (Г.Мејер-Елерс из СР Немачке) тако и
истраживања аутора (сл.30)

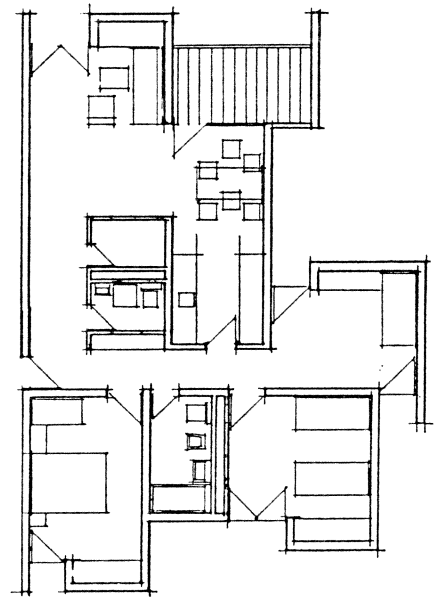
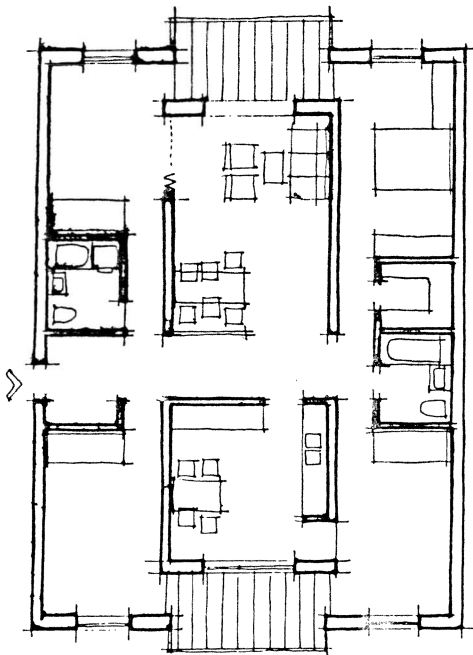
25 (D)

Тренд обостраних жеља има исту тенденцију - са повећањем узраста деце процентуално се повећава и захтев за удаљавањем децијих собе од родитељске, са "временским помаком" - јер се потреба за одвајањем код деце јавља касније.

На основу предходног - може се закључити да просторно раздвајање децијих од родитељске собе има практично трајну употребну вредност и одговара жељама како деце, тако и родитеља (примери-сл.31 и 32).

31 | 32

ПОДСЕЊА ДЕТЕ ИЈЕ СОБЕ У СТАНУ

Мада има аутора који сматрају да по рођењу дете треба да добије собу, потребно је да прве три године буде уз мајку, у родитељској соби, како је већ речено.

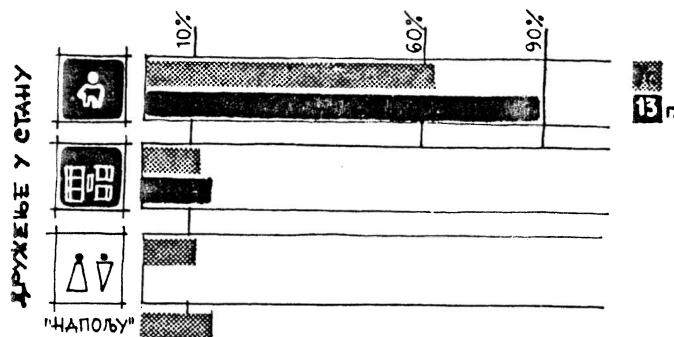
Најкасније по навршеној 6-тој години дете би морало да добије посебну собу.

Потреба за тим је примарно здравствено-хигијенске основе, али се са њеним задовољењем поспешује психо-социјални развој детета, проширују активности и просторно лоцирају у соби.

Током развоја дете пролази кроз различите периоде у којем, од "потреба за нега" прелази на своје сопствене, личне потребе.

Ако се период несамосталности детета посматра кроз потребу да му се помаже у карактеристичним активностима или да их обавља под надзором родитеља - онда се може рећи да такав период траје до **10-те године** а најдуже до 14-те. (раније дат графикон - сл.25)

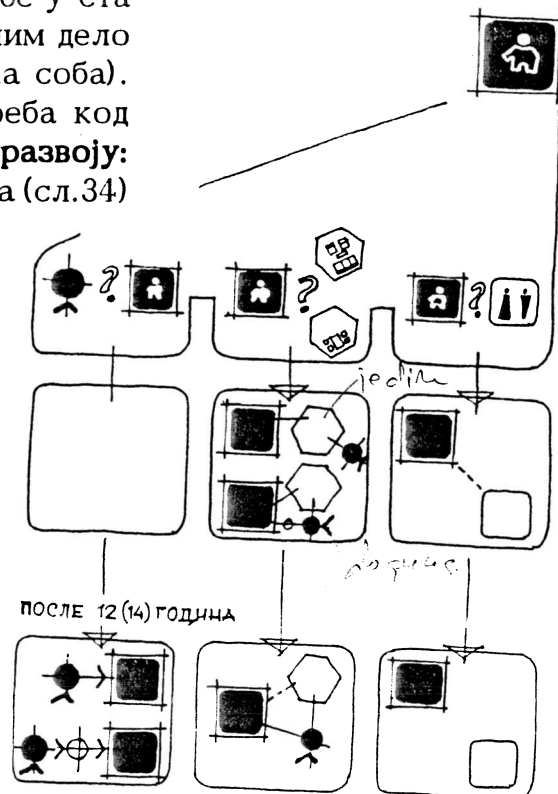
25 25

Између 12-те и 14-те године јавља се и устаљује потреба детета за самосталношћу, праће на усамљивањем и издвајањем из породичног круга.

Тада се испољава и жеља за дружењем са вршњацима у стану, мимо родитеља - што доказује и наше истраживање (сл. 33).

Те промене у потребама деце одражавају се на положај дечије собе у стану, на њен однос са карактеристичним деловима стана (улаз, боравак, родитељска соба). Узимајући у обзир приоритете потреба код деце - разликују се два периода у развоју: до 12-те и после 12(14)-те године, шема (сл. 34)

Однос **ДЕЧИЈА СОБА - УЛАЗ** није значајно питање за децу **предшколског узраста** (и делом школског), јер не задире у њихове потребе.

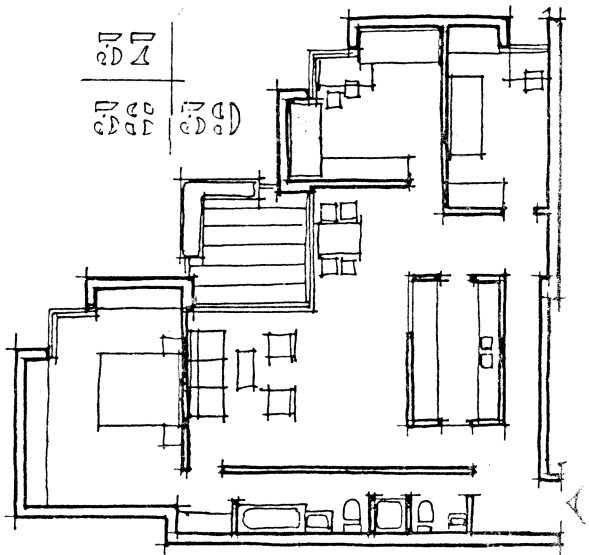
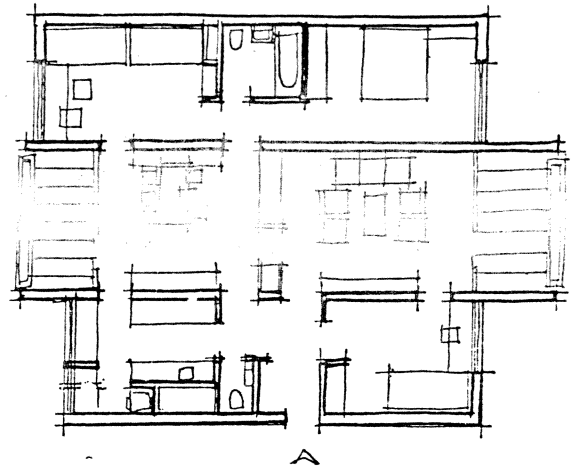
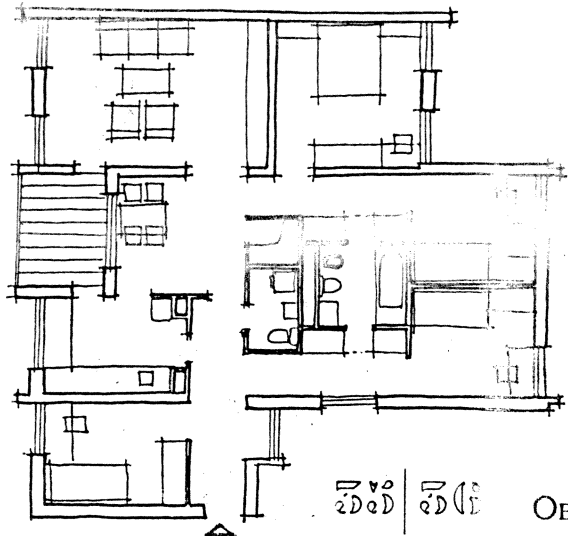
За овај узраст битан је однос са просторијама боравка - где се преко дана најчешће налази неко од родитеља.

35:1

Веза са улазом карактеристична је за децу старијег узраста - од **12(14-те) године**, сагласно појави потребе за издвајањем и осамостаљивањем.

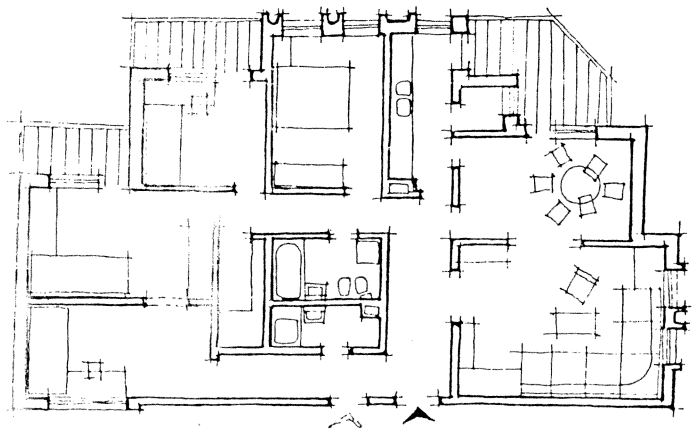
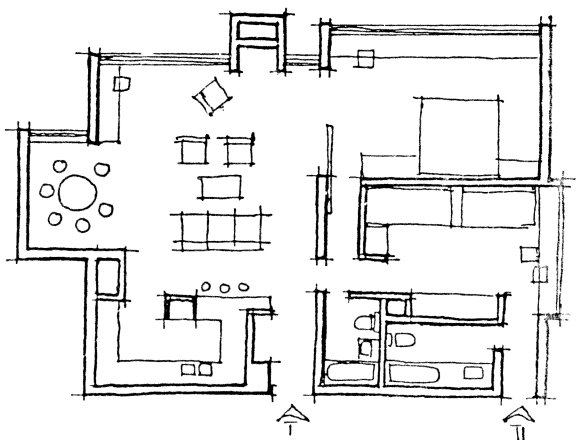
Потребна је што непосреднија веза - што значи директна (али се може у одређеним случајевима прихватити и преко дегажмана) - сл. 35 и 36.

Директно повезивање собе са улазом омогућава комуницирање без узнемиравања подручја боравка.

Овакви просторни захтеви не значе да деца старијег узраста немају потребу за коришћењем просторија боравка за дружење са вршњацима (или и у друштву са родитељима) - али је битно да просторни услови и комуникативне везе омогућују да то чине **по личном избору**, а не просторном принудом.

У противном, просторни услови и комуникативне везе које сваки лични друштвени контакт претварају у заједнички (за целу породицу) - потичу осећај спутаности и неслободе код старије деце. Овој потреби за издвајањем се у неким случајевима придаје значај "пројектантског циља" у организацији стана - тако да се образују посебне комуникативне површине до соба (сл.37) или формира посебан улаз (сл.38.39)

Однос дневне собе - боравка, односно повезивање са дневном собом или/и ручавањем, је посебно значајно за узраст до 12 год.

Реч је о потреби да се омогући визуелни, чујни и комуникативни контакт детета (док се у својој соби игра, учи и сл.) са родитељима, односно просторијама где се они најчешће тада налазе.

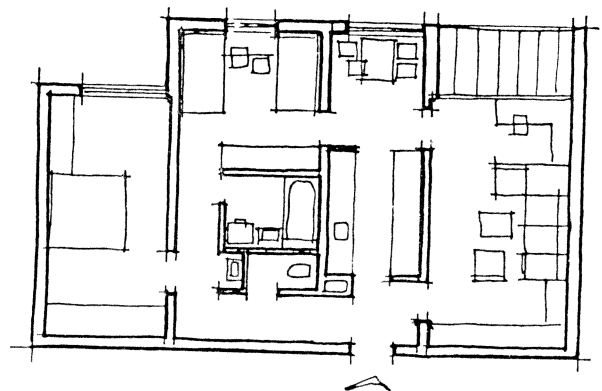
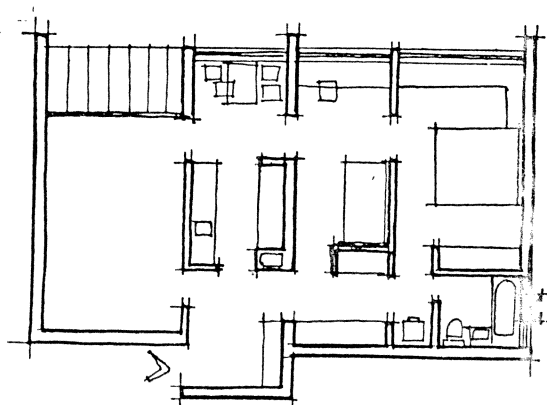
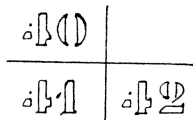
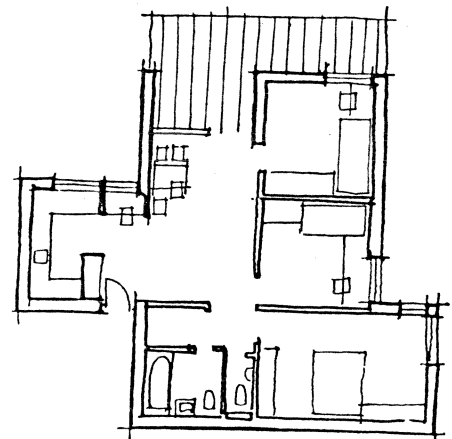
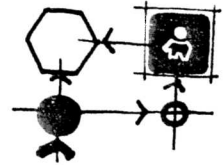
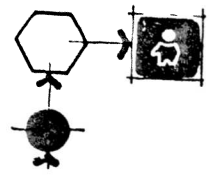
То се пре свега односи на дневну собу и ручавање, а у одређеним случајевима и на кухињу.

До 12-те године детета то је битан услов да би дуже боравило у својој соби, а за предшколски узраст је предуслов да уопште преко дана користи своју собу.

Успостављена веза собе и просторија боравка може бити једина или допунска (шема)

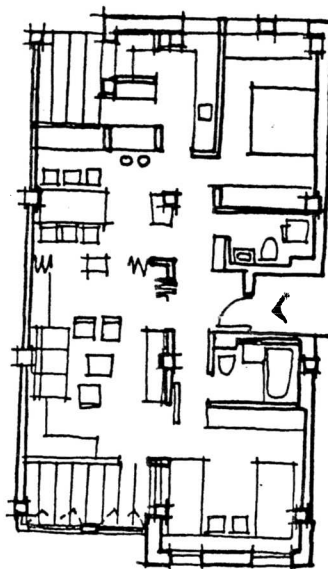
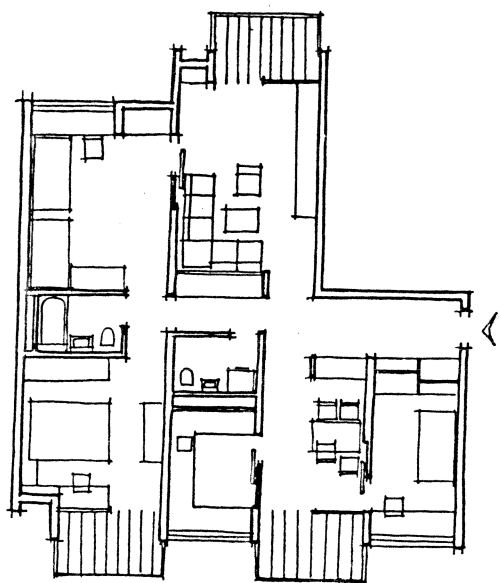
Једина веза собе преко боравка (сл. 40), по годна је само за млађи узраст, а не одговара деци преко 12(14) година.

Њихова потреба за осамостаљивањем не може бити потпуно задовољена, посебно је отежано дружење са вршњацима у стану без непосредне контроле родитеља, јер су ту.

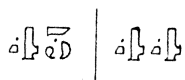
Секундарно подељеног типа (у којем са собом или ручавањем (када постоји и веза са улазом) задовољава потребе и деце старијег узраста, јер формирану везу користе по сопственој одлуци. (сл. 41 и 42).

Оваква веза је посебно погодна за све узрасте деце у организацијама стана где ручавање и дневна соба могу да функционишу као самостални "центри окупљања" (сл.43 и 44).

Оваква решења стварају услове да се "прене се" део друштвених активности на једну од просторија боравка, при чему друга остаје за родитеље.

Због свега што је речено - њихова употребна вредност је трајна .

3

ЗАЈЕДНИЧКО ПОВЕЋАЊЕ
- ДНЕВНИ БОРАВАК

ДНЕВНИ БОРАВАК - ФУНКЦИЈЕ И СТРУКТУРА	71
ДНЕВНА СОБА	73
ТИПОЛОГИЈА ДНЕВНИХ СОБА	75
ДНЕВНА СОБА (БЕЗ РУЧАВАЊА)	76
ДНЕВНА СОБА СА РУЧАВАЊЕМ	78
ПОЛОЖАЈ У СТАНУ-КАРАКТЕРИСТИЧНЕ ВЕЗЕ	80
НЕПРОЛАЗНА ДНЕВНА СОБА	84
ПРОЛАЗНА ДНЕВНА СОБА	85
"ХОЛСКА" ДНЕВНА СОБА	88
ТРПЕЗАРИЈА - ПРОСТОРИЈА ЗА РУЧАВАЊЕ	91
ДИМЕНЗИОНИСАЊЕ И ДИСПОЗИЦИЈА ОПРЕМЕ	92
ПОЛОЖАЈ ПРОСТОРИЈЕ ЗА РУЧАВАЊЕ У СТАНУ	
- ВЕЗЕ СА ДРУГИМ ПРОСТОРИЈАМА	95
РУЧАВАЊЕ - УЛАЗ	95
РУЧАВАЊЕ - КУХИЊА	97
РУЧАВАЊЕ У ПРОШИРЕНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ	100
МЕЂУСОБНИ ОДНОС ПРОСТОРИЈА БОРАВКА	
-КАО ЦЕНТАРА ЗАЈЕДНИЧКОГ ЖИВОТА	105
СТАН СА ЈЕДНИМ ЦЕНТРОМ	106
СТАН СА ДВА ЦЕНТРА	109
МЕЂУСОБНИ ОДНОС ЦЕНТАРА ОКУПЉАЊА	
У СТАНУ	111

**ПРЕГЛЕД АУТОРА
ПРИКАЗАНИХ РЕШЕЊА**

12	Боровница-Марчић	57	Марковић, Београд
13	<i>Graaf, Berlin</i>	58	<i>Waner, Budimpešta</i>
14	<i>Reichl, Beč</i>	59	(зграда у Загребу)
15	<i>E. Lynen - Aachen, Nemačka/80</i>	60	Стјепановић, Беог.
17	Балаговић, у Копривици	61	Драгичевић, у Сарајеву
18	<i>Schweighofer, Berlin</i>	62	<i>Vuchmann, Izrael</i>
19	Ђорђевић, у Н. Саду	63	Плештина, Загреб
20	<i>Hersmann, Izrael</i>	64	Дрињаковић, Београд
21	Јовановић, Бг.	65	Жупански, Нови Сад
22	Душан Илић, Ниш	66	<i>Engstand, Švedska</i>
23	<i>Schweighofer, Beč</i>	67	Караџић, Београд
24	<i>Abraham (USA), u Berlinu</i>	68	/објављено- "ЋиР"11/81
25	Лојаница, Бг.	70	Јустић, Пула
26	Кинцл, у Новској	71	<i>Schwab, Nemačka</i>
27	Б. Алексић, Бг.	72	Крањц, Загреб
30	Жунковић и др., Бг.	73	<i>Pietela, Finska</i>
31	Брож, у Сарајеву	76	Ђорђевић, Бг. "Голф 3"
32	<i>Pietela, Finska</i>	77	објекат у Бечу "ЋиР" 11/83
33	<i>Reichle, Nemačka</i>	78	Јанковић, у Сарајеву
34	<i>Silverheim, Švedska</i>	79	Каролић, Беогр.
35	Башић, у Задру	80	Хасанбеговић, у Мостару
36	Анзуловић, Загреб	81	<i>Griesbach, Nemačka</i>
37	Петровић и др., Беогр.	82	<i>Engstrand, Švedska</i>
38	<i>Gsteu, u Beču</i>	85	<i>Weinsteiger, Nemačka</i>
39	<i>Ungers, Nemačka</i>	86	<i>Krammer, Nemačka</i>
40	<i>Aalto, u Berlinu</i>	88	Смилевски, Скопље
41	М. Штерић, у Смедереву	89	Стјепановић, Беогр.
47	Старчић, Сплит/80	90	Жунковић, Беогр.
48	арх. Јустић, Загреб/87	91	Драгица Лазић, Ниш
49	арх. Дедић, Јовановић, Ниш/81	93	Б. Алексић, Беогр.
50	<i>Gieselmann, Nemačka</i>	94	Д. Марушић, у Н. Саду
52	Одак, у Сл. Броду		
53	<i>Daunien, Nemačka</i>		
54	<i>Aalto, Finska</i>		
55	<i>Schweghofer, Austrija</i>		
56	Цимаш, у Бихаћу		

Сви остали прилози - шеме, скице и друго - аутор.

ДНЕВНИ БОРАВАК - ФУНКЦИЈЕ И СТРУКТУРА

ДНЕВНИ БОРАВАК подразумева низ комплементарних односа (односно, међусобно трпеливих активности) појединих чланова или породице као целине, током дана.

У просторном смислу, дневни боравак треба да омогући задовољавање индивидуалних и заједничких потреба, пре свега **социо-психолошке и едукативно-културне** природе.

Под овим потребама се подразумевају:

* одмор, опуштање (провођење слободног времена)

* друштвени контакти (односно заједничке активности укључујући и ручавање, унутар породичне групе или са посетиоцима)

* интелектуални рад (и друге хоби активности чи је одвијање не омета друге)

Одговарајући просторни услови за задовољење ових потреба у стану имају велики значај за развој деце и уопште хармоничних односа у породици.

Просторни третман активности - које чине дневни боравак - може бити различит:

- просторно јединствен - када су све активности концентрисане у једну просторију
- делимично просторно издвојен - када се поједине активности издвајају из јединственог простора у посебне просторије
- просторно издвојено - када су основне активности боравка издвојене у посебне просторије. (сл.1)

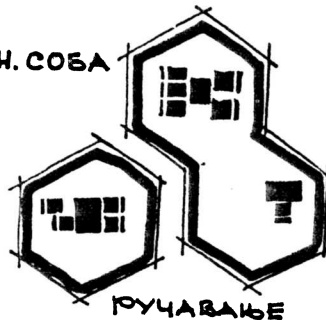
У структурама станова са делимично подвојеним боравком, јављају се два случаја:
 - када је ручавање у посебној просторији, а у другом - када се образује радна соба.

У првом случају рад је предвиђен у дневној соби, а у другом (када је ручавање издвојено) - јавља се дневна соба са ручавањем.

ПРОСТОРНО ЈЕДИНСТВЕНО

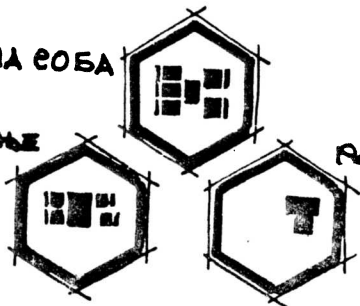
ДН. СОБА

ДНЕВНА СОБА

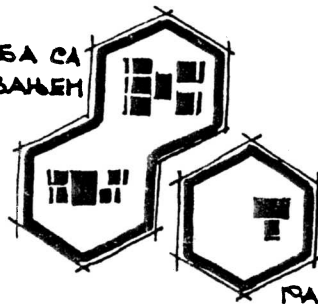
РУЧАВАЊЕ

РАДНА С.

ПРОСТОРНО РАЗДВОЈЕНО

ДН. СОБА СА
РУЧАВАЊЕМ

РАДНА С.

ДЕЛИМИЧНО ПРОСТОРНО ИЗДВОЈЕНО

Из шеме (сл.1) са просторно раздвојено лоцираним активностима - произилази да дневни боравак чине следеће просторије:
 дневна соба - ручавање - радна соба.

У наставку биће рећи о дневној соби и просторији за ручавање.

ДНЕВНА СОБА представља окосницу
групе просторија за боравак током дана.

Она преузима све функције боравка када оне
нису посебно просторно дефинисане (ручава
ње, радна соба).

Дневна соба задовољава потребе за окупљањем у стану, за заједничким активностима и дружењем унутар породичне групе, као и потребе појединих чланова или ње целе за одржавањем друштвених контаката са другим лицима са стране.

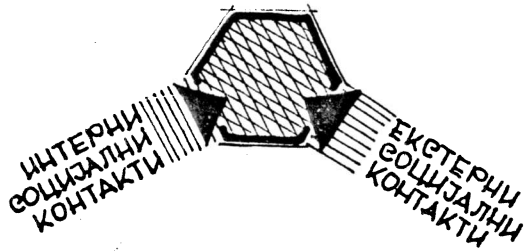
Потребе за контактима, дружењем и заједничким животом - као **социјалне потребе** - спадају у **основне човекове потребе**, јер произилазе из саме природе човека као индивидуалног и друштвеног бића.

Објективно промењени услови становања људи данас потенцирају значај постојања одговарајућих просторних услова у стану за задовољење ових потреба.

Наиме, за разлику од индивидуалног породичног становања, где су социјалне потребе могле бити задовољаване и на просторима изван стана (у дворишту, пред капијом и сл) али у директној вези са станом - стан у зградама за колективно породично становање нема такве услове.

Просторни услови за задовољење друштвених потреба у стану одражавају се на развој човека - посебно на социјални и психо-физички развој деце.

Дневна соба - као заједничка просторија у стану, разумљиво сама по себи не развија друштвени живот - већ нуди потребне и погодне просторне услове породици за организовано друштвеног живота. То другим речима значи - омогућава породици да остварује своју улогу у подизању и васпитању деце.

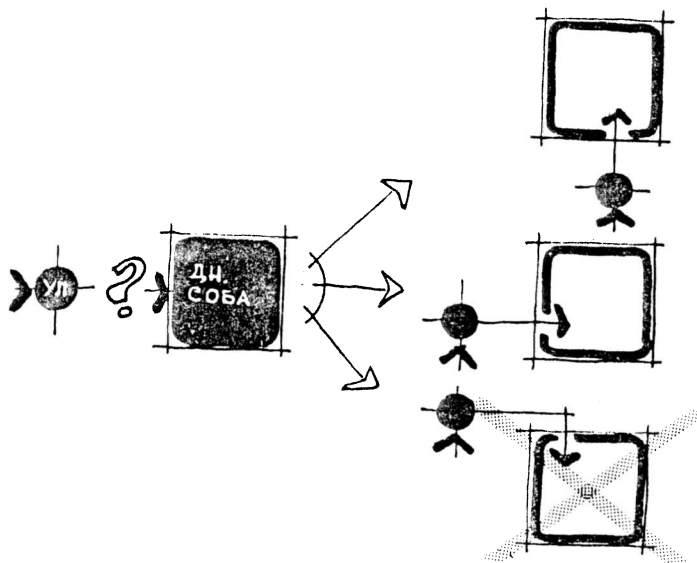
Двојака улога дневне собе (шема сл.2) у задовољавању социјалних потреба - унутар породичне групе и са посетиоцима - захтева решења којима ће се уравнотежити обе компоненте у тој мери да задовољавање једне не омета битно другу.

Тако на пример, треба имати у виду да друштвени контакти у стану са лицима изван породице објективно носе са собом и нарушавање интимности живота породичне заједнице, у одређеној мери. Због тога је важно да просторна решења сва потенцијална нарушавања учине "контролисаним", сведу их на најмању могућу меру - јер сви чланови породице не морају учествовати у дружењима.

Двојака улога дневне собе условљава директно повезивање са улазом у стан.

Директна веза у овом случају подразумева и правац кретања. (шема сл.3)

20
27

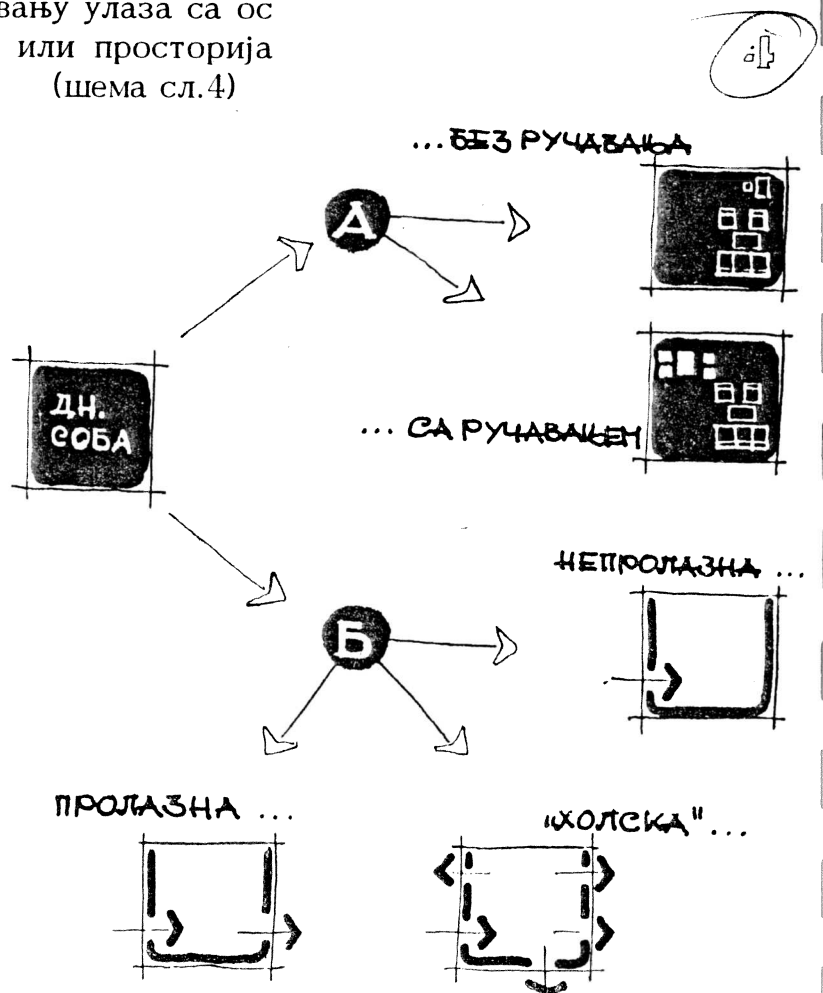

ТИПОЛОГИЈА ДНЕВНИХ СОБА

Могуће су различите поделе дневних соба у зависности од постављеног циља анализе.

За просторну диспозицију и организацију стана - у функцији задовољавања различитих потреба породице и њених чланова - може се сматрати карактеристичном подела према:

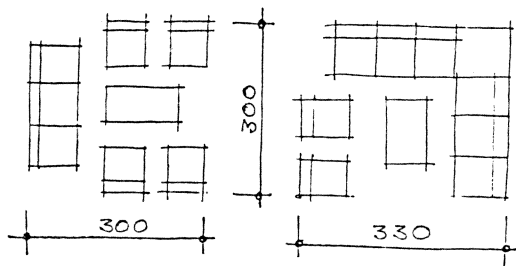
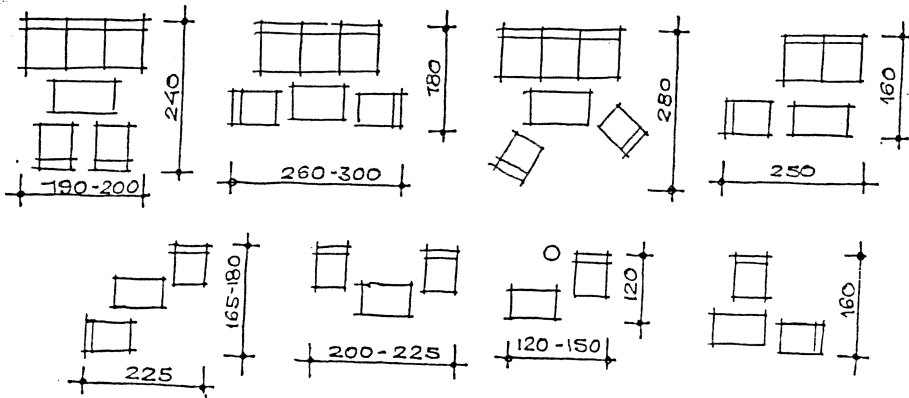
- Функцијама (које јој се намењују)
- (унутрашњим) комуникацијама (које прихвата у повезивању улаза са осталим групацијама или просторијама стана) (шема сл.4)

ДНЕВНА СОБА (БЕЗ РУЧАВАЊА)

У свим случајевима када је ручавање решено као посебна просторија или простор, јавља се дневна соба без ручавања - дневна соба.

Њена величина зависи од међусобног односа **опреме**, која треба да омогући: опуштање (одмор), заједничке контакте свих чланова породице и са посетиоцима, забављање уз телевизор и друге аудио-визуелне уређаје, и друге комплементарне активности.

Број ниских, удобних, седишта (сл.5) треба да буде бар за два већи од броја чланова породице, због посетилаца.

Начин груписања опреме, примарна унутрашња комуникативна површина и одговарајући положај комодe (регала) за телевизор и друге уређаје - битно утиче на диспозицију просторије.

Имајући све то у виду - **минимална ширина дневне собе износи 360см.**

од мноштва фактора који се не могу увек квантификирати.

Полазећи од постављених захтева пред дневном собом, потребном опремом као и потребом за слободну површину пода - апсолутно минимална површина износи 16 m^2 (са чим се слажу многи аутори) - а оптимална у зависности од величине породице $18-22 (24) \text{ m}^2$

На величину дневне собе посредно утиче и правац главне унутрашње комуникације - односно **положај врата.** (сл.6)

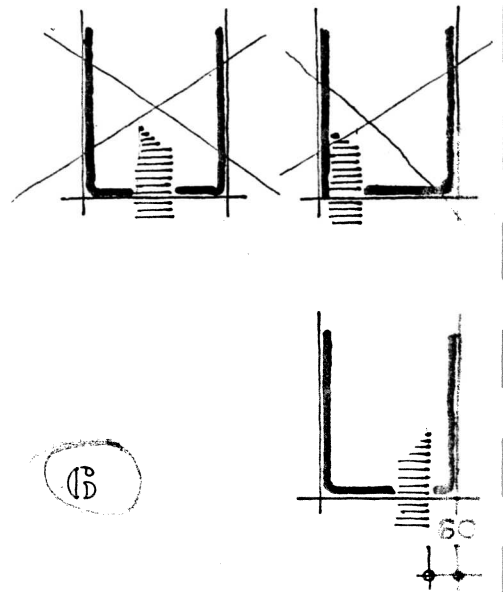
На рационалност површине **неповољно утиче периферни или централно постављен улаз.**

Периферни улаз не омогућава (или отежава) коришћење површине за опрему дуж зида, а централни условљава знатно повећање приступне слободне површине собе.

Због тога се може сматрати да је **рационално и оптимално решење постављање врата на 60 см. од периферног зида.**

У дневној соби **спавање се не предвиђа.** То је један од најбитнијих услова да би била **заједничка** просторија стана.

У случају када би се **перманентно** користила за спавање чланова породице - дошло би до озбиљног нарушавања просторних услова за заједнички живот у породици, са једне стране, а са друге истовремено и до ометања индивидуалног живота оног члана породице који је принуђен да је користи као "своју".

ДНЕВНА СОБА СА РУЧАВАЊЕМ

Дневна соба са ручавањем јавља се у случајевима: када не постоји посебна просторија за ручавање или када није решено просторно независно од кухиње, (сл.7)

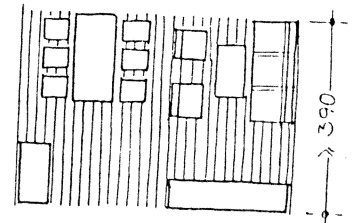
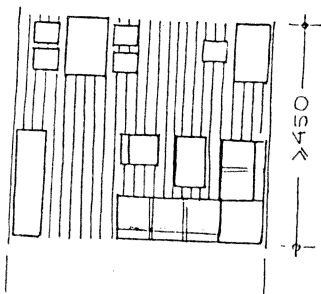
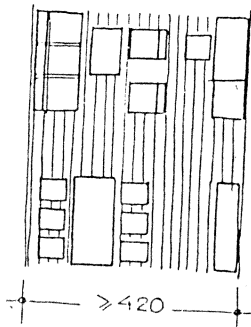
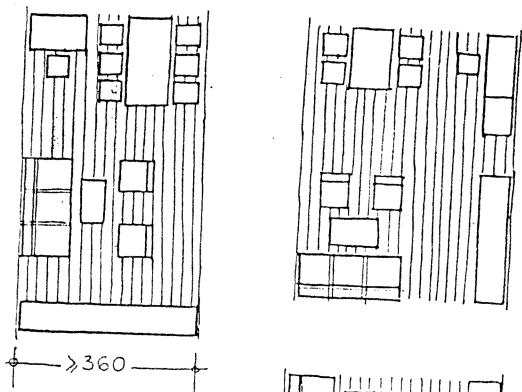
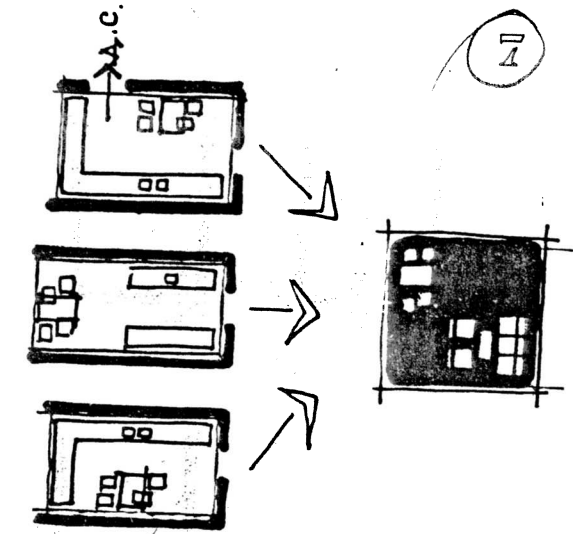
У тим условима, "дневни боравак" се у стану своди на једну просторију - дневну собу са ручавањем.

У оваквој дневној соби спавање се не предвиђа ни као привремено.

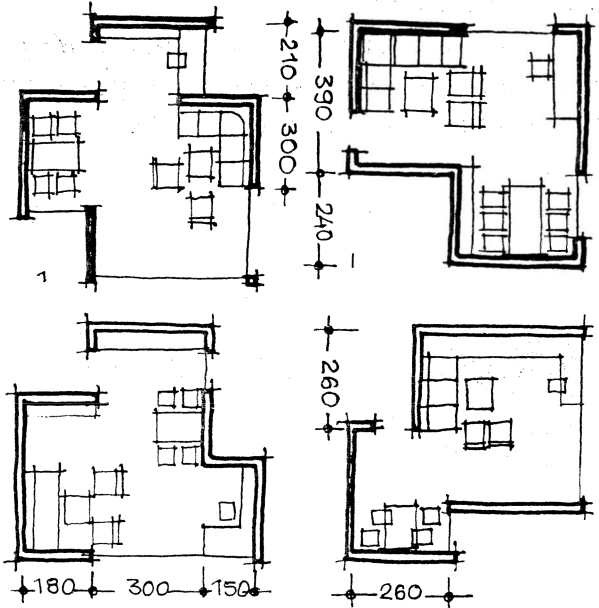
Мноштво различитих функција: седење, ручавање, рад - захтева различито опремање, груписање опреме са одговарајућим комуникативним и манипулативним простором.

Због придодате функције - ручавање, уобичајена површина собе се повећава за 2m^2 (по нашим нормативима), али је то објективно недовољно.

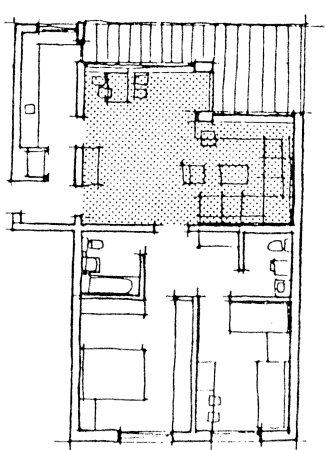
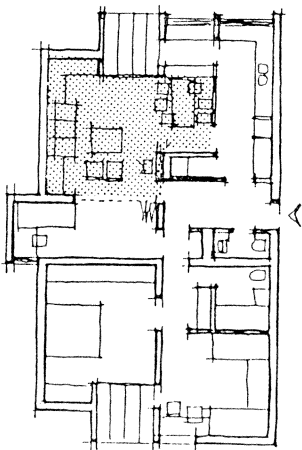
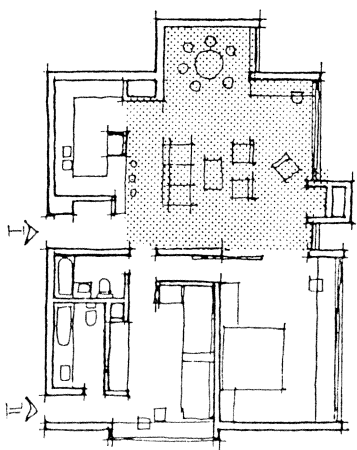
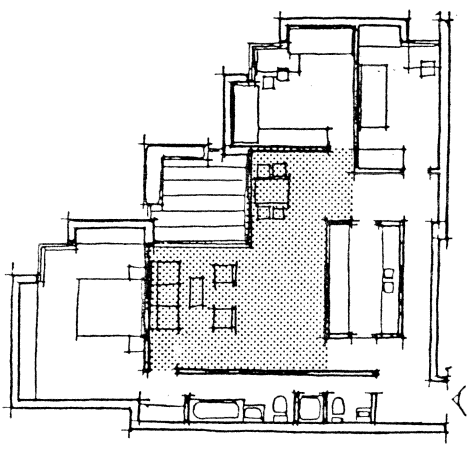
Из оријентационих шема (сл.8) неколико могућих распореда карактеристичне три групе (седење-ручавање-рад) довољно јасно се види да правилна ортогонална диспозиција просторије оставља недовољно искоришћене слободне површине пода, што неминовно повећава потребну површину просторије.

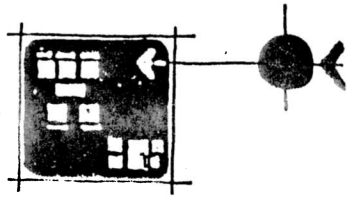
са ручавањем
неправилног облика (изломљене диспозиције
коју диктирају просторне потребе различитих
функција) су знатно повољнија решења по
више основа: просторно рационалнија, мо
гућност промена организације, разноврсније
и тиме повољније унутрашње визуре и сл.
(сл.9 и 10).

10

ПОЛОЖАЈ УСТАЊУ- КАРАКТЕРИСТИЧНЕ ВЕЗЕ

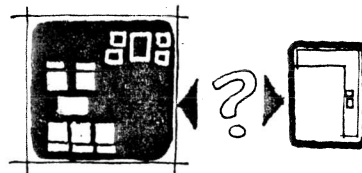

Уз директну везу са УЛАЗОМ, карактеристична је и веза са КУХИЊОМ.

ВЕЗА СА КУХИЊОМ је функционалне природе, због потребе за повезивањем места за припремање хране са местом конзумирања узимања хране.

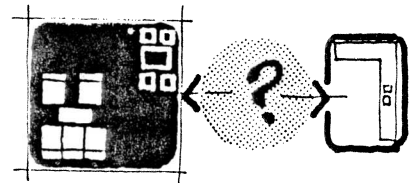
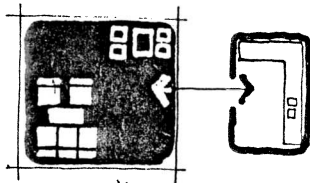
Као што је приказано шемом (сл.11) веза дневне собе у којој је ручавање може бити: директна и индиректна.

1.1

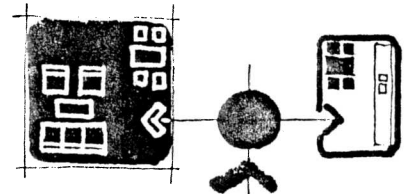
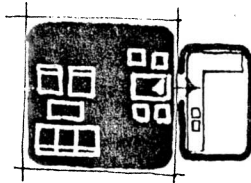
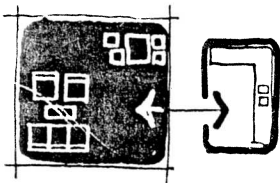
ДИРЕКТНО

ИНДИРЕКТНО

КОМУНИКАТИВНО

КОНТАКТНО

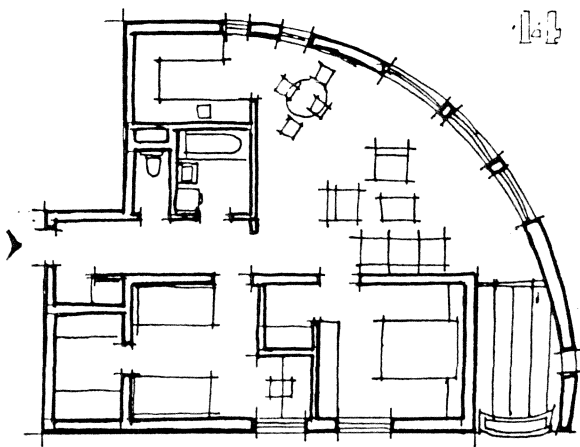
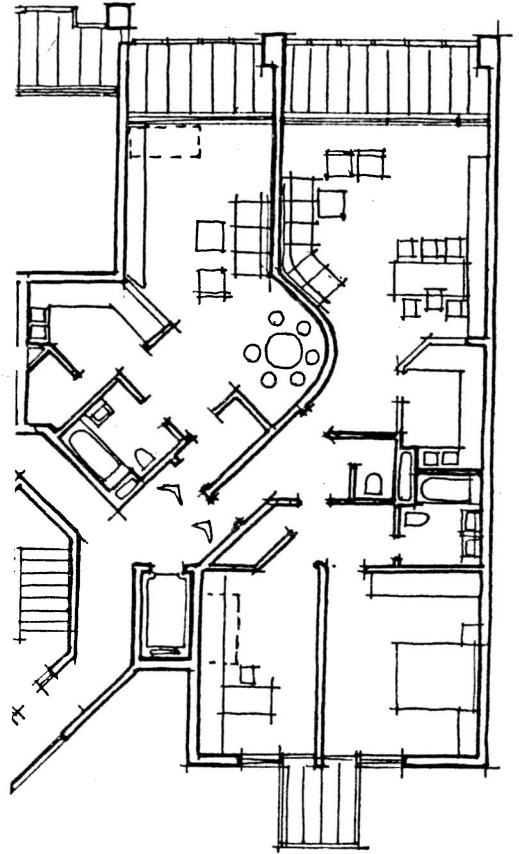
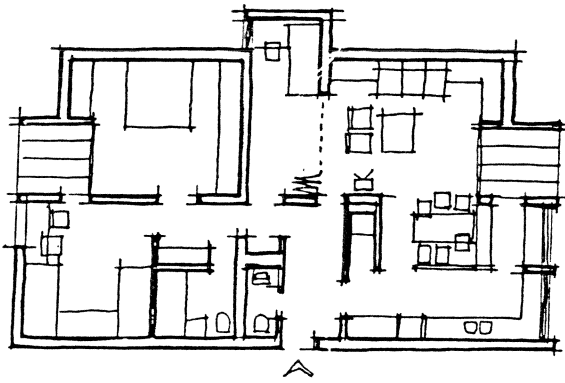

По правилу, треба тежити најкраћој могућој вези - директној вези.

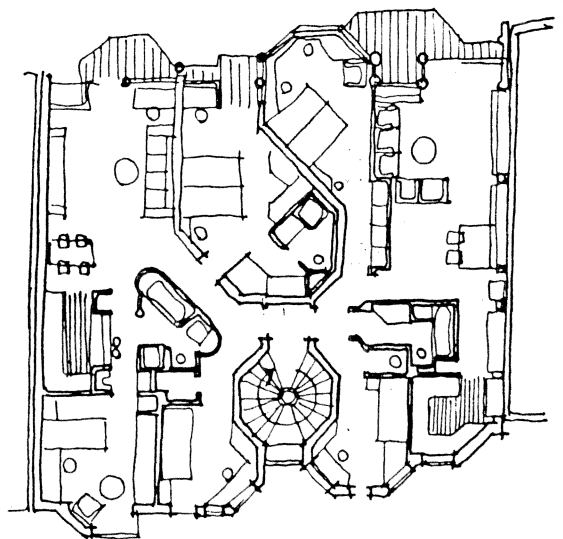
ДИРЕКТНА ВЕЗА са кухињом остварује се на два начина: **КОМУНИКАТИВНО** или **КОНТАКТНО** (путем отвора у зиду, "шалтера").

КОМУНИКАТИВНА ВЕЗА (сл. 12,13,14,15) треба да обезбеди погодан приступ слободном делу стола за ручавање. Због тога правац кретања треба да има тангенцијални положај у односу на правац пружања стола или да директно води према његовој слободној страни.

Поред функционалног значаја, овакво повезивање у психо-социјалном смислу интегрише кухињу у подручје боравка.

12	13
14	15

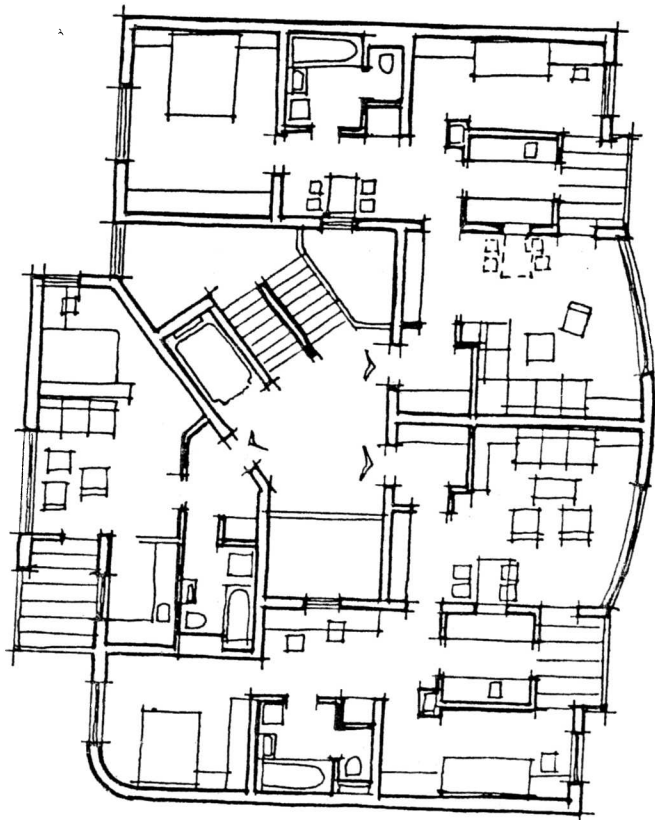
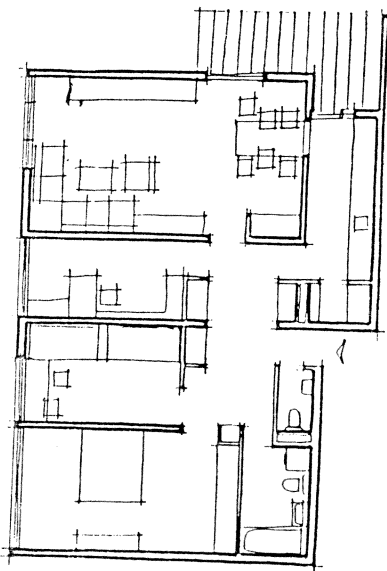
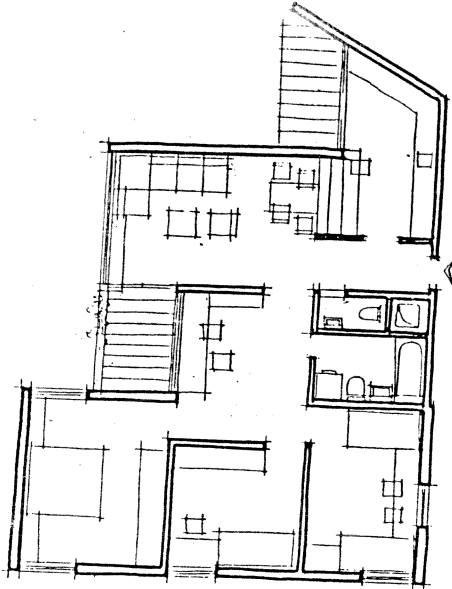

КОНТАКТНА ВЕЗА (или манипулативна) се предвиђа у свим случајевима када просторно решење дневне собе "фиксира" положај стола управно на преградни зид кухиње.

Отвор треба решити у ширини стола тако да се може успоставити визуелни контакт између особа у обе просторије (како у седећем, тако и у стојећем положају). Такав отвор знатно ублажава осећање изолваности које се јавља код лица у кухињи.

На сл. (16, 17, и 18) приказани су примери дневне собе са ручавањем у "контактној" вези са кухињом. У психо-социјалном смислу најповољније делује решење где је контактна веза остварена преко отвореног пулта (сл. 16).

16
17 18

ИНДИРЕКТНА ВЕЗА ПОСРЕДНА

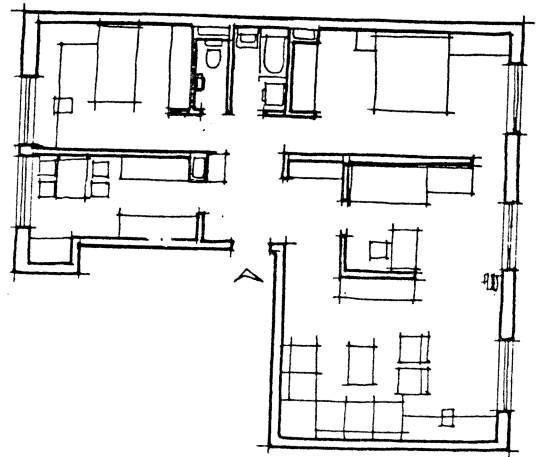
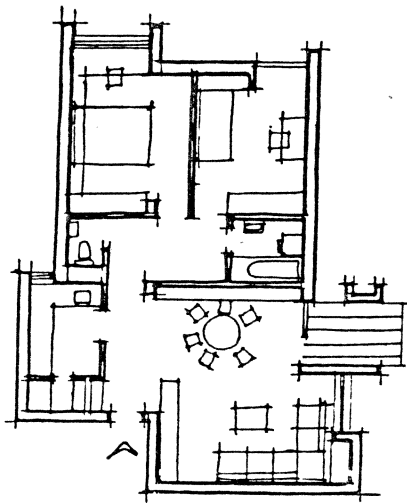
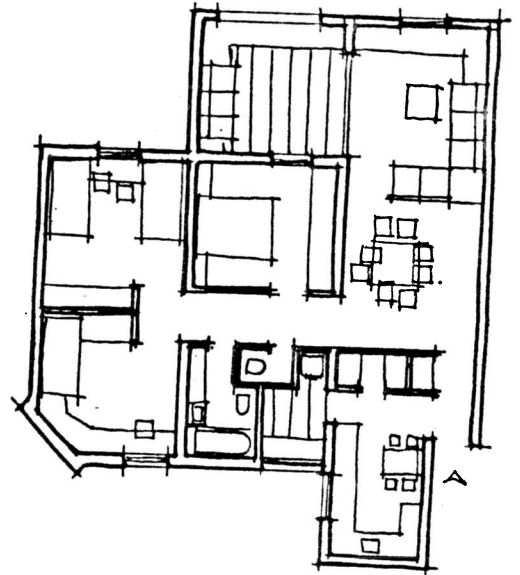
Јој је сто за ручавање и кухиње јавља се у пројектантској пракси преко улаза (сл.19,20,21)

Оваква веза је неповољнија од директне, јер знатно продужава пут сервирања - приношења и одношења са стола, са могућим пратећим последицама.

Поред тога, кухињу - а самим тим и особу која ту послује - доводи у изолован положај у односу на заједничке просторије, боравак (Посебно карактеристични примери за то су на сл.20 и21)

У свим случајевима индиректне везе у кухињи се обавезно предвиђа сто за "мало ручавање" (доручак, вечера, појединачно руч.)

19 | 21

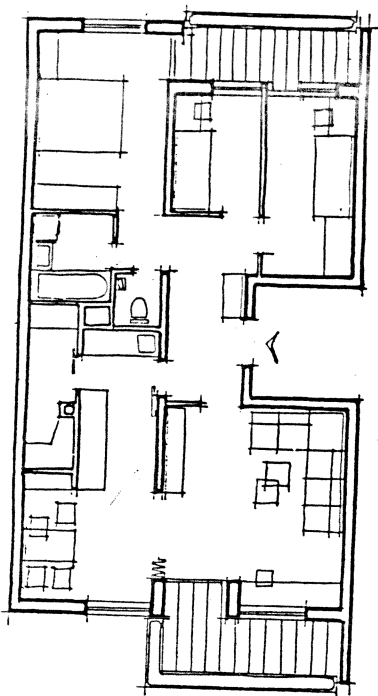

НЕПРОЛАЗНА ДНЕВНА СОБА

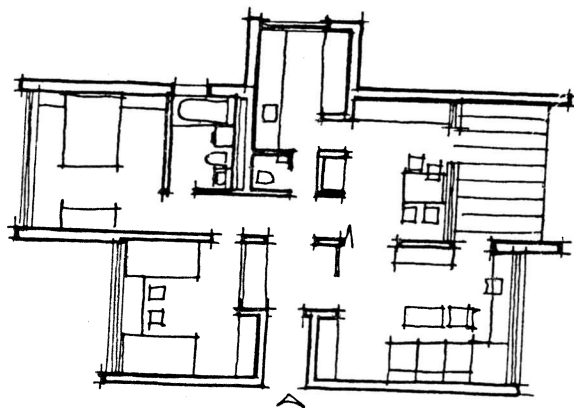
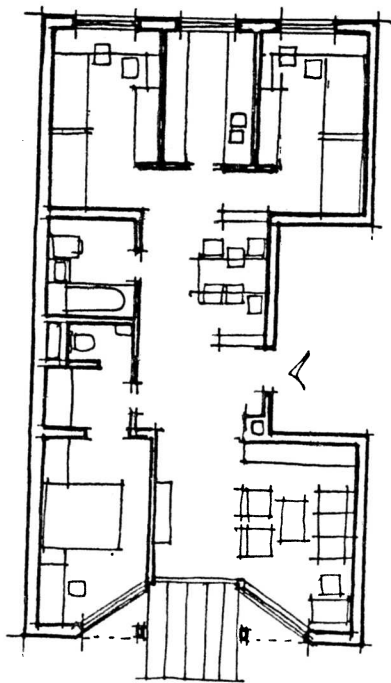
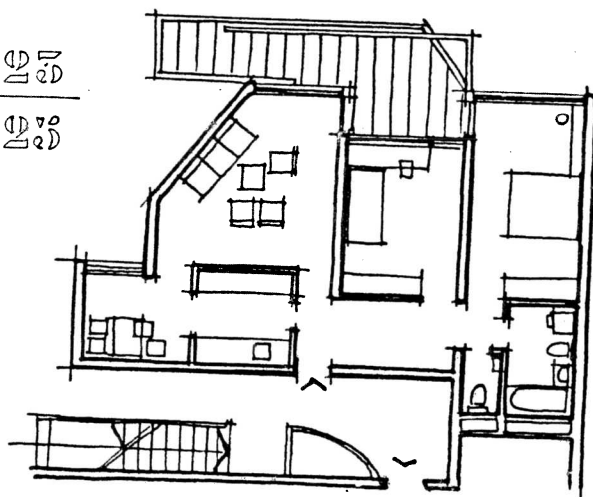
Све врсте дневних соба које нису истовремено и једина комуникациона веза из међу улаза и других просторија, односно дело простора, сврставају се у ову групу.

Због погодности које пружају организацији породичног живота - овај тип дневне собе се најчешће сусреће у пројектантској пракси.

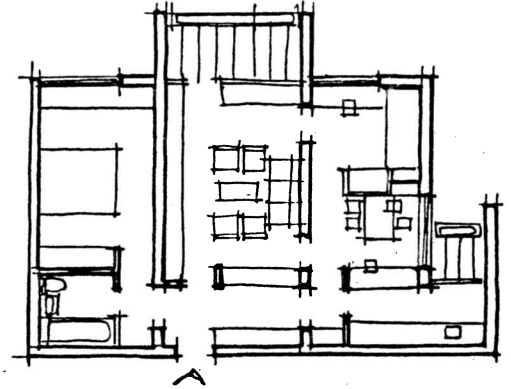
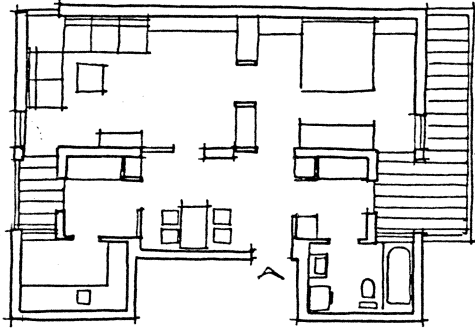
За непролазну дневну собу важе све карактеристике (просторне и комуникативне) и захтеви о којима је било речи у вези са дневном собом, односно дневном собом без ручавања. (сл.22,23,24 и 25)

22	27
24	28

дневне собе које су гим просторијама (собе, дегажман) такође спадају у непролазне - под условом да су те друге просторије повезане са улазом. (сл.26,27)

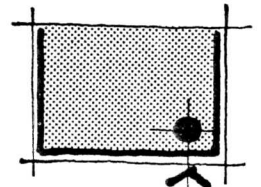
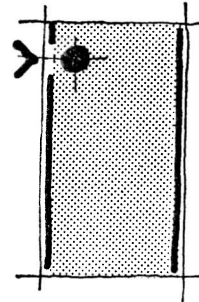
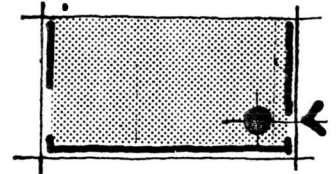
ПРОЛАЗНЕ ДНЕВНЕ СОБЕ

Овај тип дневне собе јавља се по правилу код решења са периферним улазом у стан - шема (сл.28).

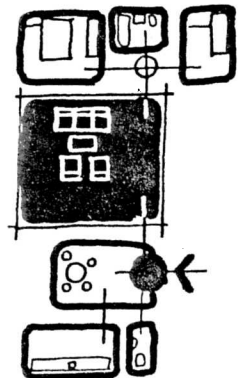
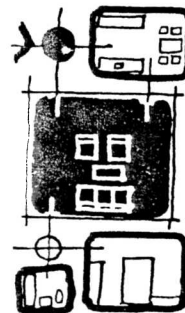
Утаквим диспозиционим условима, организације стана са пролазном дневном собом **имају оправдања**, јер се тиме смањују чисто комуникативне, непродуктивне површине. При томе треба имати у виду да решења са пролазном дневном собом имају **смањену употребну вредност**.

Комуникативна зависност, везе соба за спаваће са улазом, од дневне собе негативно се одражава на учестаност и разноврсност друштвених контаката са посетиоцима. То се посебно негативно односи на дружење деце старијег узраста у стану, чиме се ограничава њихова индивидуална слобода. (шеме сл.29)

Ф 43

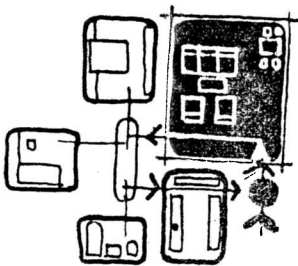
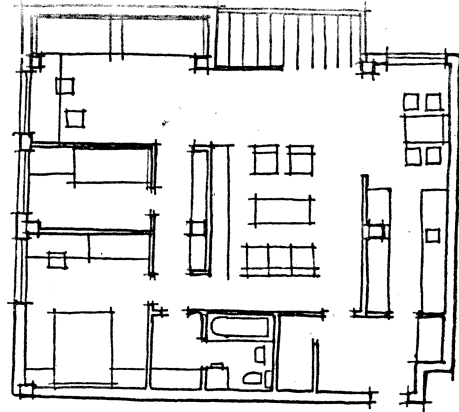
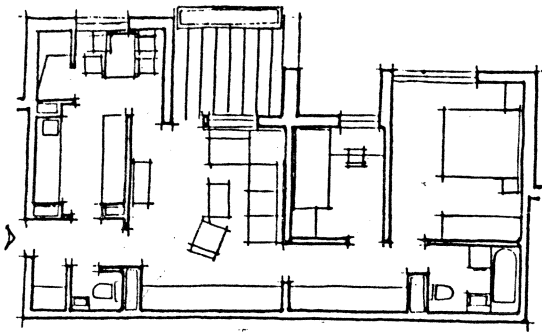
Ф 44

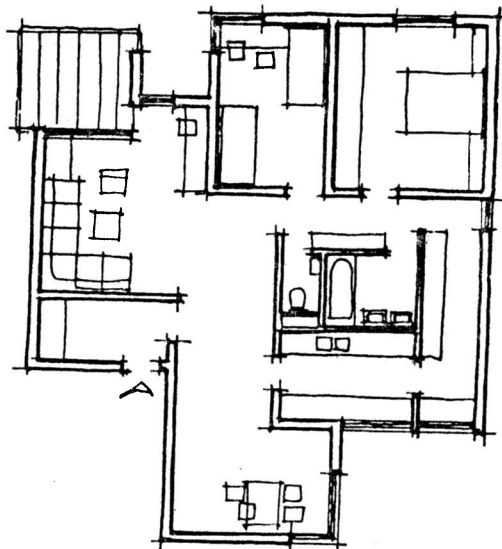
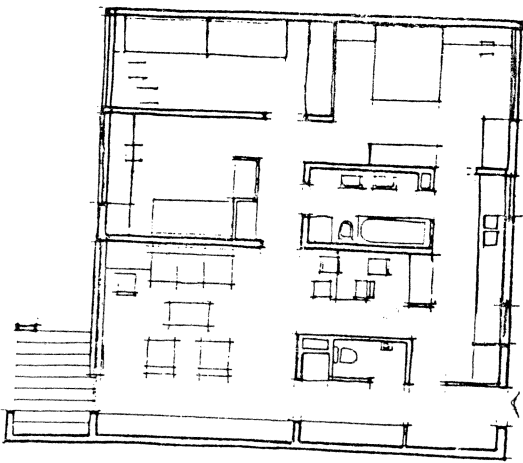
Једном речју - решења са пролазном дневном собом стварају такве просторне услове који дају примат заједништву над индивидуалношћу. (сл.30 и 31)

30 | 31

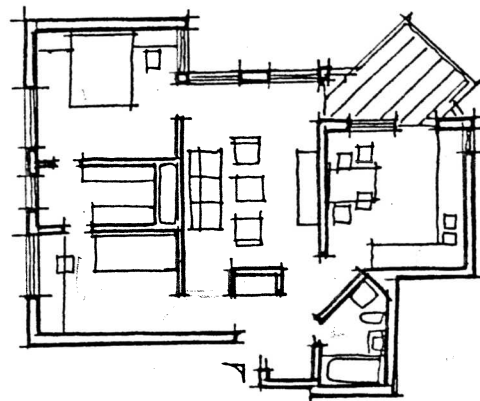
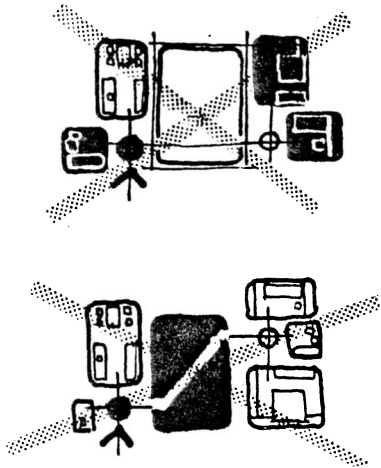

Успостављањем "помоћне везе" улаза и дегажмана мимо дневне собе (преко кухиње и купатила, најчешће) - умањују се негативне последице пролазне дневне собе (сл.32 и 33).

32 | 33

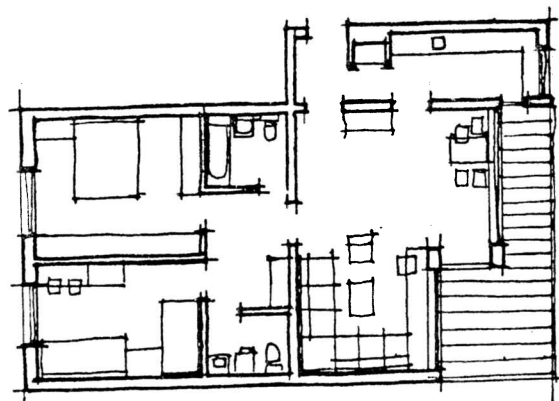
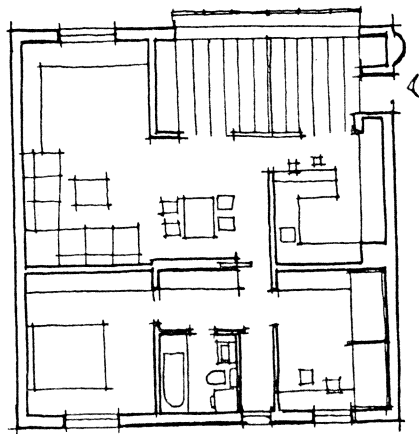

дневне собе прелазе дозвољене границе толеранције за ову врсту организације стана код решења где је купатило одвојено од соба, када је правац кретања кроз дневну собу дијагоналан или сасвим периферан. (сл. 34)

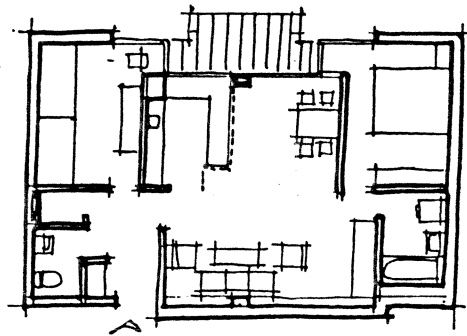
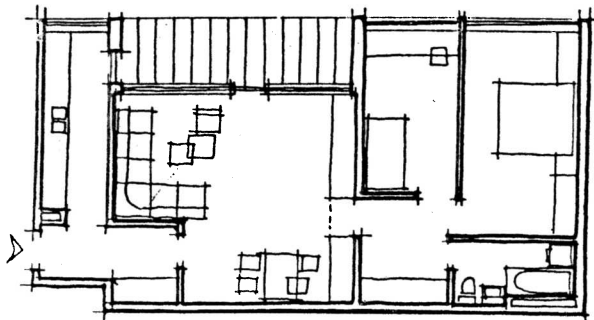
У првом случају потпуно се нарушава приватност и интимност корисника соба за спавање, а у другом и трећем ремети организација дневне собе - што утиче на нужно повећање потребне површине. Зато оваква решења нису прихватљива.

	едд
едд	едд

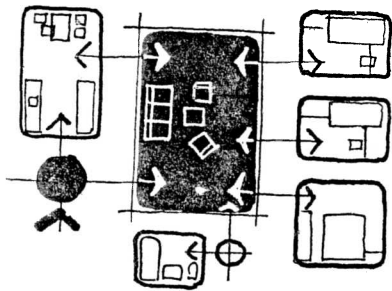
Пролазне дневне собе могу бити са ручавањем, што значи исто и дневне собе са ручавањем могу бити пролазне. (сл. 35, 36, 37, 38)
 Ово треба да упути на размишљање - да у случајевима недостатка одговарајућег броја соба - да се пре треба одредити за пролазну дневну собу са ручавањем но за решења са нужним спавањем у дневној соби.

↔↔↔ | ↔↔↔

ДНЕВНА СОБА "ХОЛСКОГ" ТИПА

Назив ове врсте дневних соба треба условно прихватити. У сваком случају, реч је о решењима где је дневна соба "центар комуникација-раскрсница", по свом положају у габариту стана и везама са осталим просторијама. (шема)

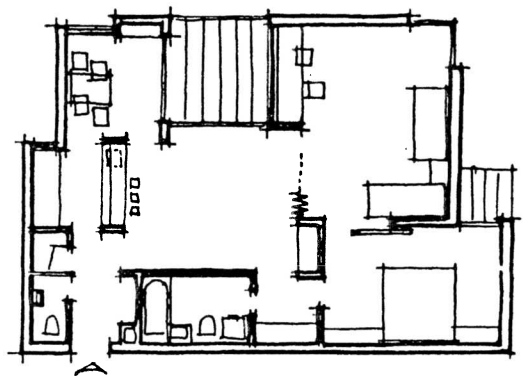
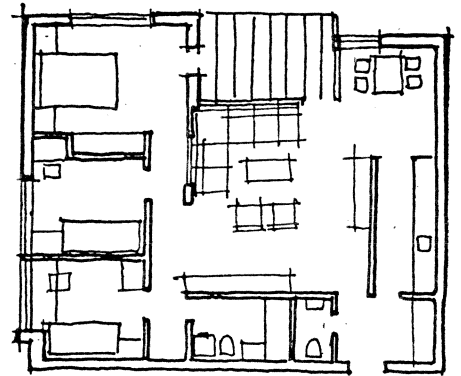
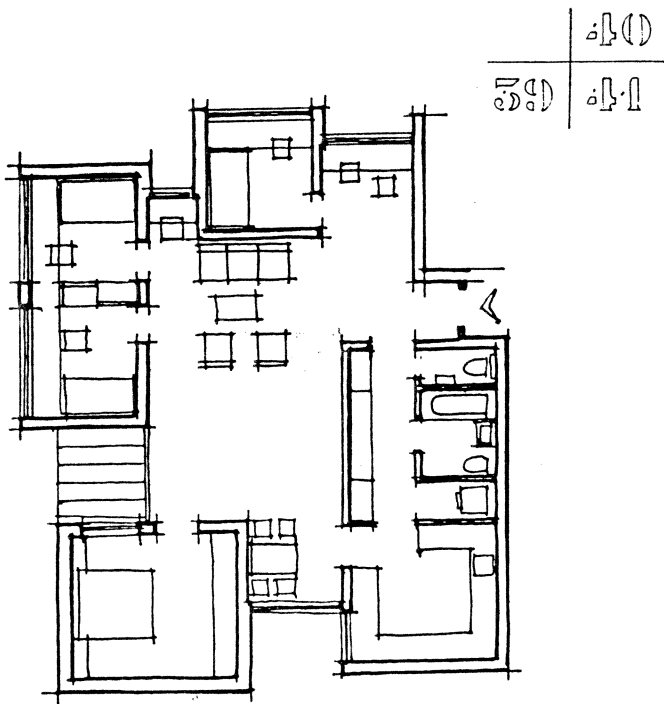
Изузев улаза, ова просторија преузима све нужне комуникације у стану, што утиче на процентуално смањивање површина под чистим комуникацијама и тиме потенцијално и

... просторије мултикултурног под-
ручја директно су повезане и "упућене" једи-
но на дневну собу. (шема и сл.39,40 и 41)

Таква организација стана утиче на начин во-
ђења породичног живота, тако што у знатној
мери индивидуални подређује заједничком
животу.

У свим "догађањима" у стану - у дневној соби
учествују практично увек сви укућани.

Таква ситуација погодује породицама са мла-
ђом децом (до 12 или 14 година), а омета ин-
дивидуални живот у стану деци старијег уз-
раста. Ту се пре свега мисли на могућности
за задовољењем потребе за самосталношћу,
(подразумевајући издвајање, усамљивање) и
одржавањем њихових личних друштвених
контаката.

ТРПЕЗАРИЈА

- ПРОСТОРИЈА ЗА РУЧАВАЊЕ

Просторија за ручавање спада у групу просторија за боравак ~~просто~~ ~~рија~~ ~~за~~ ~~ручавање~~ ~~и~~ ~~социјалне~~ ~~активности~~ ~~које~~ ~~прихвата~~.

Њоме се стварају услови за задовољење дела **био-физиолошких** (исхрана) и **социјалних** потреба (окупљање чланова породице, пријатеља и сл.). Због тога спада у групу **заједничких просторија** у стану.

Издвајање ручавања у посебну просторију по више основа **увећава употребну вредност стана:**

- повећањем самог простора за боравак и тиме простора за одвијање заједничких активности
- растерећењем дневне собе од мноштва функција (које би морала да прихвати као једина просторија боравања) чиме се стварају услови за разноврснији друштвени живот
- стварањем алтернативних просторних услова за одвијање заједничких активности и у случајевима када се дневна соба привремено не може користити у те сврхе.

Задовољење основне намене као и других потреба социјалне природе (у функцији повећања употребне вредности стана) издвојеног ручавања у посебну просторију - битно је узловљено:

- величином и организацијом просторије
- одговарајућим положајем у стану и односом са други комплементарним просторијама

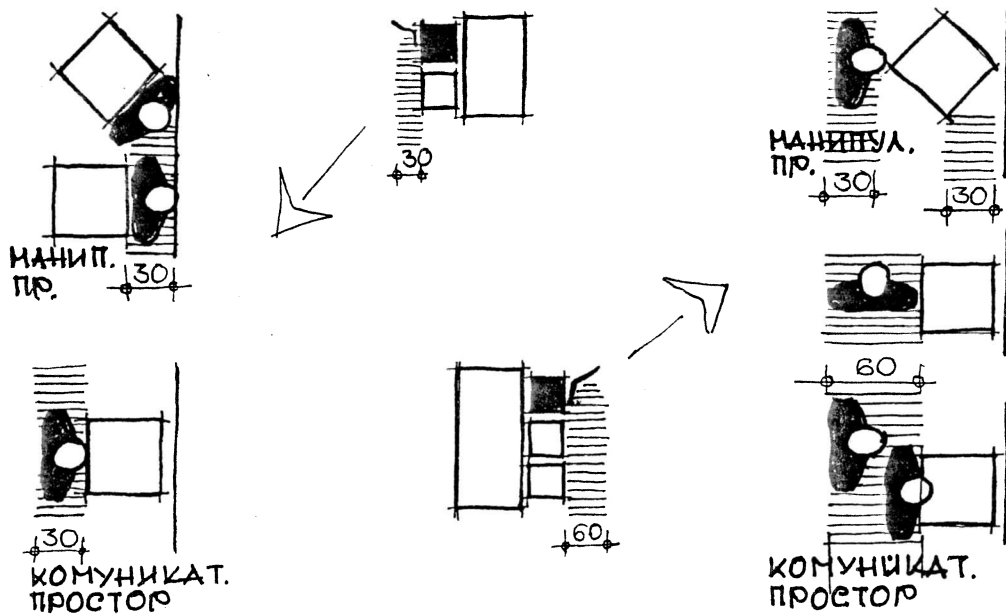
ДИМЕНЗИОНОСАЊЕ И ДИСПОЗИЦИЈА ОПРЕМЕ

На погодно димензионосање простора рије ра ручавање утиче више параметара:

- број и врста седишта (покретна/не)
- распоред и врста опреме (врста стола округли/правоугауни)

- однос опреме и унутрашњих комуникација (прилаз и удобно коришћење опреме - "манипулативни простор") (сл.42)

- положај и број комуникативних веза са другим просторијама стана (улазом, кухињом, дневном собом)

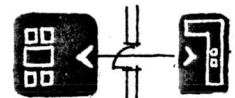
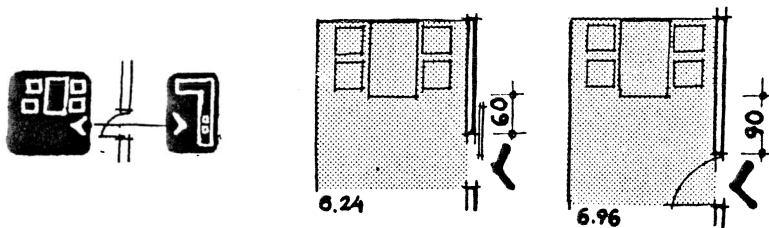
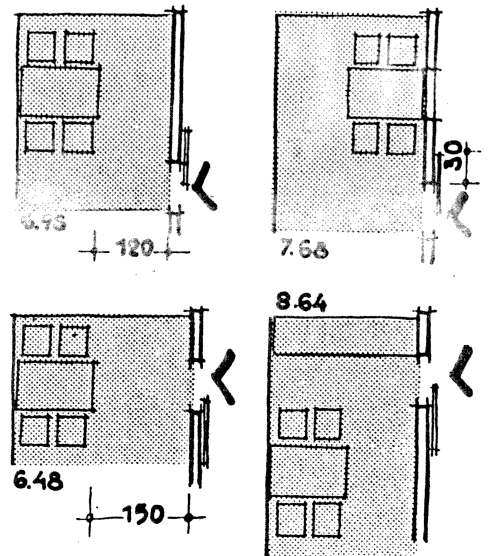
Број седишта одређује се према броју чланова породице, увећаном за два.

Тиме се стварају потребни предуслови за дружење за столом, у коме треба да учествују сви чланови породице са посетиоцима.

Величина манипулативно-комуникативног простора око стола зависи од врсте стола, врсте и броја седишта.

Такође, као дименционални параметар јавља се и положај функционалне везе са кухињом.

Основно полазиште је да она буде најкраћа могућа и тако постављена да олакшава обслуживање стола без ометања особа за столом. (скице-сл.43)

4/5

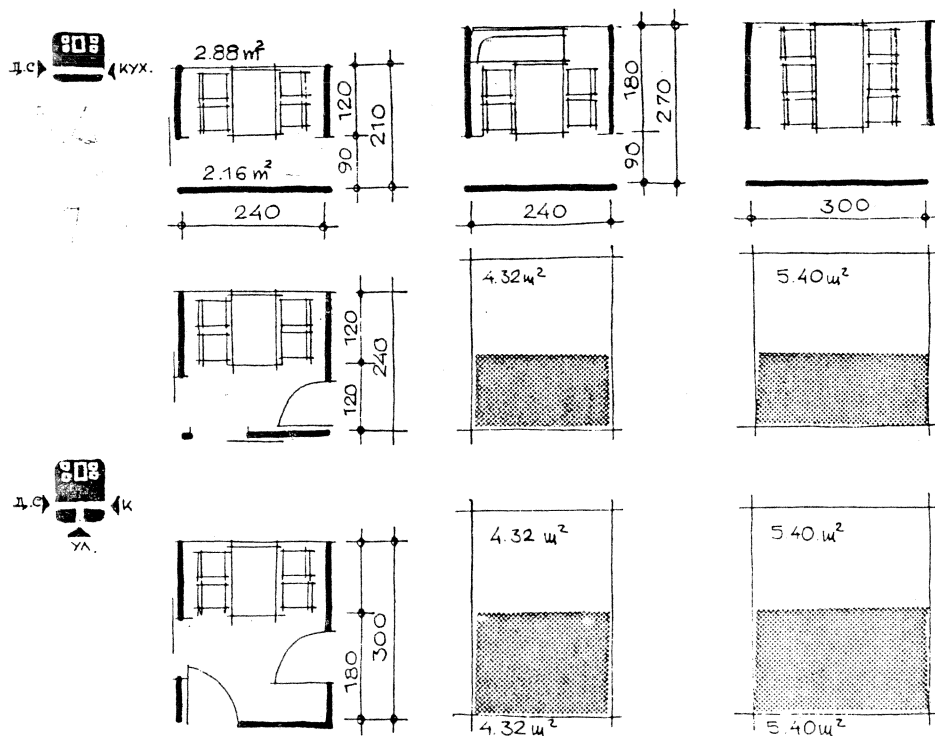
Врста и правац комуникативних веза (укључујући и врсту врата) издвојене просторије за ручавање са кухињом, улазом и дневном собом - такође битно утичу на површину.

Побољшање употребне вредности просторије за ручавање, а и стана у целини, подразумева просторне услове за **мултифункционално коришћење**. Сам сто за ручавање у том контексту није довољан, па је нужно рачунати са проширењем врсте опреме. Такође, не треба запоставити ни питање довољне слободне подне површине, без које се не може очекивати да деца пред-школског узраста ту борава, играју се.

Из предходног разматрања произилази да је површина просторије за ручавање последична величина, а не унапред задата, и да зависи од више фактора.

У том смислу, може се узети да је најмања површина просторије за ручавање (за четворочлану породицу) 8м².

У том контексту, на слици 44, приказана је кратка просторна анализа величине просторије за ручавање у зависности од броја и врста веза са околним просторијама (улаз, кухиња, дневна соба) коју је аутор радио у оквиру студије о нормативима за рационализацију стана.

БР. СЕД.	4	5	6
ВЕЛ. ДИОМ.	2	3	4
м ²	5.04-7.20	6.48-8.64	8.10-10.80

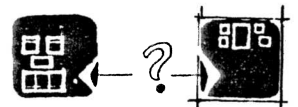
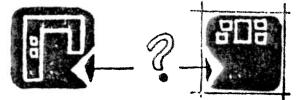
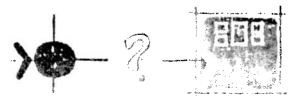

ПОЛОЖАЈ ПРОСТОРИЈЕ ЗА РУЧАВАЊЕ У СТАНУ - ВЕЗЕ СА ДРУГИМ ПРОСТОРИЈАМА

Поред одговарајућих просторних услова унутар саме просторије — положај у стану, односно везе са другим просторијама, обезбеђује потребне услове за остваривање предвиђених функција просторије за ручавање.

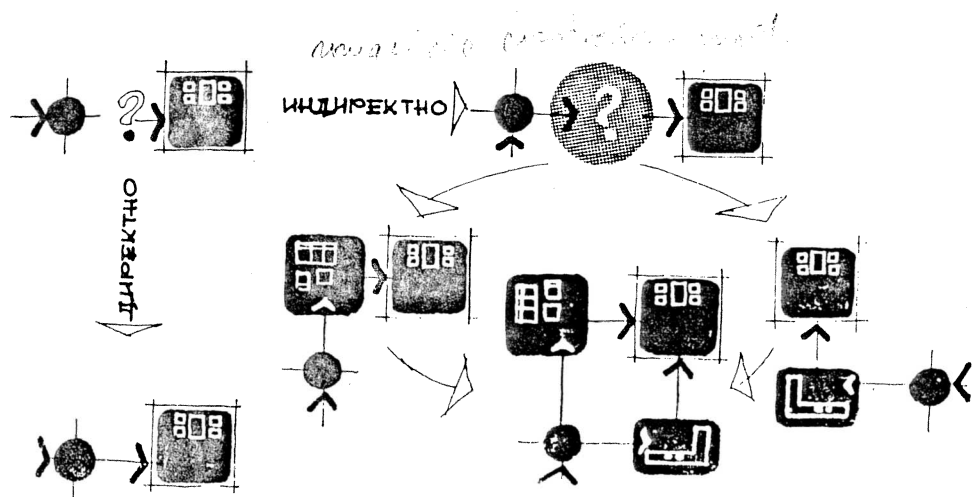
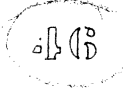
У том смислу, од посебног значаја су везе са просторијама у којима се одвијају комплементарне активности, као што су: улаз, кухиња и дневна соба. (шема сл. 45)

Просторија за ручавање се може повезивати и са другим просторијама, собама на пример, али такве везе произилазе из потреба активности (или личности) које се у тим просторијама одвијају, по правилу - па се због тога у овом разматрању изостављају.

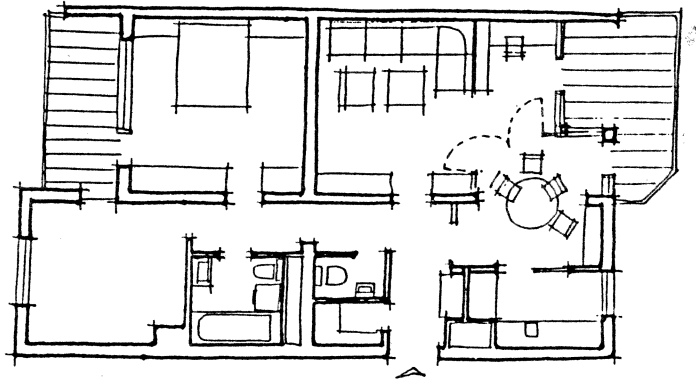
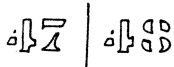
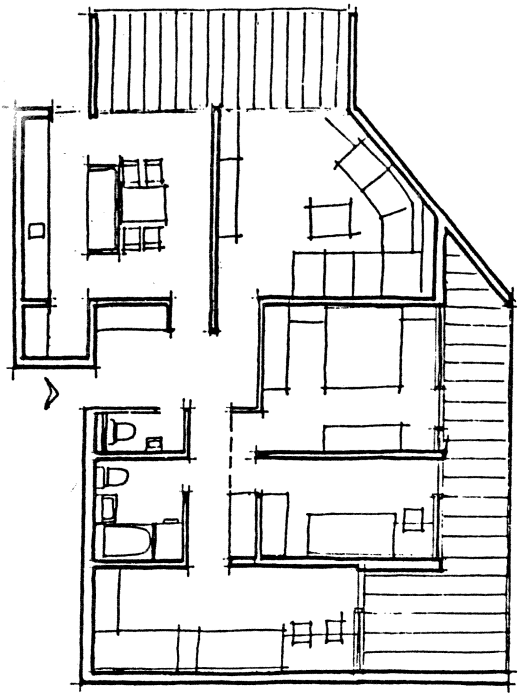
РУЧАВАЊЕ - УЛАЗ је врло значајна веза за третман и функционалне могућности ове просторије у стану.

У зависности од врсте везе **ДИРЕКТНА/ИНДИРЕКТНА** (шема сл. 46) остварују се све по бројане потенцијалне погодности, или само њихов део.

ДИРЕКТНА ВЕЗА са улазом, уз одговарајућу просторну диспозицију саме просторије, **јесте предуслов очекиване мултифункционалности** просторије за ручавање у области задовољавања социјалних потреба породице и појединачно њених чланова.

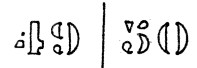
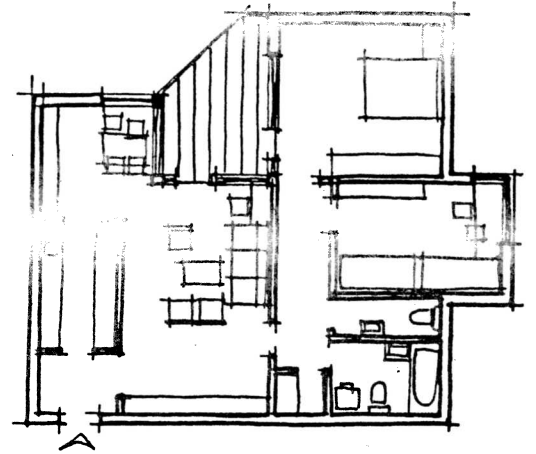
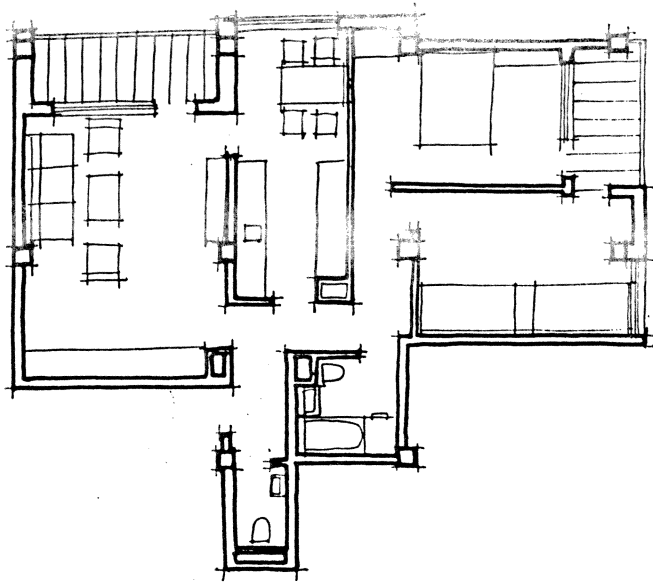
Просторија за ручавање са таквом везом може да **остварује улогу социо-интегративног центра** породичног и уопште друштвеног живота, **независно** од других просторија са том функцијом (дневна соба). (сл.47,48)

ИНДИРЕКТНА ВЕЗА ручавања и улаза остварује се преко **дневне собе** или **кухиње**, при чему се у пракси она своди на **двоструку посредну везу** - преко дневне собе и кујне.

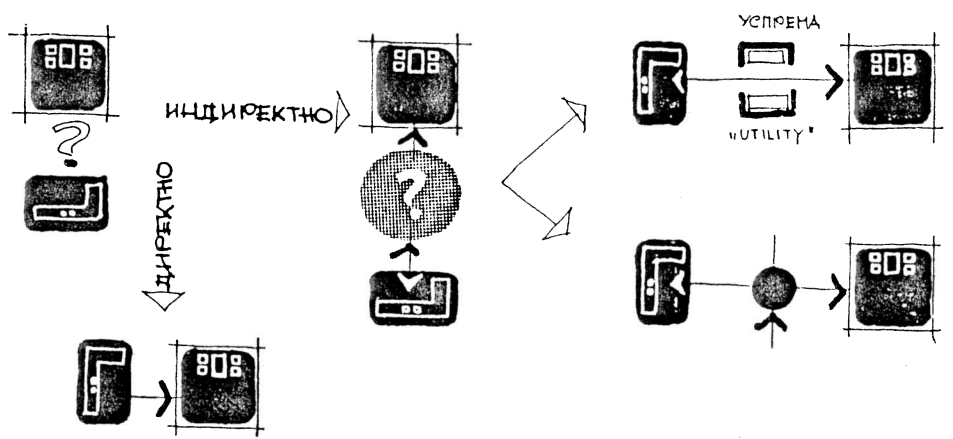
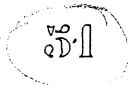
Оваква веза **знатно умањује употребну вредност** просторије за ручавање, свдећи је по правилу на основну, монофункционалну намену. (шема - сл.46)

Овакво ручавање се углавном решава у **грађевинском склопу кухиње** - па је пре реч о простору него просторији за ручавање - а врста везе са дневном собом (комуникативна или просторна, "широка") га своди на **нишу за ручавање**. (сл.49и50)

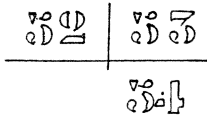
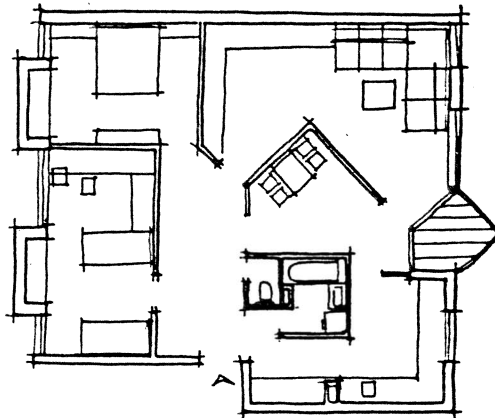
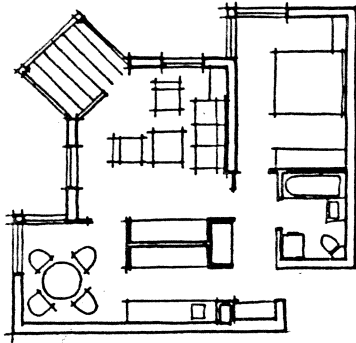
РУЧАВАЊЕ - КУХИЊА се као међусобни однос може анализирати са више аспеката. Овде ће примарно бити разматран **ФИЗИОЛОШКИ аспект** - као питање стварања просторних претпоставки да се са што мање напора (утрошеног рад при кретању) храна допреми/одпреми до стола за ручавање.

Повезивање ручавања и кухиње може бити **директно/индиректно** (шема-сл.51).

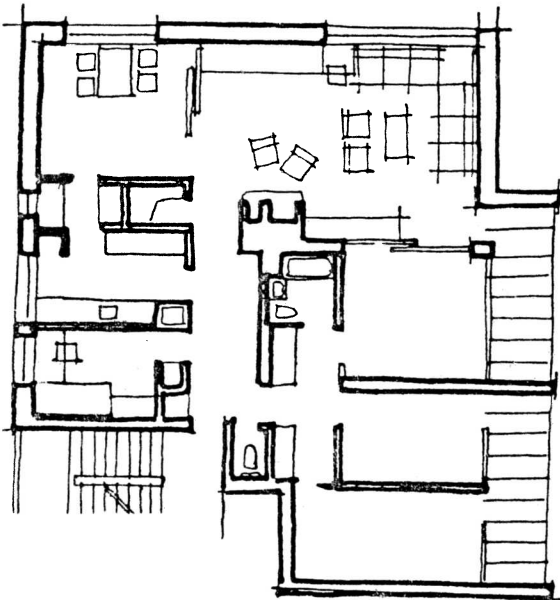
ДИРЕКТНА ВЕЗА ручавања са кухињом је најкраћа и по датим критеријумима најповољнија, самим тим и најраспрострањенија. (сл. 52, 53)

Ипак треба имати у виду да преношење хране захтева допунско сервирање у кухињи, што изискује повећање дужине "неутралних" кухињских елемената.

ИНДИРЕКТНА ВЕЗА ручавања и кухиње остварује се преко "успреме" (просторије за додатно сервирање) или улаза. Веза преко успреме је "де факто" директна, али има дужи пут.

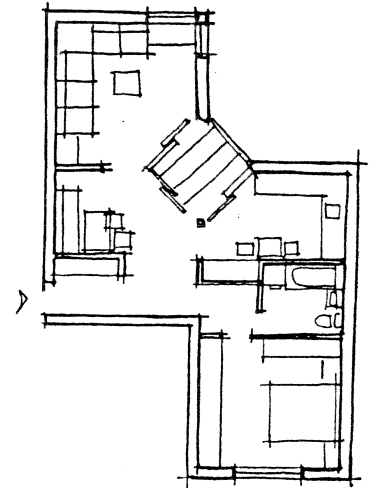
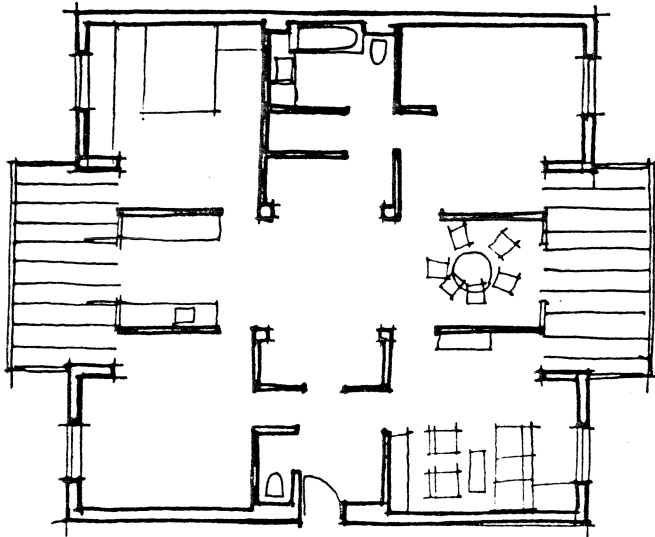
Посредна веза преко успреме је врло корисна, јер разрешава проблем допунског сервирања и уопште представља врло употребљив простор за више комплементарних намена, али се данас врло ретко налази у пројектантској пракси. (сл. 54)

Повезивање ручавања са кухињом, посредно, преко улаза (уопште комуникативне површине) се такође ретко јавља као решење, јер је нефункционално (дуг пут преносења хране).

Да би се овакве организације уопште прихватиле као допуштено решење - неопходно је предвидети простор за "мало ручавање" у кухињи. У таквим условима кухиња би се користила за "мале оброке" (доручак, вечера) или појединачно узимање хране. (сл.56)

2000 | 2000

Код оваквих решења (пример, сл.55) просторија за ручавање има репрезентативни карактер или служи за прихватање кратких изнуђених посета преко дана.

У зависности од повезаности са дневном собом, простор за ручавање може повећавати простор за боравак или служити као алтернативни центар друштвеног живота.

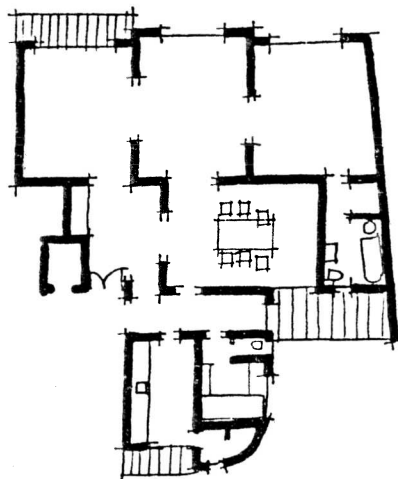
КОМУНИКАЦИЈА

Организације стана са смештајем ручавања у “проширеној комуникацији” - холу, нису новијег датума. Јавиле су се и код нас још 30-тих година у тзв. “градском стану” као “салон”, као и у другим земљама (сл. 5758,59) То је била репрезентативно уређена, просто рија намењена пријемима, који су се могли ту и завршити или продужити у дневној соби. У сваком случају није била примарно намење на окупљању породице преко дана.

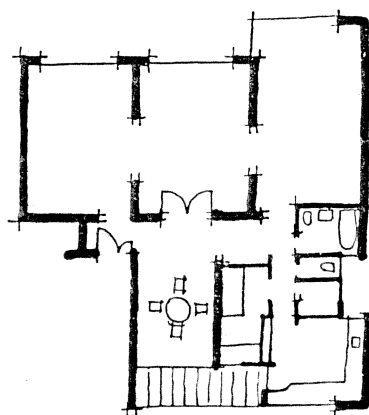
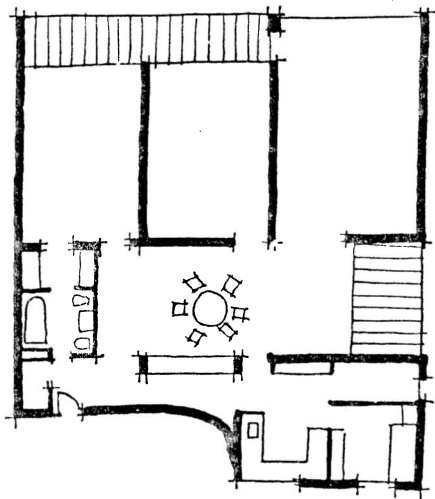
1. БЕОГРАД 1938
Арх. Б. Мирковић

2. БУДИМПЕШТА 1938
Арх. WANEF

3. ЗАГРЕБ 1932

1
2/3

	1
2/3	2/3

Потреба за рационалношћу у масовној стамбеној изградњи код нас, уз одредељења за издвајањем ручавања из кухиње или дневне собе у посебну просторију – допринели су да се у новим условима реafirмише **“проширена комуникација”**.

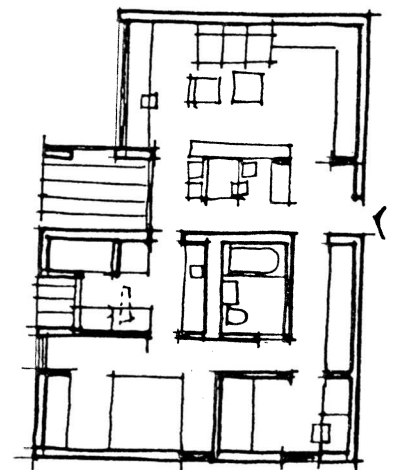
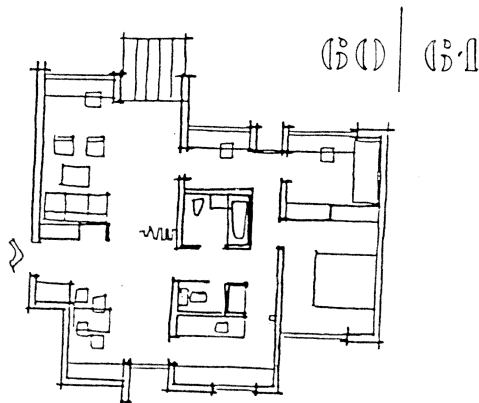
Рационализација се остварује практично путем делимичног суперпонирања просторних потреба функција ручавања и кретања, јер се не одвијају истовремено.

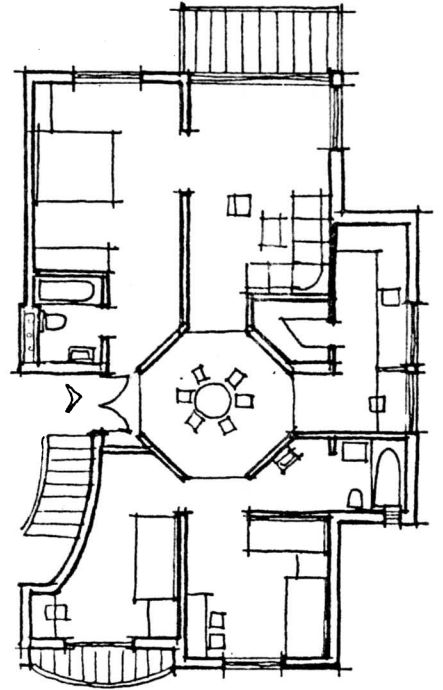
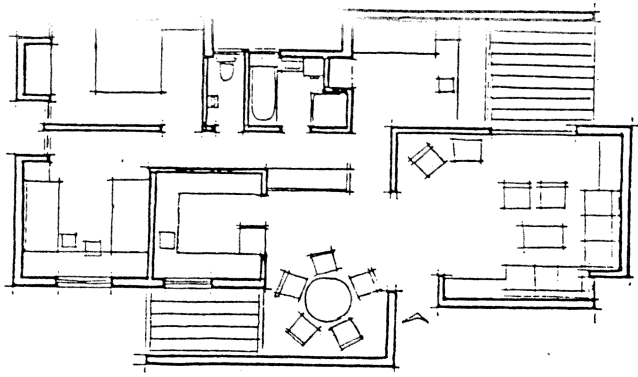
Изузетан допринос реafirмацији проширене комуникације са новим квалитетима остварен је 70-тих година у пројектантским решењима тзв. **“београдског-конкурсног стана”**.

Ова решења су отворила нове путеве хуманије организације стана, чији просторни оквири омогућавају задовољавање различитих потреба породице и њених појединих чланова.

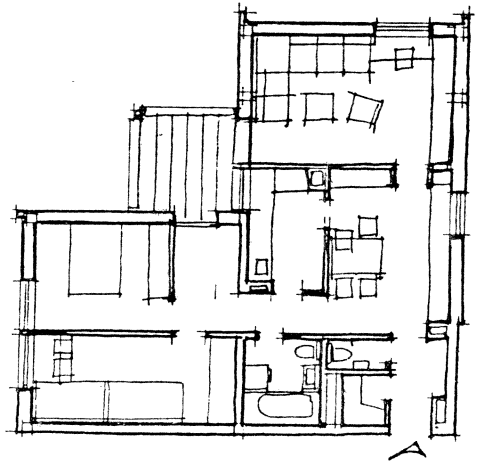
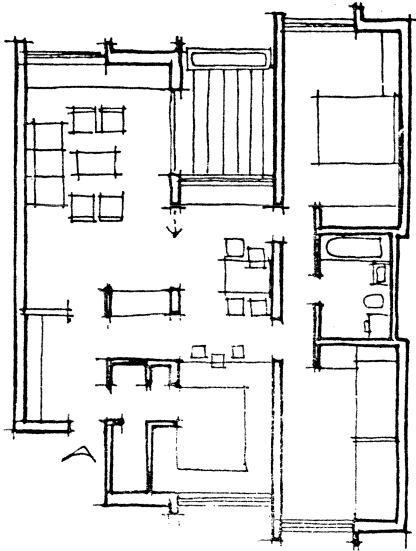
Проширена комуникација у новим условима је изгубила некадашњи репрезентативни карактер – али је постала социointегративни центар (како за саму породицу, тако и за прихватање посетилаца). Тако оформљени центар може функционисати самостално или заједно са другим-дневном собом, о чему ће бити говора у наредном делу.

Јавља се као **проширен улазни простор** (сл.60,61,62 и 63) или **проширена унутрашња комуникација-дегажман** (сл.64,65,66 и 67).

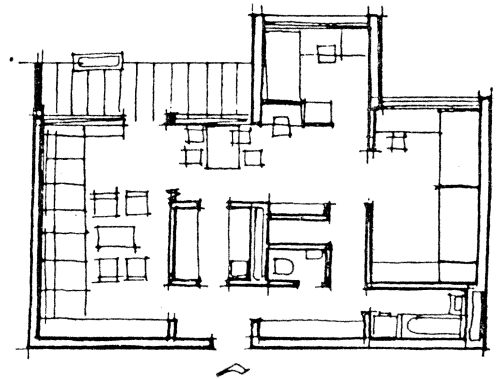
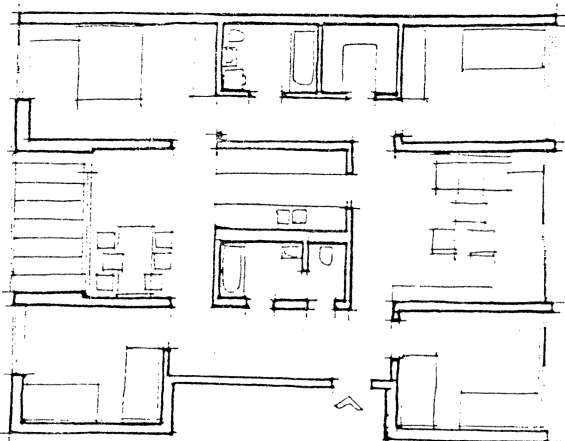

132 | 133

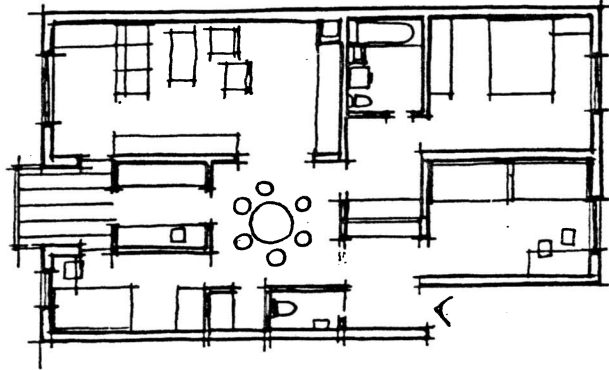
134 | 135
136 | 137

Без природног осветљења и директног зрачења
кација не може остваривати функцију "центра
окупљања", јер није условна за дужи боравак.
Може се користити само за основну намену
(зашта такође нема потребне услове) или за
привремене сусрете са посетиоцима. (сл.68)

① ② ③

МЕЋУСОБНИ ОДНОС ПРОСТОРИЈА ВОГАЉКА - ЦЕНТАРА ЗАЈЕДНИЧКОГ ЖИВОТА

Потреба за заједништвом, које под разумева и заједничке активности, јесте иманентна породици.

Интензитет ове потребе, као и њени садржаји, мења се током времена пре свега под утицајем промена у приоритету потреба "за заједништвом/издвајањем" до којих долази са променама у расту и развоју деце.

Социјални контакти у стану са другим друштвеним групама, такође, представљају својеврсну потребу и саставни су део живота породице као и њених чланова.

Просторни услови за задовољење ових потреба за заједништвом и дружењем унутар породице, као и њених чланова или целе породице са посетиоцима - битно утичу на психо-социјални и едукативно-културни развој деце и уопште на позитиван развој интерперсоналних односа унутар породичне групе.

Међутим, очекивани позитивни ефекти ће зауиста и доћи до изражаја само ако се просторне потребе за "заједништво" не остварују на рачун индивидуалних потреба. Јер, потискивање или ограничавање индивидуалних просторних потреба чланова породице негативно утиче на њихову спремност и жељу за заједништвом, односно заједничким активностима.

У том контексту, **организација стана - број, врста и међусобни однос центара окупљања** има врло значајну улогу за породични живот.

Под центрима друштвеног окупљања, значи, подразумевају се оне просторије стана у којима могу да се одвијају заједничке активнос

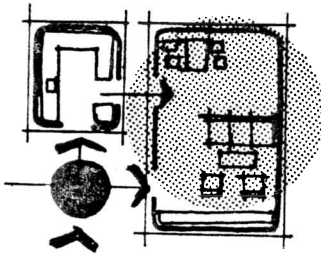
ти свих чланова породице и друштвени контакти са другим лицима ван породице, односно домаћинства.

Карактер центара за друштвена окупљања је, према томе, интерни и екстерни.

У структури станова, код вишеспратних зграда за колективно породично становање - центри окупљања су потенцијално: дневна соба и просторија за ручавање.

Да би свака од ових просторија то заиста и била, поред одговарајућих димензионалних параметара - битан критеријум је директна веза са улазним простором.

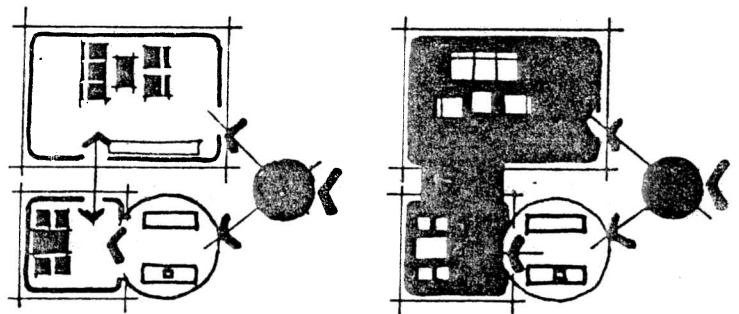
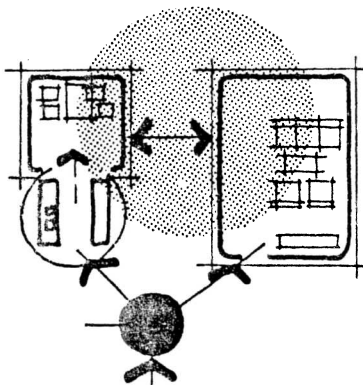
Пошто то није увек случај, разликујемо стан са једним и стан са два центра за друштвена окупљања.

СТАН СА ЈЕДНИМ ЦЕНТРОМ за друштвени живот подразумева такву структуру и организацију стана (сл.69) где је:

- ручавање решено у саставу дневне собе - дневна соба са ручавањем;
- ручавање просторно формирано, али није директно повезано са улазом.

(69)

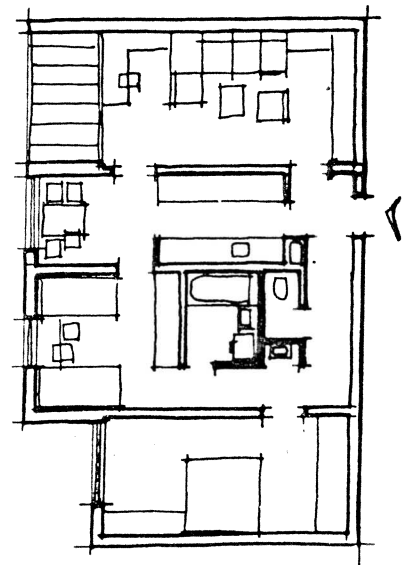
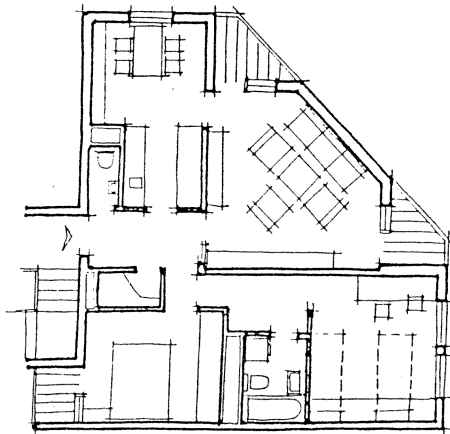

Први случај, у коме је простор за ручавање раније анализиран, па ће овде бити речи о другом случају – просторно издвојено ручавање али комуникативно зависно.

У овом случају, повезивање дневне собе и просторије за ручавање може бити комуникативно и просторно (широком везом). Комуникативна веза произилази пре свега из комплементарности функција које ове просторије имају, као и из сукцесивности самих активности (после обедовања прелазак у дневну собу или обрнуто) које се у њима одвијају.

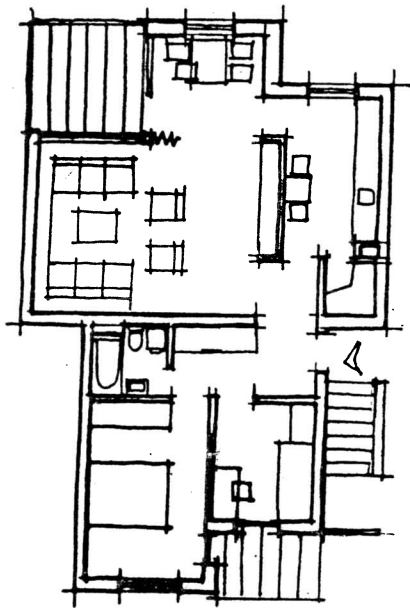
Просторија за ручавање је у оваквим случајевима монофункционална просторија (како због уобичајених димензионалних карактеристика у овим организацијама, тако и због недостатка директне везе са улазом) – служи пре свега основној намени и повремено за окупљање породице – (сл.70 и 71)

70 | 71

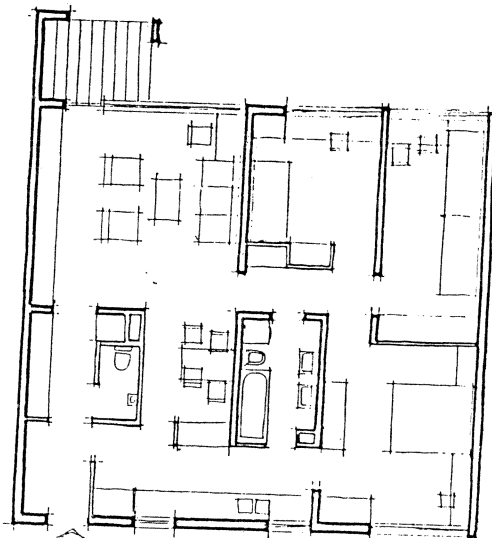

Просторно повезивање, широком везом, диез не собе и ручавања под истим утицајима (ручавање нема директну везу са улазом) омогућава потребно визуелно и површинско проширене "боравка".

Ова решења (сл.72 и 73) у односу на комуникативну везу омогућавају боље социо-интегративне услове породици. Наиме, више чланова породице (уз обављање различитих активности) могу бити у жељеном чујном или визуелном заједништву, "активном" или "пасивном" - у јединственом "проширеном боравку".

72 | 73

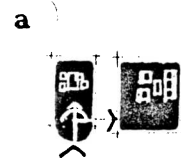
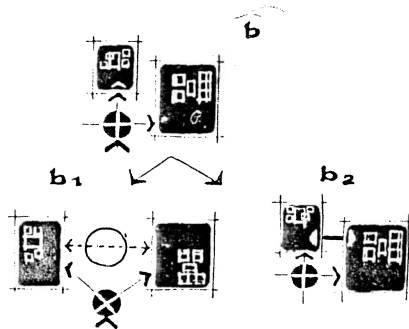

Организације стана са једним центром за друштвене активности одговарају породицама са малом и млађом децом, јер просторни услови условљавају да у друштвеним контактима са посетиоцима по правилу учествује цела породица.

СТАН СА ДВА ЦЕНТРА за друштвени живот пружа више алтернатива и могућности за организовање живота унутар породице, као и са спољашњим друштвеним групама, било да се ради о целој породици или појединим њеним члановима.

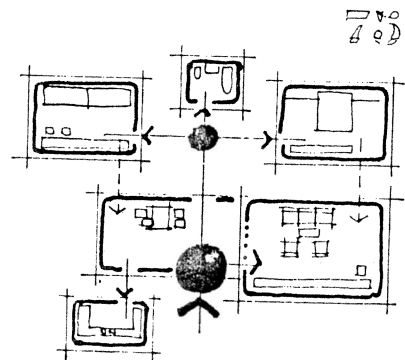
У оквиру основне - може се формирати више шема организација стана које имају или омогућују различите **употребне вредности**, - почев од самог поимања друштвеног живота (начина на који га породица води), преко објективних разлика у потребама различитих породица (посебно у зависности од узраста деце) - до алтернативних могућности организовања и коришћења заједничког простора стана у оквиру исте породице.

Глобално узевши, највећи број шема може бити разврстан у **две основне групе** од којих настају подгрупе са варијантама. (шема-сл.74)

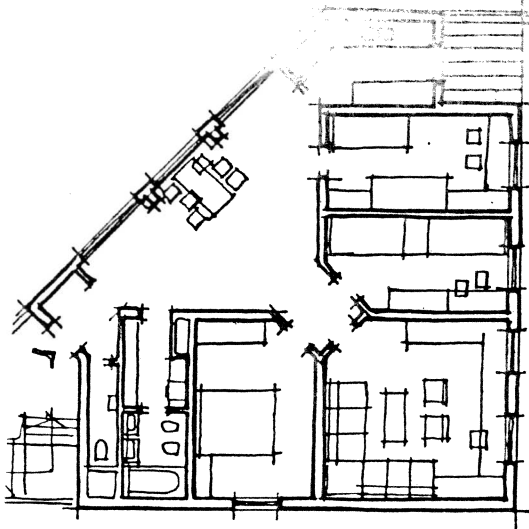
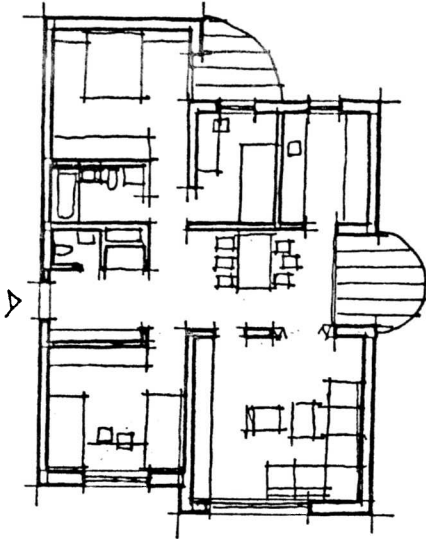

Прву групу (а) најчешће карактеришу решења **“проширене комуникације”** са ручавањем, одакле се по правилу успоставља широка веза (просторна) са дневном собом (шема-сл.75)

По свом положају овај простор, поред основне намене - комуницирање/ручавање, има све потребане услове (уз одговарајућу величину) за прихватање краћих контаката са посетиоцима.

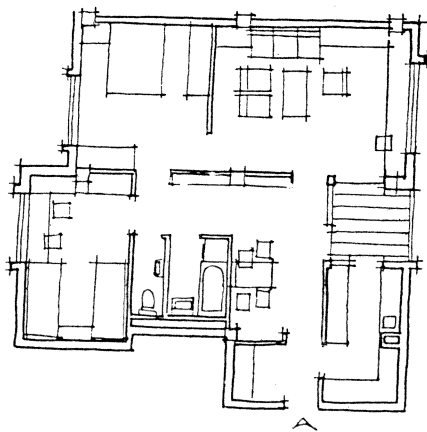
У таквим условима неће бити ометан живот који се одвија у дневној соби. (сл.76 и 77)

76 | 77

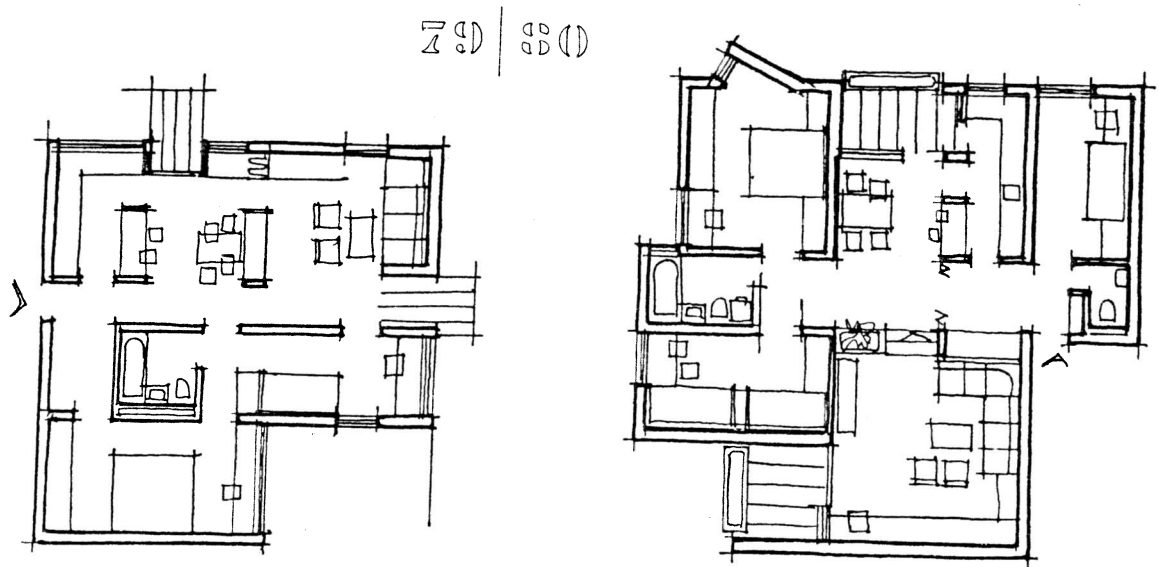
Успостављање секундарних веза са појединим просторијана индивидуалног подручја, собама - умањују се одређени недостатци предходних решења у погледу слободе избора учествовања у дружењу са посетиоцима за поједине чланове породице. (сл. 78)

78

оваквог ручавања и дневне собе омогућава њихову просторну интеграцију, која има услове за организовање различитих форми заједничког борављења и широк социјалних окупљања.

Решења, у којима је бар једна од соба повезана директно са улазом (што значи просторно независна од боравка) или код којих постоји могућност успостављања "кружне везе" (којом се заобилази подручје боравка) - елиминишу могућа ограничења просторног повезивања дневне собе са ручавањем у "проширеној комуникацији". (сл.79 и 80)

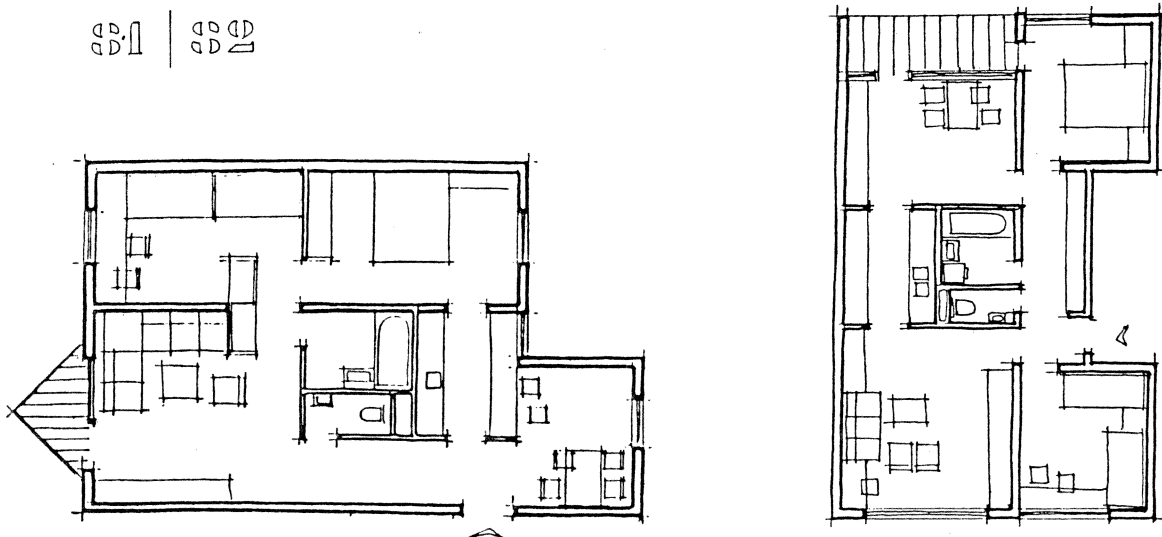
МЕЂУСОБНИ ОДНОС ЦЕНТАРА ОКУПЉАЊА

Организационе шеме станова које спадају у групу (Б)-шеме-сл.74 - где су оба потенцијална центра независно повезана са улазом - развијају решења стана са два раздвојена центра (Б-1) и стана са два повезана центра окупљања- (Б-2).

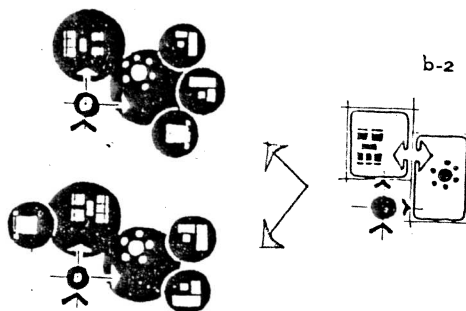
Међусобно раздвојени центри где су дневна соба и ручавање удаљени, као решења чешће се налазе у иностраној но у нашој пројектантској пракси.

Оваква решења (сл.81 и 82)- под условом да је ручавање веће површине-у сваком случају пружају алтернативне могућности за организовање живота заједнице - и то: према добу дана и у вези са присуством одређених чланова породице, према времену радних обавеза у кухињи и др.

При томе, остаје нерешен проблем потреба за већим просторним целинама у стану.

Организације стана са два међусобно повезана центра за друштвена окупљања, где је истовремено сваки комуникативно независан - повезан са улазом - имају врло широк спектар могућности за одвијање породичног живота и уопште друштвене контакте, самим тим и висок ниво употребне вредности.

95
95

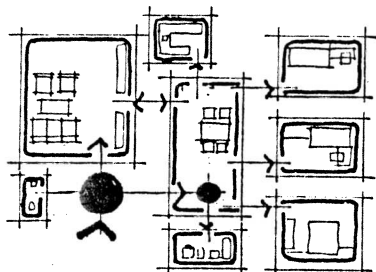
Њихва глобална организациона шема изложе на сл-73 -(Б-2) има више варијанти од којих су две карактеристичне (шема-сл.83)

Њих карактерише начин решавања индивидуалног подручја стана (соба). Оне се јављају **концентрисано** или **дисперзионо**.

У **првом** случају собе се концентришу око једног "центра" (најчешће око ручавања) а у **другом** - раздвајају се дечије собе од родитељске и свака групација повезује за је дан од центара, за дневну собу или ручавање. **КОНЦЕНТРАЦИЈА** свих соба око једног центра - ручавања, док други (дневна соба) остаје издвојен, говори о томе да се целоку пан породични живот и практично све заједничке активности породице одвијају и том простору. Просторија за **ручавање** у таквом случају постаје "друга дневна соба" у стану - односно, "породична соба".

Увођење "породичне собе" у структуру стана са одговарајућим димензионалним величинама

- дневна соба поприма репрезентативни карактер (намењена посетиоцима), постаје "соба за госте".

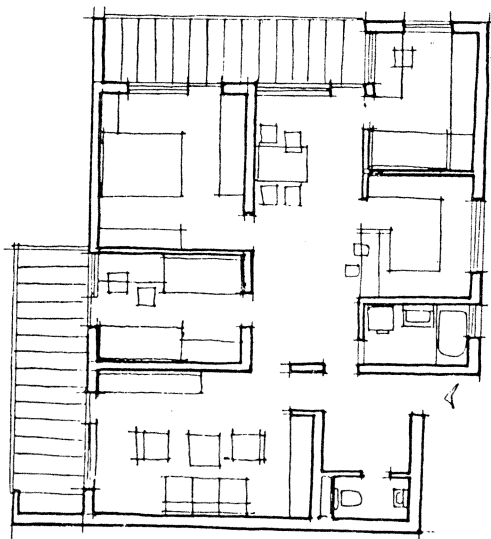

DD 40
CD 40

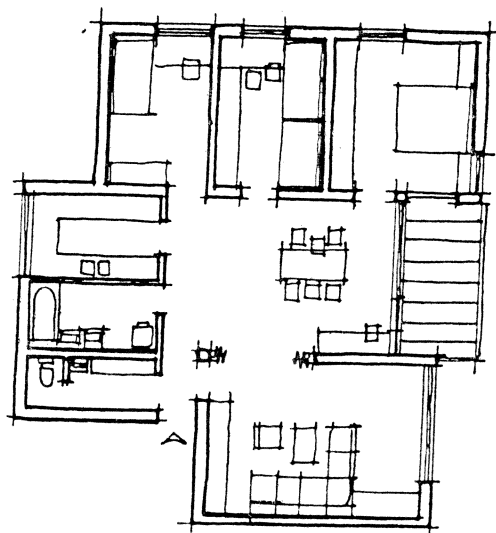
ПОРОДИЧНА СОБА - најчешће се јавља као "проширена комуникација", односно као дневна соба "холског" типа - директно повезана практично са свим просторијама (шема -сл.84)

Из просторије оваквог положаја могу се одржавати непосредни контакти (визуелни, чујни и комуникативни) између чланова породице, без обзира да ли су у самој просторији или се налазе у својим собама.

Решења овог типа (сл.85 и 86) посебно су погодна за породице са малом и децом млађег узраста, јер је у том узрасту јако изражена потреба за сталном близином родитеља. Друштвени контакти родитеља (или деце старијег узраста) - код решења са породичном собом - могу се одвијати и паралелно у издвојеној дневној соби, без ометања осталих чланова.

DD 40 | CD 40

Комуникативно повезивање дневне и породичне собе је пожељно, а евентуална просторна веза нарушавала би интимност породичне собе.

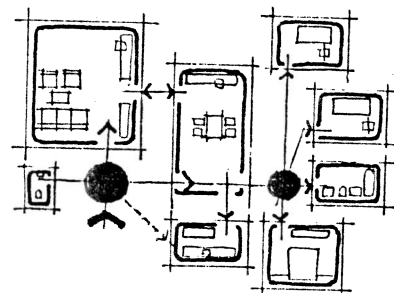
Друга варијанта шеме са концентрисаним собама око једног центра (сл.87) - има дегажман испред соба, чиме се ручавање претвара у пролазну просторију.

Код ових решења ручавање нема улогу "породичне собе" у правом смислу речи, али својим положајем указује да се интензивније користи за свакодневна породична окупљања у односу на дневну собу.

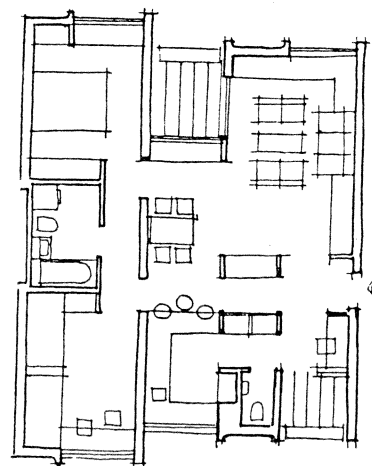
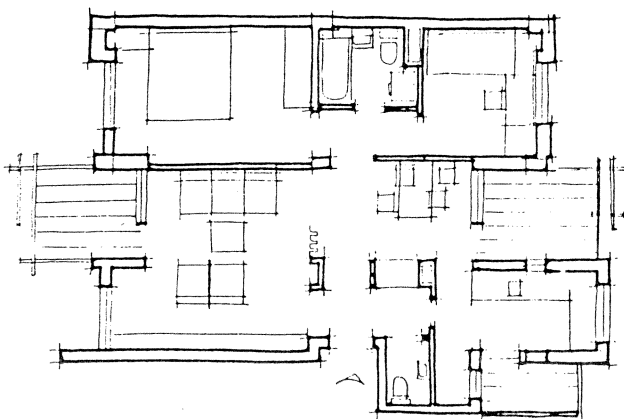
Свакодневна породична окупљања, укључујући и ручавање, подразумевају одговарајуће димензионисање - без чега неће бити могуће више наменско коришћење овакве просторије.

За разлику од предходне ситуације, за ова решења одговара просторно повезивање ручавања и дневне собе. (сл.88,89)

88 7

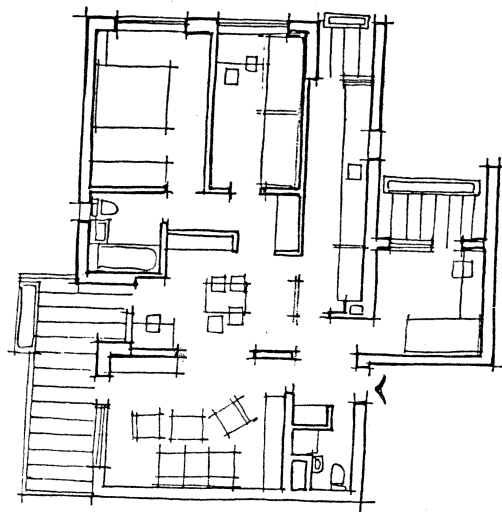
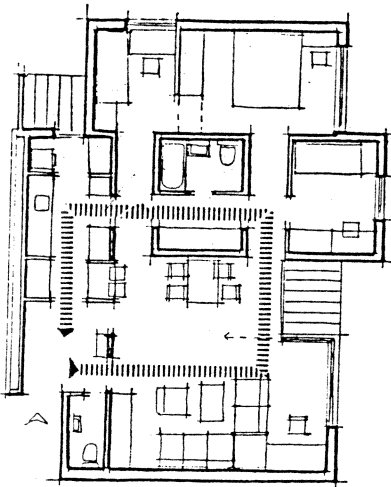

88 88 | 88 88

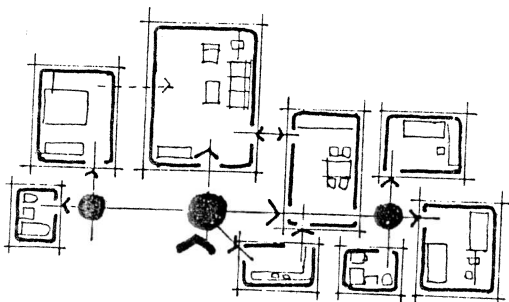

Решења код којих је успостављено просторно повезивање дневне собе и ручавања (пролазно) - **Формирањем** помоћне везе дегажмана са улазом, односно "кружне везе" или повезивањем једне собе са улазом, битно се побољшава употребна вредност стана и за породице са децом старијег узраста (90,91)

90.1 | 90.1

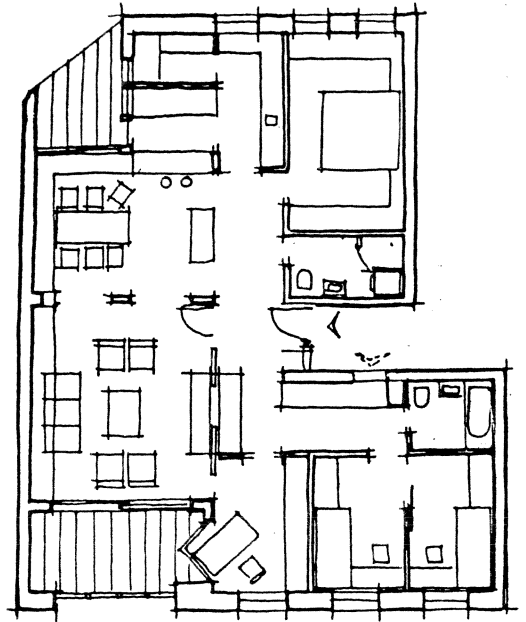
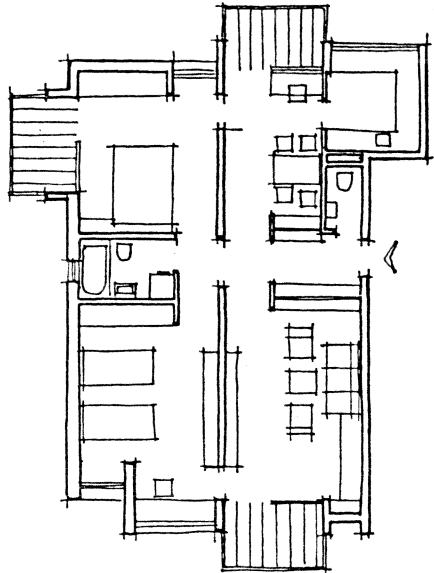
92

ДИСПЕРЗИОНА поставка соба и повезивање са различитим центрима друштвеног живота - даје више могућности за истовремено несметано одвијање различитих социјалних форми окупљања: мала деца са родитељима у једној - старија деца са вршњацима у другој просторији; родитељи и посетиоци - деца међусобно или са вршњацима и др. (шема.сл.92)

Решења(сл.93,94) која се базирају на датој шеми имају трајну употребну вредност за породични живот, без обзира на узраст деце.

93 | 94

Уједначавањем величина родитељске и дечије собе омогућује се “замена места” у току експлоатације (сл.93) - а други пример (сл.94) ствара могућност формирања “другог улаза”, чиме стан са два центра прераста у “два стана”.

4

КУХИЊА

ФУНКЦИОНАЛНО-ФИЗИОЛОШКИ АСПЕКТ ПРОС ТОРНОГ РЕШЕЊА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ КУХИЊЕ	121
ОПРЕМА И ОРГАНИЗАЦИЈА РАДНОГ ПРОЦЕСА	122
ОДНОС КУХИЊЕ СА УЛАЗОМ У СТАН	126
ПРОСТОРНИ ОДНОС КУХИЊЕ И СТОЛА ЗА РУЧАВАЊЕ	128
КУХИЊА СА РУЧАВАЊЕМ	128
РАДНА КУХИЊА СА РУЧАВАЊЕМ	130
МЕЂУСОБНИ ОДНОС КУХИЊЕ И КУПАТИЛА И УТИЦАЈ НА ПОЛОЖАЈ КУХИЊЕ У СТАНУ	132
ПСИХО-СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТ ПРОСТОРНОГ ТРЕТ МАНА КУХИЊЕ У СТАНУ	135

4

**ПРЕГЛЕД АУТОРА
ПРИКАЗАНИХ ПРОЈЕКТАТА**

- сл. 10 /зграда у Загребу-*ČiP*/87
 11 арх.И.Жижих - Сплит
 13 арх.Жунковић и др. - Београд
 14 арх.Стипсић - Бг.
 15 арх.Митић,Чанак/конк.бл.22-Бг.
 16 арх.Катанић - Ниш
 17 *W. Iron-Stuttgart, Nem*
 18 /
 19 арх.Б.Јанковић/у Лесковцу
 21 *Helin-Helsinki* /86
 22 *Lidman-Stokholm*/90
 23 *Forsman-Helsinki* /87
 24 *Lindroos, Švedska*/90
 25 *Hidemark - Štokholm*/90
 26 /више примера из разл.земаља
 30 арх.Старчић - Задар
 31 *Lindberg-Stokholm*/90
 32 *Kastro i dr., Španija*
 33 *Pirodi - Rim*
 34 *Schurman i dr., Nemačka*

Сви остали прилози - шеме, скице и др. - аутор.

КУХИЊА

Припремање и исхрана породице у стану објективно превазилази оквире задовољавања **биолошке потребе** човека за исхраном, Мада се узимањем хране задовољавају индивидуалне потребе - **начин задовољавања ове потребе у породици представља друштвени чин.**

Ова **социјална компонента исхране** у стану има битну **интегративну функцију за породицу** и битан значај за неговање и учвршћивање односа између чланова породичне групе, делујући као **фактор стабилизације ове заједнице.**

То посебно долази до изражаја код породица са децом у периоду развоја и формирања њихових личности.

Медицина и психологија истичу значај услова и атмосфере као и расположења на покретање "физиолошког механизма" организма човека у тренутку узимања хране да би се хранљиви састојци најбиље искористили.

Полазећи од тог сазнања - са становишта наше струке - **задатак је формирати погодан просторни амбијент** за активности у вези са припремом и узимањем хране, **и успоставити одговарајући однос са другим деловима стана** - како би се овај процес одвијао са што мање напора (значи, утрошеног рада у физичком и временском смислу) и без персоналне изолације личности која обавља послове припремања и сервирања хране.

Једном речју, **треба створити погодне просторне предусловке** да се ова стална активност од значаја за целу породицу **обавља са задовољством.**

Уобичајена типологија кухиња у нас,
разликује:

и “стамбене кухиње”
кухиње са ручавањем
радне кухиње

✱“Стамбене кухиње” су се код нас врло дуго задржале, до 60-тих година, пре свега због недостатка стамбеног простора.

Реч је о већим просторијама у којима се припремала храна, ручавало и боравило пре ко дана, јер је недостајала дневна соба. Сем у појединим становима грађеним између “два рата”, није у том периоду било ни кухињских елемената које данас познајемо.

Због тога, може се рећи, подела кухиња која укључује и овако схваћене “стамбене кухиње” не полази од пројектантски постављених циљева, већ у првом реду регистру је стање присутно у наслеђеном стамбеном фонду.

Мада се делимично и поклапа - типологија кухиња, која је доста распрострањена у свету, је чини се адекватнија - јер дефинише:

- затворену радну кухињу.
- кухињу са ручавањем
- отворену радну кухињу

Затворена радна кухиња подразумева посебну просторију намењену свим пословима у вези са припремањем хране.

Ручавање је у посебној просторији, дневној соби или ниши дневне собе, повезано клизним вратима са радном кухињом.

Кухиња са ручавањем је такође посебна просторија - затворена радна кухиња у којој је постављен сто за ручавање адекватан потреби породице.

Отворена радна кухиња је просторија са потребним елементима, која има отворену везу са околним просторијама.

Од дневне собе, просторије или нише за ручавање одвојена је: - намештајем (низом кухињских елемената или пултом за доручак); - зидом са већим отвором; или је - без икакве преграде.

Ако се вратимо постављеном циљу да се просторним решењем обезбеди:

(А) што мањи утрошак рада у припреми

(Б) очување контаката (визуелних, комуникативних) између особе која послује у кухињи и осталих чланова породице

- онда, сходно томе просторни третман кухиње може бити посматран са:

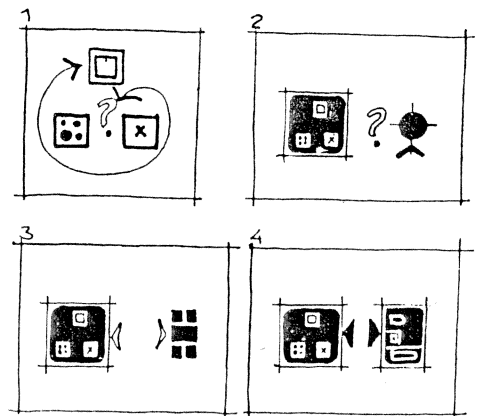
(А) ФИЗИОЛОШКОГ или ФУНКЦИОНАЛНОГ

и (Б) ПСИХО-СОЦИЈАЛНОГ АСПЕКТА

ФИЗИОЛОШКО-ФУНКЦИОНАЛНИ АСПЕКТ ПРОСТОРНОГ РЕШЕЊА КУХИЊЕ

Овај аспект просторног решења кухиње обухвата више параметара: (сл.1)

1. - потребна опрема и њен међусобни однос у простору, укључујући и радне услове
2. однос кухиње са улазом у стан
3. однос кухиње, као простора за припремање хране, са столом за ручавање, односно просторијом где је постављен,
4. положај кухиње у стану - међусобни однос "мокрих чворова" (технички спект)

ОПРЕМА КУХИЊЕ - МЕЂУСОБНИ ОДНОС

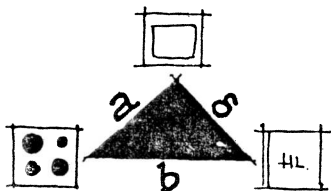
Кухињу карактеришу три радна центра: шпорет (термичка обрада) - судопера и хладњак.

Сви други потребни елементи су по моћни, пратећи - као радне неутралне површине за сервирање и привремено одлагање хране и прибора.

Међусобни однос три основна радна центра, укључујући и слободне радне површине, прои
зилази из технологије припремања хране и
организације рада - па због тога битно ути
че на временско трајање процеса и количи
ну потребног рада.

Према америчким истраживањима (објављеним у *Kitchen Planning Guide*) дужина "пута" између главних радних центара треба да износи 360 до 660см. (сл.2)

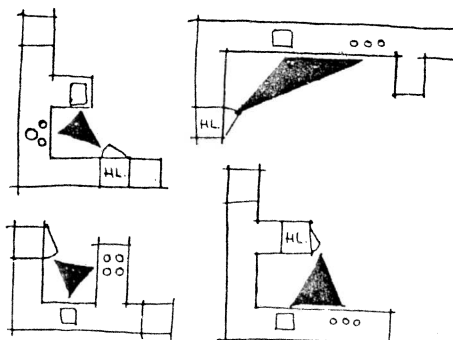
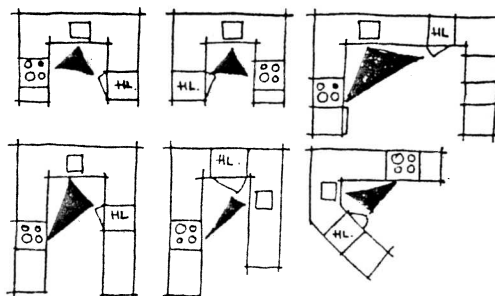
10

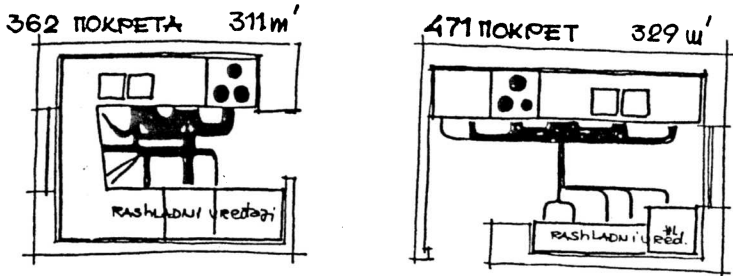
$$a + b + c$$

МЦН. : 390.

МАКЕ. : 660

Иначе, питање смањења оптерећења при припремању хране путем одговарајућег распореда опреме истакнуто је још пре 50 година, а мерења су показала "пређени пут" између појединих делова опреме. (сл.3)

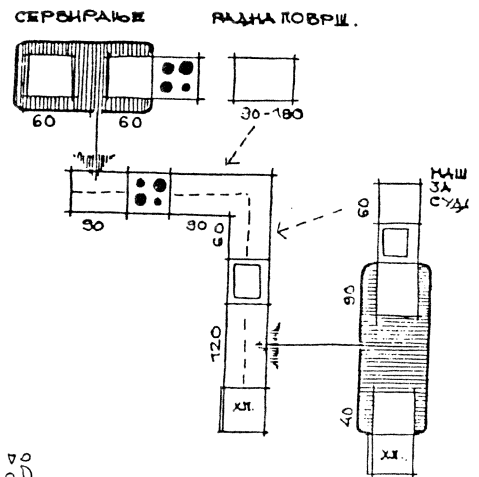
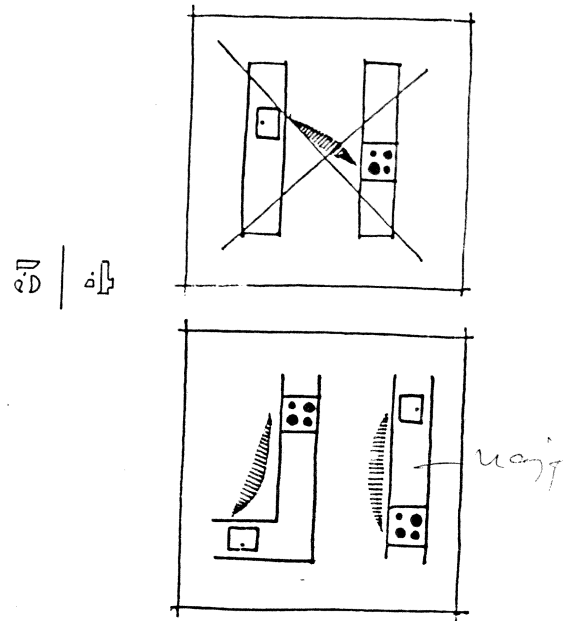
У оквиру тога - нарочито је **значајан однос шпорет-судопера**, као најоптерећенијих радних центара при припремању хране, и то као однос у простору и као међусобна удаљеност. **Најповиљнији је "линијски" положај**, а може се прихватити однос под (правим) углом. **"Наспрамни" однос шпорета и судопере** (односно постављање у два различита паралелна тракта) **није прихватљив**, јер отежава радни процес и захтева мноштво непродуктивних покрета (скица-сл.4)

Дужина неутралне радне површине између шпорета и судопере зависи и од количине намирница које треба припремити (односно, од величине породице).

Према европским стандардима она износи 60 - 120см., а америчким 90 - 180см. (сл.5).

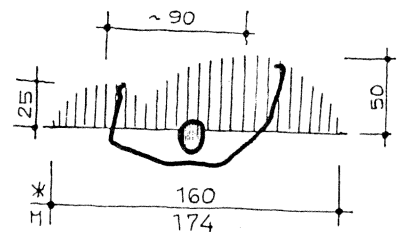
Удаљеност шпорета и судопере од 180см је под знаком питања, ако се има у виду ширина "радног захвата" једног лица, али може одговарати ако истовремено раде две особе. (сл.6).

У сваком случају, дужина неутралних елемената између шпорета и судопере од 90-120см би била оптимална.

сД

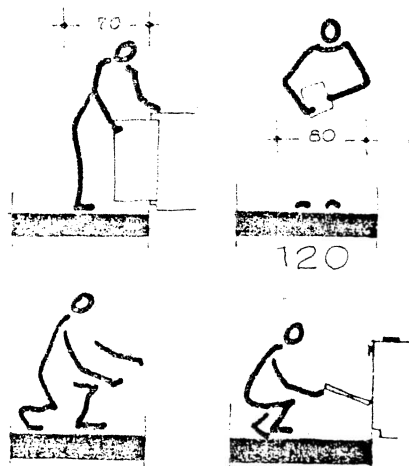
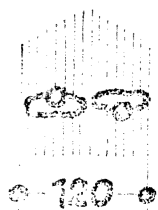
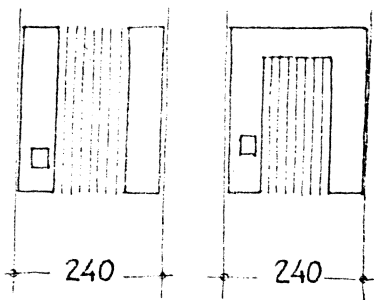
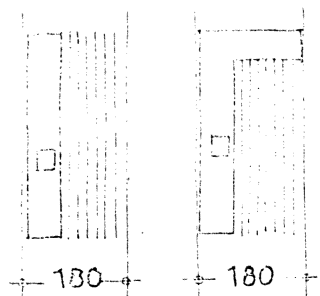
аД

сД

аД

7

8B

9D

Распоред основних и пратећих кухињских елемената врши се једнотрактно или двотрактно, са међу-решењима у облику слова "Г" и "П". (сл.7).

То је и основа типологије радних кухиња.

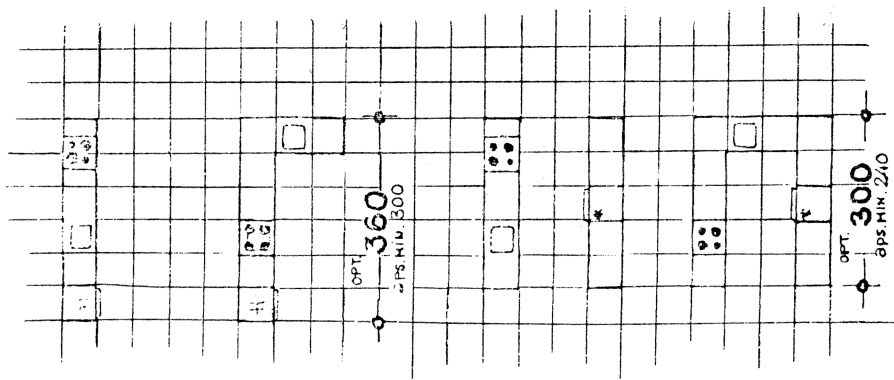
Простор између кухињских трактова или између тракта и зида је истовремено и манипулативни и комуникативни простор. Таква улога дефинише и његову ширину од 120см (скице-сл.8)

Имајући у виду досадашње разматрање - међусобног односа "главних радних места" и дужину неутралних површина - на величину радне кухиње утиче и потребна (минимална) дужина радних трактова,

Уважавајући могућност преклапања или наизменичног коришћења неутралних радних површина - најмања дужина трактова треба да износи: - код једнотрактних - 300(360)см., а код двотрактних 240(300)см., (скице-сл.9)

Међутим, савремене потребе домаћинства и достигнути развој индустрије кухињских уређаја и апарата (замрзивачи, микро таласне пећи и др.) не могу се уклопити у дате мере,

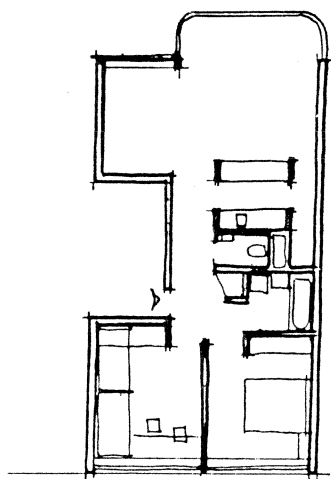
Због тога би најниже границе оптималних мера требало повећати за 60см.

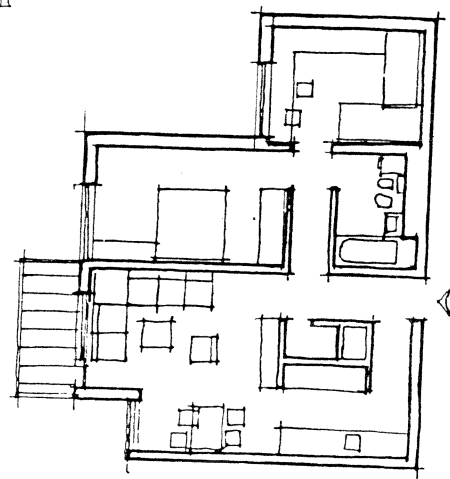
Погодни радни услови подразумевају такође добро (природно) осветљење и проветравање.

Најповољније је, али не увек и најрационалније, директно природно осветљавање кухиње, Дозвољава се и индиректно осветљење преко простора за ручавање, мада су стварни ефекти таквог осветљаја незнатни због дубине.

Код вишепородичних зграда у САД кухиња је најчешће унутар стана, на шта сигурно утиче начин исхране у породици. У нашој пракси такав положај кухиње се изузетно јавља. (сл.10 и 11).

10 | 11

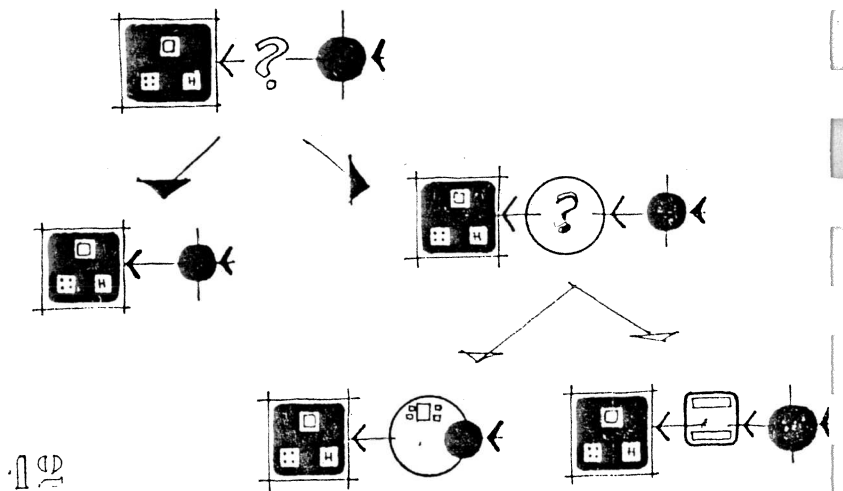
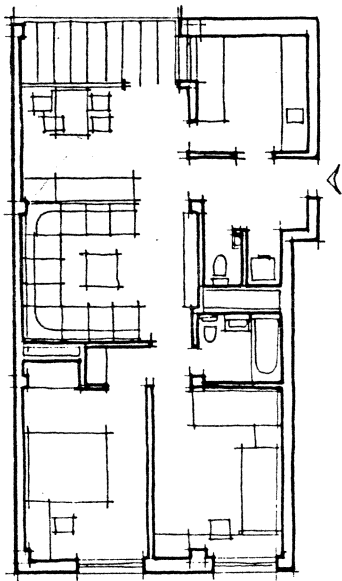

У свим случајевима када кухиња није директно природно осветљена – потребно је предвидети **вентилациони канал са усисивачем паре** и “линијско” вештачко осветљење испод висећих елемената.

КУХИЊА - УЛАЗ

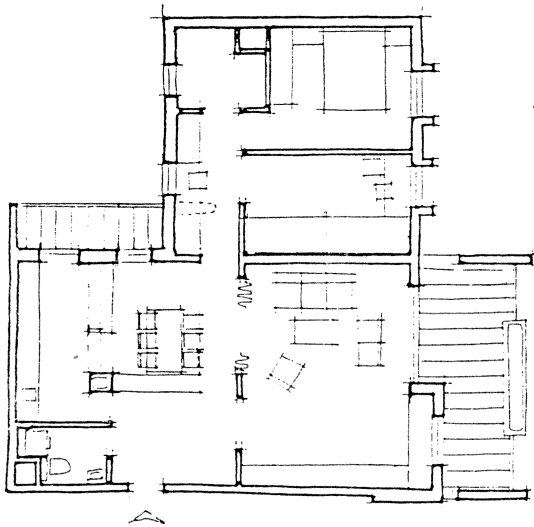
Кухиња је по правилу директно повезана са улазом у стан. Предност овакве везе а и потреба за њом условљена је честим уношењем намирница као и одстрањивањем одпадака током технолошког процеса припреме хране.

Поред директне, у одређеним случајевима могућа је и индиректна (посредна) веза, како је изложено шемом (сл.12).

12

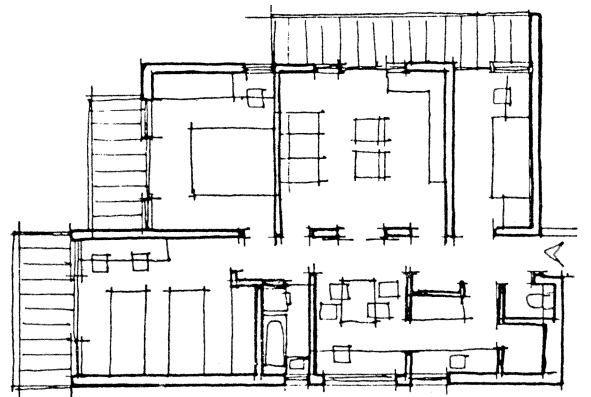
Примери са директном везом кухиње и улаза приказани су на сл. 13, 14 и 15.

13

14

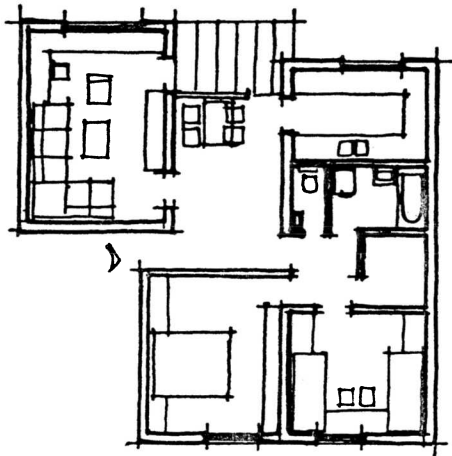
15

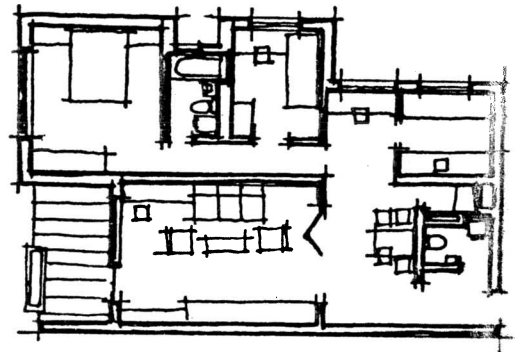
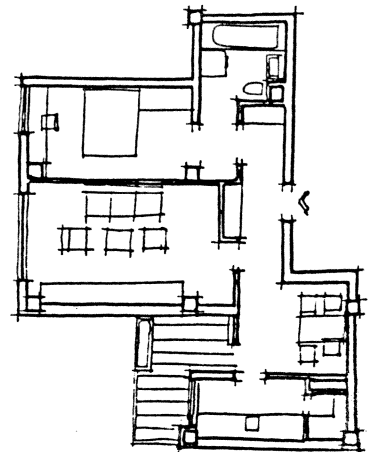

Индиректна веза кухиње са улазом могућа је преко ручавања или помоћних просторија домаћинства ("јутилити")

Посредна веза преко ручавања могућа је једино у случају када је ручавање у проширеној комуникацији, што значи да тај простор није вратима одвојен од улаза, како је приказано (сл.16,17 и 18)

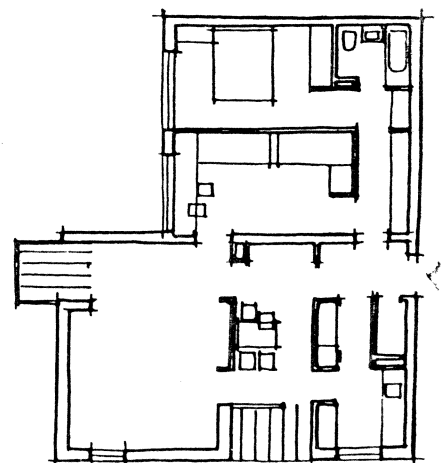

	116
117	118

У нашим условима, вишенаменска просторија у оквиру "домаћинства" - "јутилити" се не сусреће нажалост често. У приказаном примеру (сл.19) могућа је веза и преко проширене комуникације са ручавањем, али би она била предуга.

119

КУХИЊА - СТО ЗА РУЧАВАЊЕ

Однос кухиње, као "радног места" за припремање хране и стола за ручавање овде ће бити разуматан са функционалног аспекта - мада није ништа мање значајан и психо-социјални аспект питања.

Положај стола за ручавање према кухињи може се јавити на више начина:

први - потпуно просторно јединствено, када се сто за ручавање може користити и као радна површина кухиње;

други - делимично просторно издвојено

трећи - потпуно просторно раздвојено, када је кухиња организована као једнотрактна или двотрактна, а сто је у посебној просторији (ручавању или дневној соби)

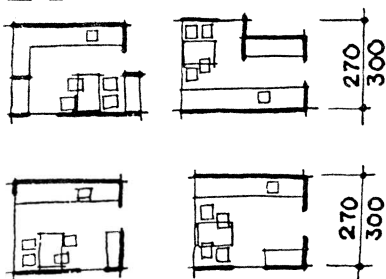

У првом случају ради се о КУХИЊИ СА РУЧАВАЊЕМ, - другом- РАДНОЈ КУХИЊИ СА РУЧАВАЊЕМ- трећем- РАДНОЈ КУХИЊИ.

На основу предходног може се видети да однос кухиње (места где се храна припрема) и стола за ручавање карактерише у великој мери типологију кухиња. (шема-сл.20)

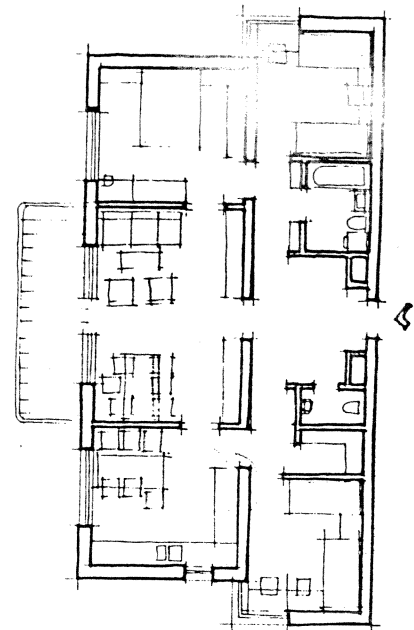
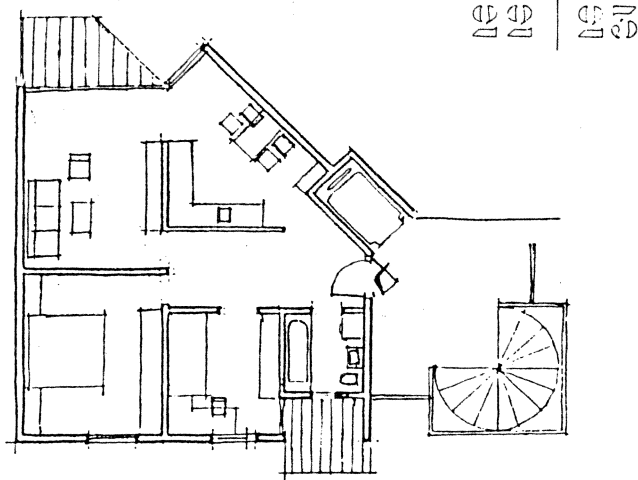
20.1

20.1

КУХИЊА СА РУЧАВАЊЕМ намењена је само породичном ручавању, за све или само за "мале оброке" (доручак, вечера), Јавља се обавезно у случајевима када нема директне везе са дневном собом у којој је сто за ручавање (сл. 21)

Међутим, како је и на примерима (сл. 22, 23, 24) приказано, врло се често предвиђа и када постоји директна веза дневне собе са ручавањем и кухиње, како би се смањило оптерећење при свакодневном вишекратном обслуживању удаљеног стола

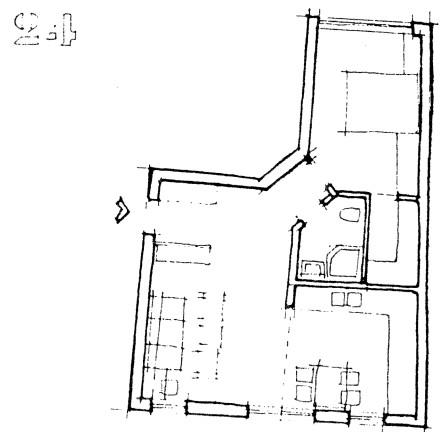

Кухиња са ручавањем, у одређеним условима, може имати улогу породичног центра окупљања.

Поред одговарајућих повећања димензија, ова евентуална улога кухиње са ручавањем под разумева и другачији приступ у повезивању са осталим просторијама стана - **аналогно функцији "центра окупљања"**.

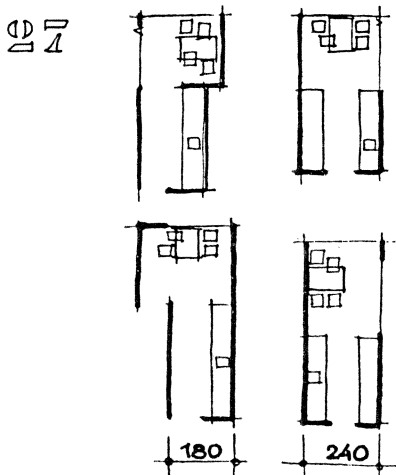
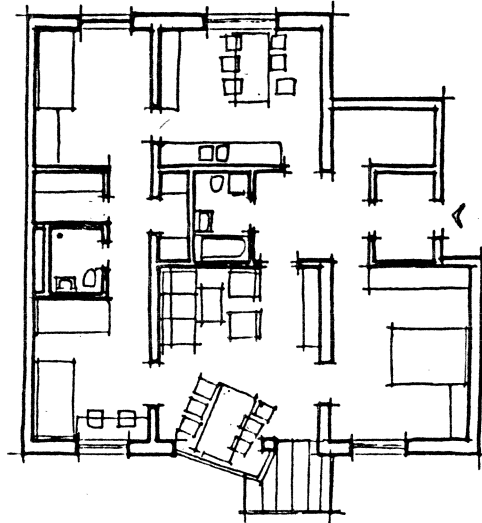
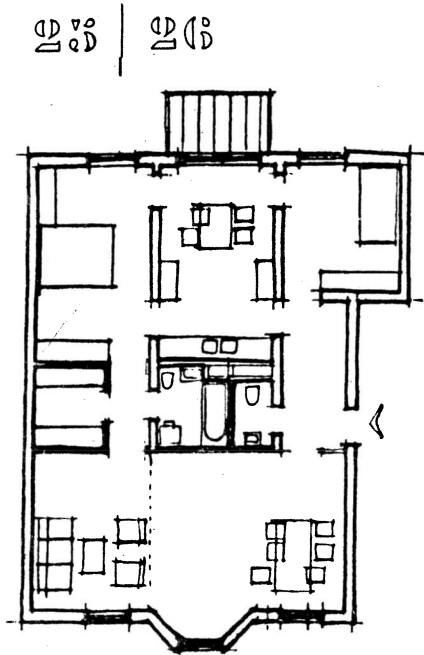
Оправдање или потреба за оваквим решењима јавила би се када је дневна соба са ручавањем једини центар друштвеног живота у стану.

По неким елементима овакав приступ организацији стана, на први поглед личи на решења са "стамбеном кухињом" - али то није.

“Стамбена кухиња“ је била нужно решење због недостатка заједничке просторије (у којој нико не спава“) за боравак, што овде није случај.

У прилог томе говоре и примери (сл.25 и 26) решења новијег датума из Шведске, где већа кухиња са ручавањем повезана са собама упућује на промене у односу на послове у кухињи и уопште односа према особи која их обавља.

РАДНА КУХИЊА СА РУЧАВАЊЕМ

као просторно рационално решење је врло распрострањено. (сл.28)

Ручавање се јавља у продужетку двотрактне кухиње (јер се димензионалне потребе делом поклапају), док је код једнотрактних потребно проштитење (скице-сл. 27)

Део кухиње просторно дефинисан за ручавање **обавезно се повезује са дневном собом**. У противном, решење поприма карактеристике “кухиње са ручавањем“, чиме се обезвређује и губе могућности коришћења и за окупљања са посетиоцима (јер није повезано ни са улазом).

1 ШВАЙЦАРСКА

2 ЗАПРЕБ

3 РУСИЈА

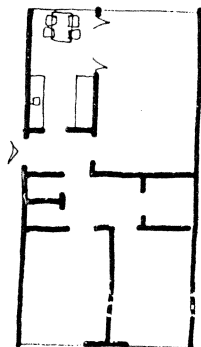
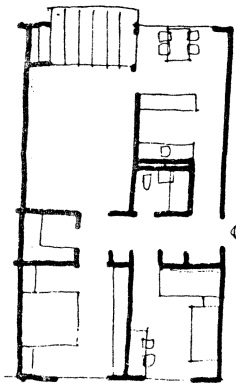
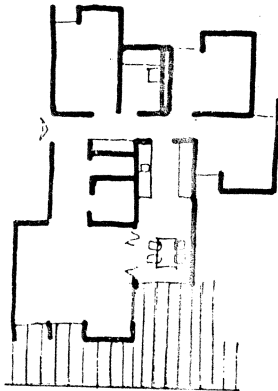
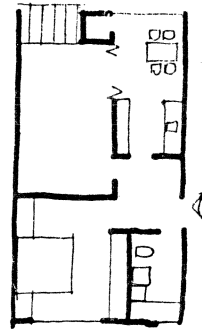
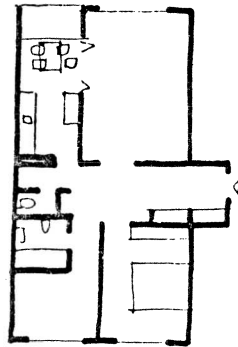
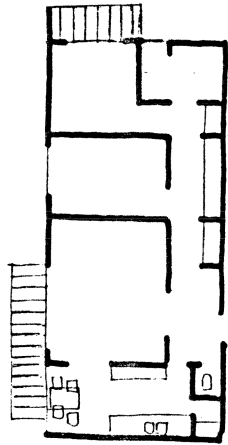
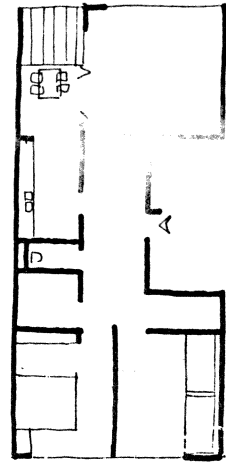
4 НИЦ

	1
2	3
4	5
6	7

5 СЛУИТ

6 НЕМАЧКА

7 ЗАПРЕБ

КУХИЊА - КУПАТИЛО

У оквиру функционалног аспекта положаја кухиње спадају и инсталационо-техничка питања рационализације броја потребних вертикала мокрих чворова, што утиче на положај кухиње у габариту стана.

Рационалност ове врсте може доћи до изражаја код вишеспратних зграда за породично становање једино под условом да се постигне:
 - индустријализација елемената за уградњу, т зв. "инсталациони зидови"; - бржа, а тиме и јефтинија градња; - лако одржавање инсталационе мреже током експлоатације и сл.

Уобичајено питање "број вертикала по стану", са становишта цене коштања, нема данас тако изражен значај као раније. Због тога, **организација стана има примат над њим.**

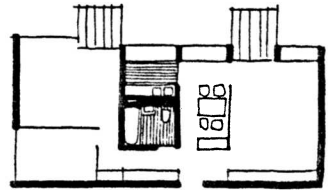
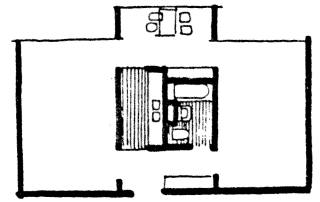
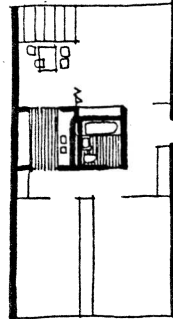
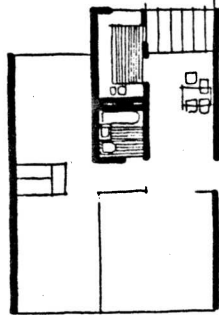
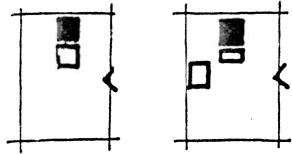
Стан треба у највећој могућој мери да задовољава потребе породице у њему, да јој буде и доступан (што подразумева потребу за укупном економичношћу градње) - а организацијом простора јој створи могућност за хумано становање, живљење.

Највећи број постављених циљева рационализације путем концентрације "мокрих чворова" - **на једну до једну по вертикалу по стану** - може се остварити **централним или периферним положајем кухиње у стану**, без довођења у питање квалитета организације укупног простора.

ЦЕНТРАЛНИ положај кухиње омогућава пуну концентрацију у један инсталационо чвор, или делимичну (код већих станова), где се у централном делу појављују кухиња и клозет а купатило периферно (повезано са суседним станом). (скице-сл.29)

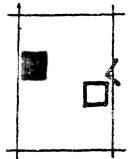
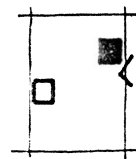
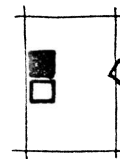
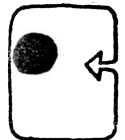
22 9)

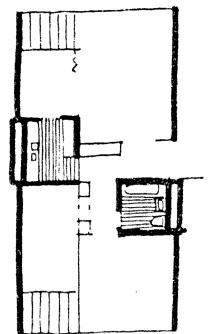
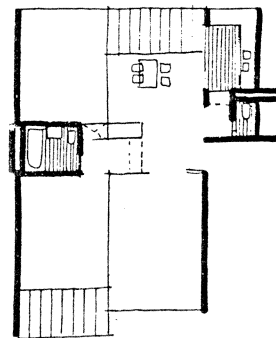
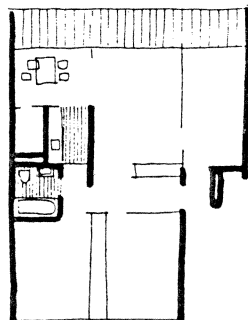
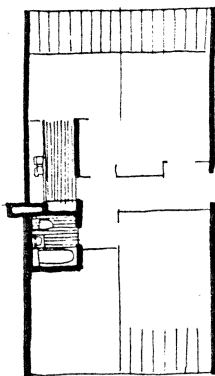
ПЕРИФЕРНИ ПОЛОЖАЈ КУХИЊЕ јавља се уз улазну зону или у дубини стана.

У првом случају, концентрација (са или без клозета) се остварује са суседним станом, а инсталациони чвор купатила са другим суседним станом, или решава самостано.

На сличан начин се може поступити и у другом случају, када је кухиња на крају. (сл.30)

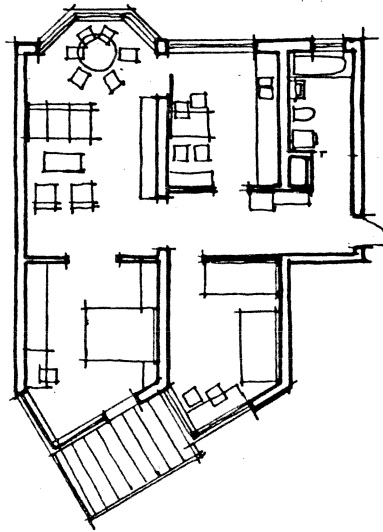
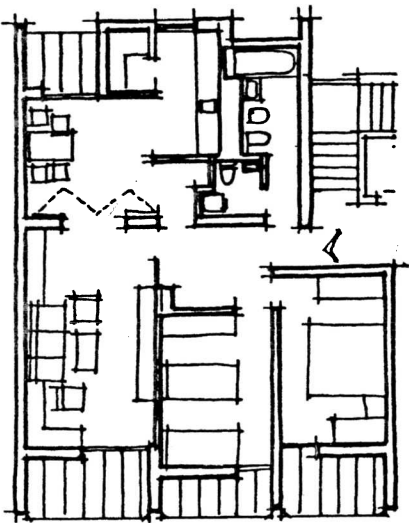
23 1)

Концентрација “мокрих чворова”, кухиње и купатила, “по сваку цену” - која за последицу има погрешну организацију стана - није прихватљива.

То се посебно односи на решења код којих се купатило “извлачи” из интимног дела стана, одваја од соба, да би се припојило кухињском чвору у зони улаза. (сл.31 и 32)

31 | 32

ПСИХО-СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТ ПРОСТОРНОГ ТРЕТМАНА КУХИЊЕ У СТАНУ

Психо-социјални аспекти положаја кухиње у стану и њеног односа са другим просторијама све више и у пракси добијају своје одговарајуће место, након значајнијих истраживања у овој области прошле деценије.

Основни разлози за то налазе се у чињеници што је димензионални и просторни развој кухиње (укључујући и њен однос са другим просторијама стана) глобално постављен и практично "завршен" 30-тих година - у оквиру општих и посебних друштвених услова и односа снага, који су битно различити од данашњих.

Промене које су се догодиле - релевантне за проблем који је постављен - огледају се у: трансформацији породице и односа унутар ње; промени друштвеног положаја жене и њеног положаја у породици; промени укупног односа према деци у смислу уочавања и посвећивања пажње њиховим потребама; и др.

Данас је зато проблем што се у наслеђеним и дуго не мењаним просторним односима (дакле у "старој" физичкој средини) треба да одвијају нови, битно измењени, социјални односи у породици и породице са другима у стану.

Проблеми у вези са оптерећењем жене радом у кухињи благовремено су сагледани (још 20-тих година) и техничка струка је настојала да их решава техничко-технолошким прилазом.

Радне кухиње су димензионално и организа
цијом простора потпуно подређене "механи
ци људског покрета" а развојем технике ук
љућено је мноштво апарата и уређаја. Све то
несумљиво је водило олакшању и скраћивању
радног процеса **једној особи**.

Упркос свему, чињеница је да и под таквим
околностима кухињски послови абсорбују
2,5 до 3 сата дневно једног члана породице
(како показују страна и истраживања аутора)
– што је значајан удео у укупној количини
дневног времена.

Због свега, даљим техничко-техно
лошким развојем, у делу нових кухињских
апарата, чини се није могуће битно смањити
данас потребно време ангажовања и физич
ког напора у кухињи **једном лицу** – јер је већ
знатно учињено за последњих 50 година.
Проблему треба прићи на други начин.

Психо-социјални аспект обима рад
ног ангажовања у кухињи је **значајан** како
за **лице** које те послове обавља, тако и за
остале **чланове породице**, за породичну зајед
ницу.

Трочасовно дневно ангажовање у кухињи
захтева да се проблем посматра и са аспекта
простоног односа овог "радног места" са
осталим деловима стана, односно осталим
члановима породице.

У **условима просторне изолације**
ради се о вишечасовном "**искључивању**" једног
лица из породичне заједнице – односно **спре**
чавању других чланова породице да са њим
буду.

У тим условима контакти се одвијају испре
кидано, јер улазак другог лица у радну кухи
њу (пошто је димензионисана и организована
на према "механици покрета" само једног
лица) омета радни процес, продужава га.

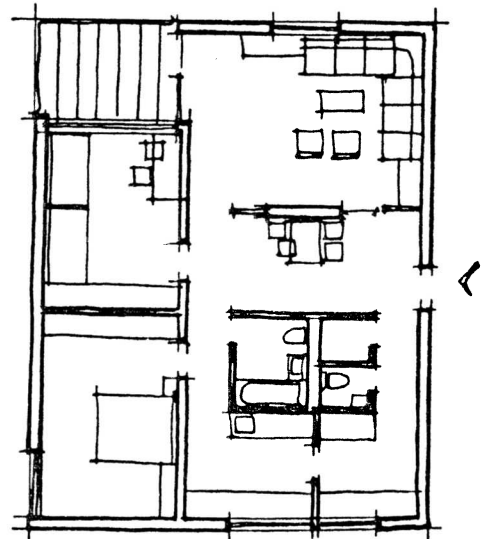
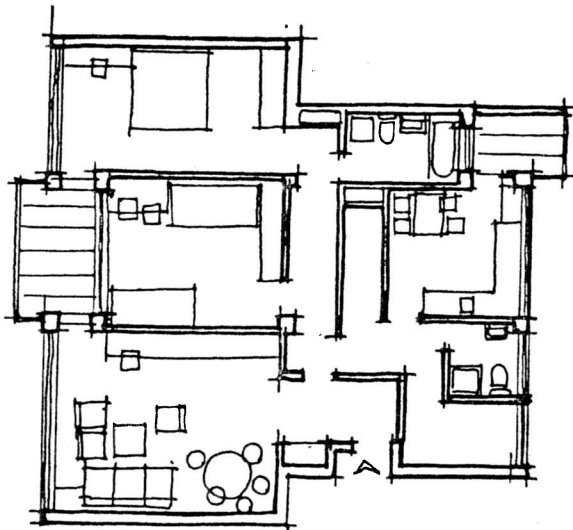
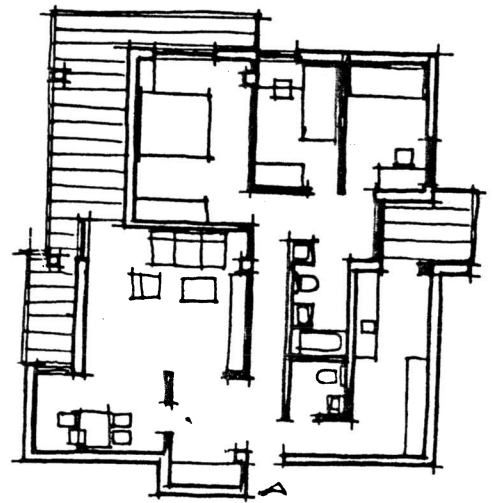
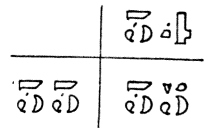
Због свега тога, лице које ради у таквој-изо-
лованој кухињи је под физичким и психичким
напорима, који воде нерасположењу и стресу.

Са друге стране, познато је да су деци предшколског (а делом и школског) уз раста потребни врло чести контакти, комуницирање са мајком. Истовремено и мајци је таква комуникација потребна са децом да би надгледала њихове активности.

Изолована радна кухиња спречава ове потребне интеракције мајка - дете, а долазак детета у радни простор омета и успорава рад и тиме доводи до "двоструког" незадовољства - ствара се напета ситуација.

На основу предходног, може се закључити да пројектантска решења са изолованом кухињом према деловима стана за потенцијално окупљање осталих чланова породице немају оправдања (сл.33, 34 и 35) и као таква нису прихватљива.

Решење (сл.33) где је кухиња са ручавањем само делимично ублажава истакнуте проблеме.

Социјална интеграција особе која послује у кухињи са осталим члановима породице, као и "радна интеграција" осталих са њом у тим пословима - су два повезана предуслова за складан развој интерперсоналних односа.

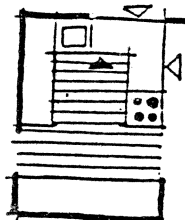
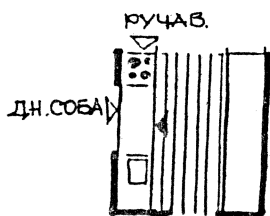
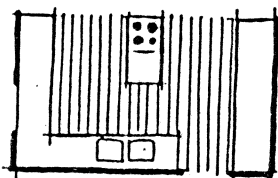
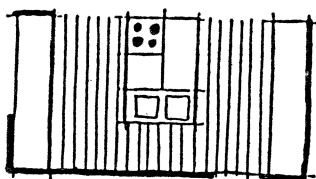
Радна интеграција више лица на заједничким пословима (а припремање хране то и јесте) захтева одговарајуће просторне услове, како се не би претворила у своју супротност - ометање.

Део проблема може се разрешавати пројектантским решењима - стварањем просторних претпоставки за истовремено радно ангажовање два члана породице у кухињи.

То је могуће остварити на више начина, од којих су два (сл.36) карактеристична:

- постављањем дела главних центара кухиње (шпорета и судопере) у средишњи простор;

- учинити доступним радне центре и неутралне површине (један њихов део) из других просторија стана - ручавања и (или) дневне собе.

Први начин, који је најприсутнији у индивидуалној стамбеној градњи САД-а, захтева знатно већу површину кухиње од уобичајено потребне - што доводи у питање рационалност таквих решења.

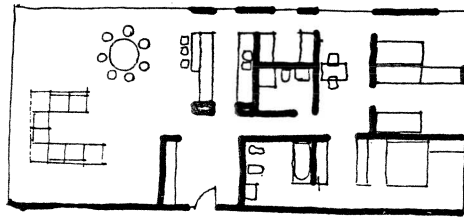
Други приступ практично задржава исту површину радне кухиње (што има своју посебну вредност у погледу рационализације код вишеспратних зграда са породичним становањем а отвара приступ појединим деловима опреме из заједничких просторија (дневне собе, ручавања).

На овај начин елиминише се изолованост лица које послује у кухињи и истовремено омогућава укључење других чланова породице у радни процес.

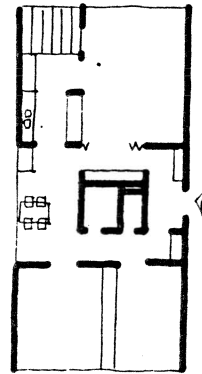
Сагласно раније наведеној типологији, таква решење би било "отворена радна кухиња"

Због свега напред реченог - **тип отворене радне кухиње, који омогућава чујну и визуелну комуникацију са осталим члановима породице и пружа могућност за њиховим несметаним укључењем у послове, има пуну предност и представља одговарајуће услове за породичну атмосферу доприносећи и по требном осећању заједништва у породици,** што се може уочити и из примера (сл.37.)

37

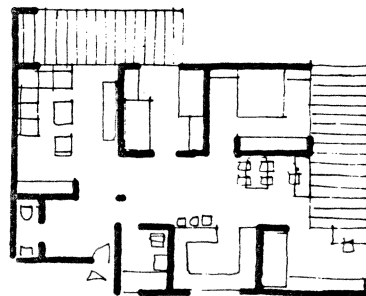
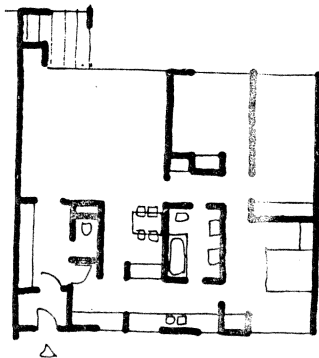
АРХ. DEILMAN - НЕМАЧКА

АРХ. БАЈЛИЧ - БЕОГРАД

АРХ. МЕТИЛА - ФИНСКА

АРХ. WEINSTEGER - НЕМ.

**ОТВОРЕНЕ ПОВРШИНЕ
У СТАЊУ**

5

**ПРЕГЛЕД АУТОРА
ПРИКАЗАНИХ ПРОЈЕКТА**

- сл. 8 арх.Б.Миленковић - Београд
9 арх.Башић - Задар
10 арх.Строгов - Н.Сад
11 *Hershman, Jerusalem*

Све остало - детаљи коришћених примера и скице аутора

ПОВРШИНЕ У СТАНУ

Са становишта потреба - отворене површине стана се по правилу јављају уз две рупације: ДОМАЋИНСТВО или "БОРАВАК". Овакво разврставање према намени треба да се одражава на величину и положај лођа у стану - али и на архитектонско-грађевинске услове за визуелну комуникацију са околином (и обрнуто), као и акустичне услове према суседним становима.

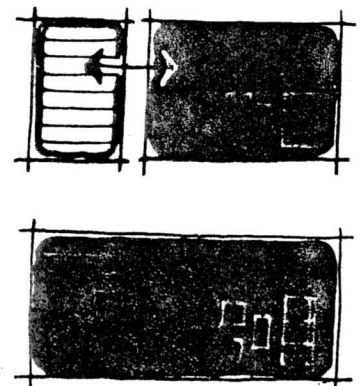
ОТВОРЕНА ПОВРШИНА УЗ ДОМАЋИНСТВО може бити коришћена као простор за привремено одлагање одпадака или приручних средстава која се користе у "домаћинству", или за поједине делове процеса припремања хране.

Оваква намена не условљава велику површину (јер је претежно користи једна особа) - али је **битна директна веза са кухињом** (или са "домаћинством" ако је просторно дефинисано)

Због своје функције, ова површина треба да буде "затворена" за спољне погледе.

ОТВОРЕНЕ ПОВРШИНЕ НАМЕЋЕНЕ "БОРАВКУ" имају много већу и разноврснију употребну вредност за породицу, са медицинског и психо-социјалног аспекта.

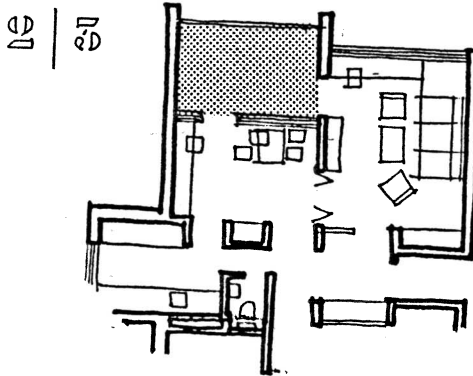
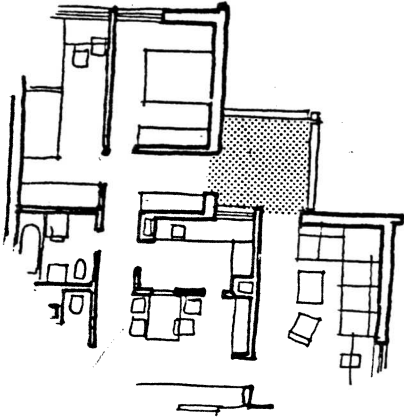
У зависности од начина решавања **парапета и комуникативне везе** између просторија "боравак" и отворених површина, оне делују као **"допунски"** (комуникативна веза) или **"продужени боравак"** (просторна-широка веза). (скица-сл-1)

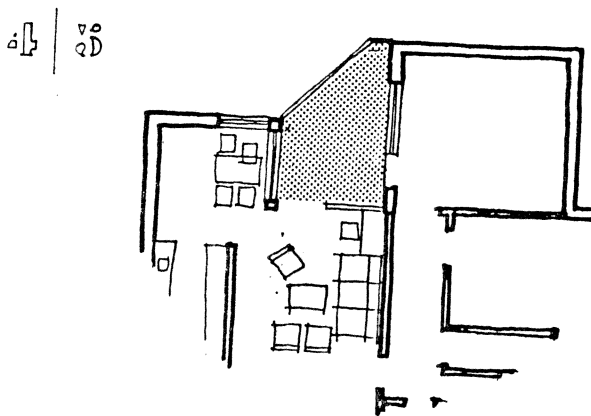
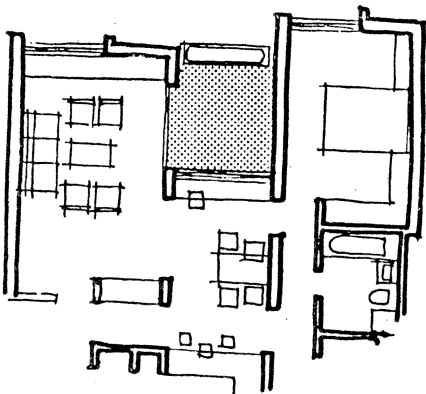
Дефинисање отворених површина као **“допунски/продужени боравак”** учињено је са циљем да се истакне начин могућег коришћења овог простора у стану.

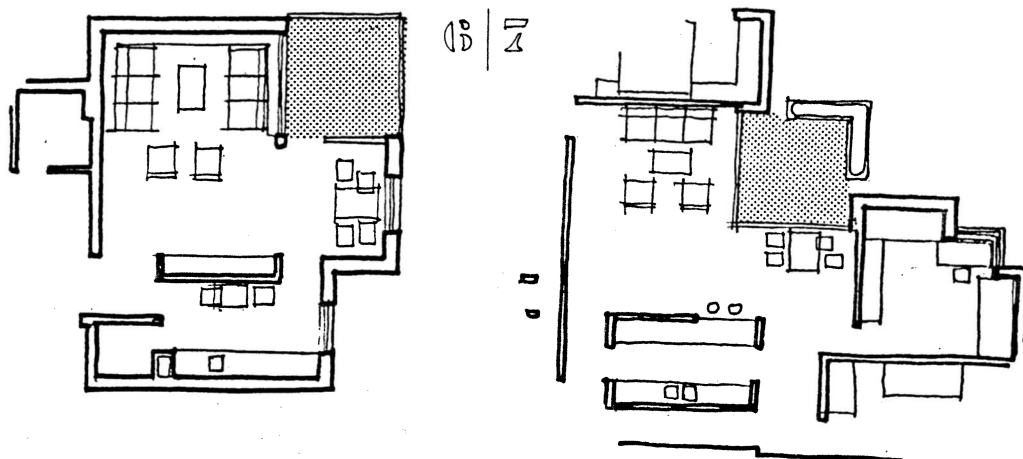
Тако се у **првом случају** ради о просторној целини - повезаној са дневном собом или ручавањем - која треба да има потребну величину да би могла да служи намени. (сл.2,3)

Основна намена - боравање на отвореном - захтева погодну дубину која треба да омогући смештај целе породице за сточићем, не мање дубине од 160 (210)см.

“Продужени боравак”, аналогно, подразумева могућност за просторну интеграцију оба дела - **“затвореног”** (дневна соба или ручавање) и **“отвореног боравака”**. (сл.4,5 и 6,7)

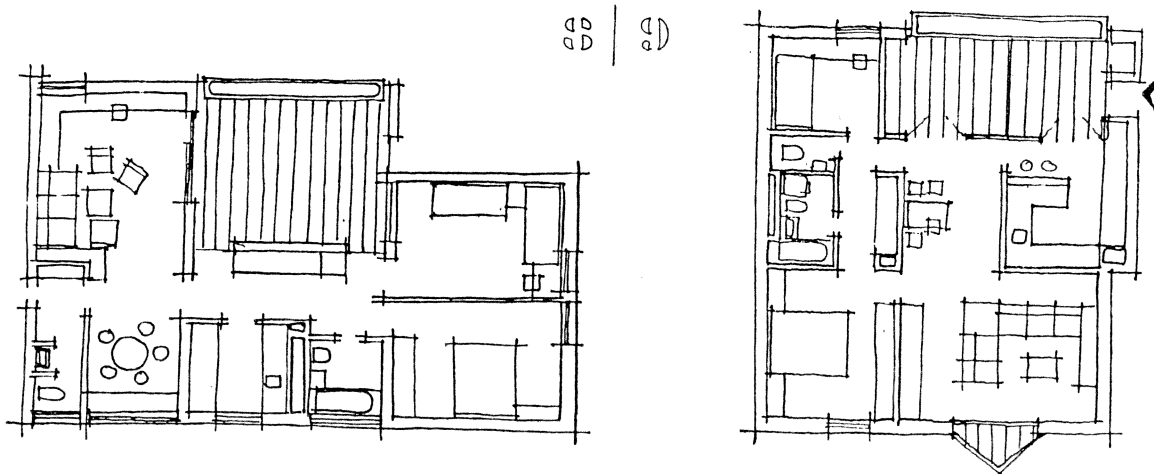

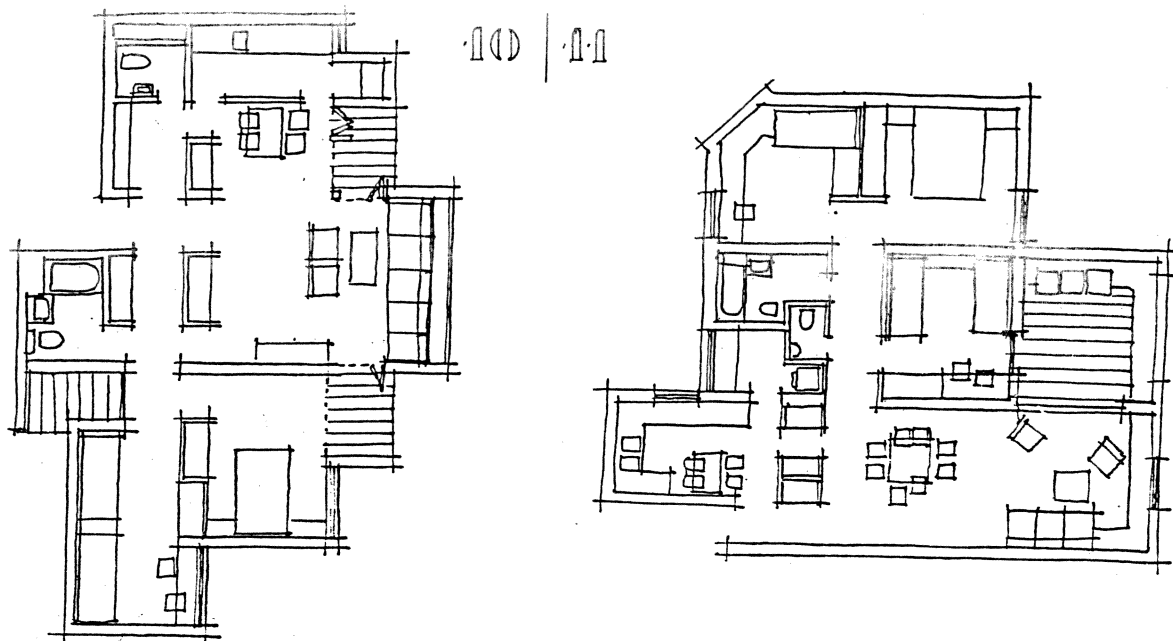
Отворене површине намењене борављењу захтевају чујну и визуелну интимност у односу на суседне станове, односно станаре.

То је врло битан услов да би се уопште користиле у складу са предвиђеном наменом, за друштвени живот породице на отвореном.

Сагласно овом услову - предност имају лође или полу-лође над решењима типа балкона.

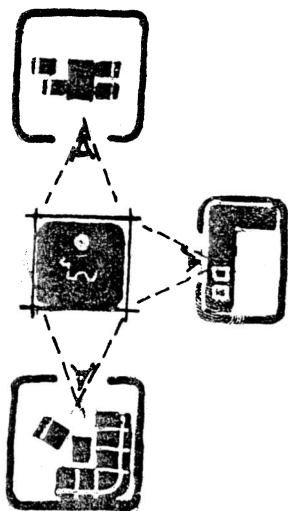
Такође, повољнија су решења са централним положајем ове површине (сл.8,9,10 и 11) у односу на габарит стана од периферно решених.

Подела отворене површине између два стана као решење није допуштено, јер тиме апсолутно губи намењену употребну вредност.

12

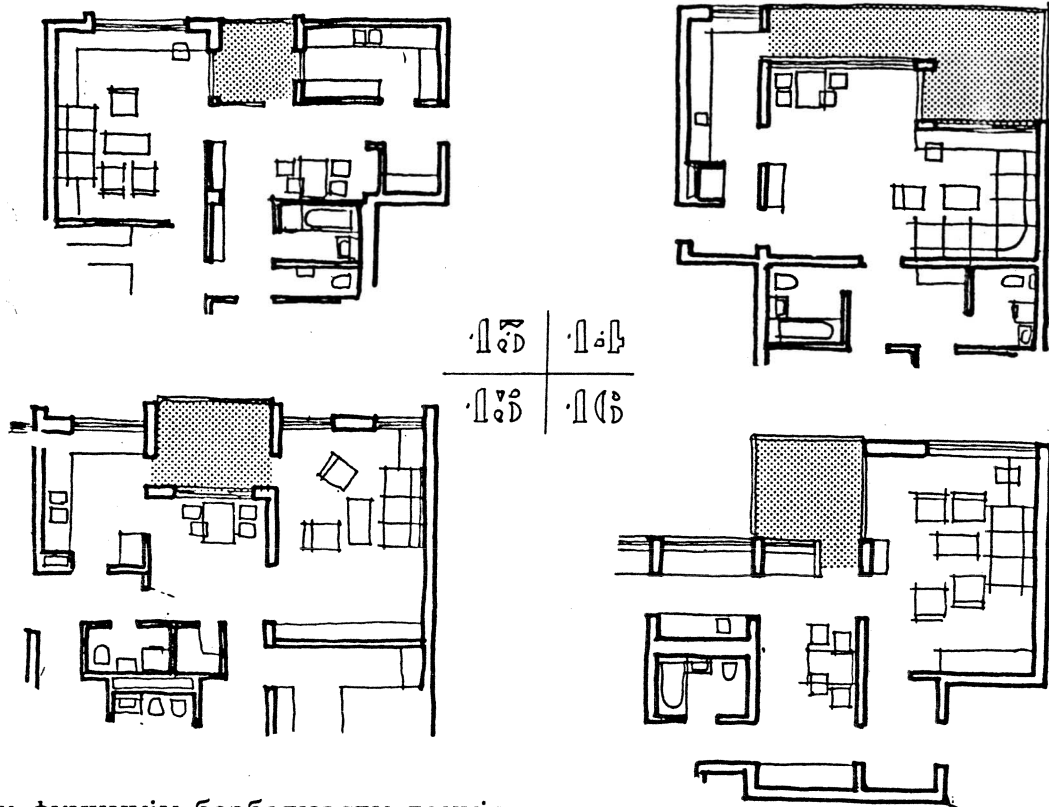
БОРАВЉЕЊЕ ДЕЦЕ на отвореном је са **здравствено-хигијенског** аспекта изузетно значајна потреба.

Као што је познато, мала деца која станују у вишеспратним зградама проводе знатно више времена у стану од својих вршњака из индивидуалних кућа.

Због тога је значај **погодних** отворених површина за децу у становима врло велики, али уз пуну безбедност.

Са безбедносног аспекта, поред општих услова (ограда без хоризонталних пречага у доњој зони, минималне висине 110см) - отворене површине у становима за игру деце морају да буду у визуелном контакту (да се сагледавају) са другим просторијама стана у којима најчешће бораве родитељи - дневна соба - ручавање - кухиња. (шема-сл 12)

Такав положај отворених површина за боравак и игру деце у становима задовољава њихову потребу за близином родитеља и истовремено омогућава надгледање . (сл.13,14,15,16)

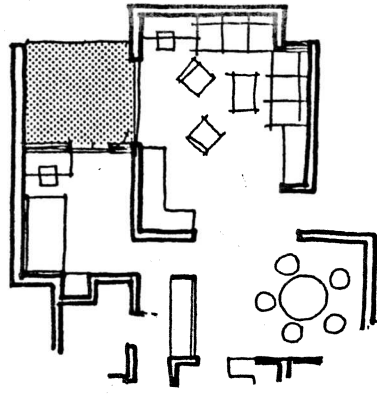
Сагледивост у функцији безбедности дечије игре, подразумева да **подна површина** (где се обично мања деца налазе) **треба да буде у видокругу старијих** и то из седећег положаја из дневне собе и ручавања и из стојећег из кухиње.

У недостатку таквих услова неопходно је истовремено борављење са децом на отвореним површинама.

Јасно је да су шансе за дуже или чешће борављење деце напољу на страни првог случаја.

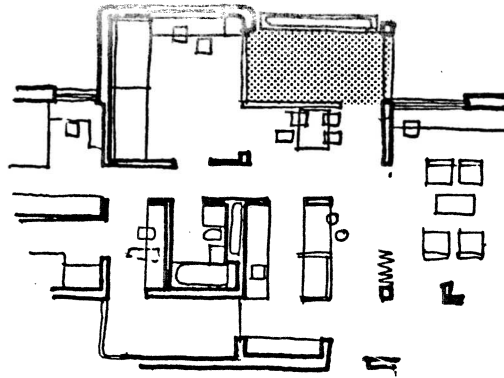
Питању **отворених површина испред или у вези са дечијим собама** треба селективно прићи.

Тако на пример - отворене површине које задовољавају опште и посебно истакнуте услове у погледу сагледивости - могу бити намењене и дечијим собама, односно бити у комуникативној вези са њима. (скице-сл.17,18,19,20)

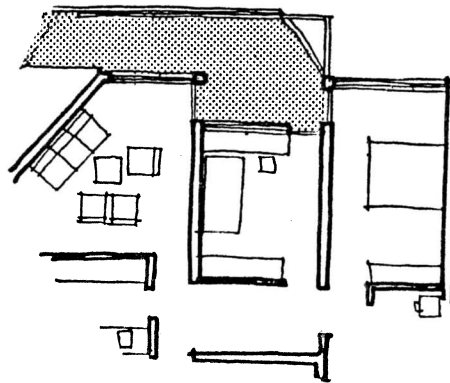
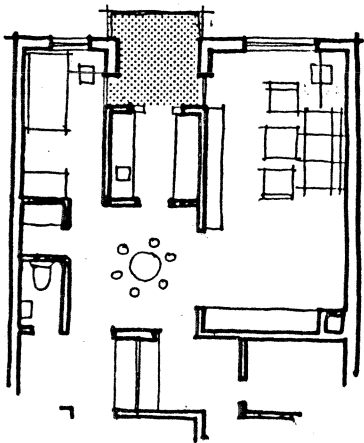
·17

·18

·19

·20

Отворене површине које су намењене само дечијим собама - нису препоручљиве за породице са децом предшколског и делом школског узраста.

БИБЛИОГРАФИЈА

БИБЛИОГРАФИЈА

- 1 ALDEFER C P. *Existence, Relatenders Groun/N. York 1972*
- 2 АЛЕКСИЋ Б. Стан и становање/ час "Арх.урбанизам" бр. 74-78
- 3 ВАHRDT N P. *Humaner Stadtebau / München 1973*
- 4 БАЈЛОН М. Нека питања у вези са употребом вредношћу стана/ час "Изградња" - посебно издање 1972
- 5 БАЈЛОН М. Београдски стан / час "Арх урбанизам" 74-78
- 6 BEZER G. *Housing and Society/McM Comp. London 1*
- 7 BROADBENT G. *Design in Architecture-Architecture and Human Science/ N York 1978*
- 8 VOTELER A. *Multimobiles Wonen 1980/Kramer-Stutgar*
- 9 GRANDJEANE. *Wohnphysiologie-Grundlagen gesunden Wohnens/ Zürich 1973*
- 10 /grupa autora. *Die Engere Umwelt der Wohnung/čas."B-W"*
- 11 DEILMANN H. *Wohnbereiche-Wohnquartiere/K Kramer-S*
- 12 DEILMANN H. *Wohnungsbau/K Kramer - Stuttgart 1973*
- 13 DAWIS S. *The Form of Housing / "VNR"-N.Y. 1977*
- 14 DEASY S. M. *Design for human affairs/Wiley Press-N.Y*
- 15 DUBOS J. R. *Man Adapting: His Limitations and Potentic*
- 16 ЖИВКОВИЋ М. Увод у социологију становања/ Арх. фак. Бг. 1973
- 17 ИЛИЋ Д. Стан и породица / Научна књига Бг. 1986
- 18 КАНДОР И С. Физиолошко- хигијенски захтеви стана/ уводни коментар за књигу R Lery-a "Екологија човека - наука о градњи станова/ Москва 1970
- 19 КАРТАШЕВА К. Социјалне основе развоја стана/ час "Арх СССР" 11/
- 20 KIRSCHENMANN. *Die Wohnung - Der Bereich der Kindern*
- 21 КОРАЋ Ж. Човек и град / "Глас" 1979
- 22 KRUSE L. *Raumlich Umwelt - Die Phenomenologie der raumlichen Verhaltens als Beitrag zu einer psychologischen Umwelttheorie/N.Y.*
- 23 LANG-BURNETTE. *Design for Human Behavior or/Dowden Co.*
- 24 DE LAUWEON. *Famille et habitation 1. 2/Centre nacional de la recherche scientifique - 1967*
- 25 MARC O. *Psychology of The House/London 1977*
- 26 MARIE ST. S. *Home are for People/ N.Y. 1973*
- 27 MEYER-EHLERS. *Wohnung ung Familie/ "DVA" Stuttgart*
- 28 МЛАДЕНОВИЋ М. Породица између усамљености и друштвености/ Бг. 76

- 29 SCHWERI *Mit Kindern wohnen/ Berlin 1976*
- 30 PERELMAN R *L'home et son habit/Le Prat-Paris 75*
- 31 STINGH *Wohnbau - Perspektive der Planung/Stutg. 7*
- 32 THIERSCHN R *Die Wahl des richtigen Grunrisses/Berl. 77*
- 33 ФИШЦИ J. *Развој диспозиције и функције у стамбеној култури Сарајева/ изд. Завода за урбанизам Сарајево 70*
- 34 FREY H *Wohnungsbewertung /Niggli Bazel 1974*
- 35 HERLYN U. *Wohnen im Hochhaus*
- 36 HEUSERKCHR *Innerarchitektur-Raumgestaltung/Berlin 1975*
- 37 CULLEN M *Housing the Family/ "Heb" London*
- 38 WAHRCHAFTING M *Kindern sind den Wohnungsplanern verlos Ausgeliefert*
- 39 ГОРОМОСОВ *Физиолошка основа здравствених норми за станове / превод- издање Савез арх Хрватске*
- 40 MEYER.EHLERS I DR *Kollektive Wohnformen / Berlin 73*
- 41 *Kitchen Planning Guide/The Housing Press -Mc Graw-Hill 1978*

УЧБЕНИЧКА ЛИТЕРАТУРА

- 42 РАНКОВИЋ J. *Стамбени кули / Унив Скопље*
- предавања: Архитектонски одсек Техн.фак. и
Високоградње Грађевинског фак. -Ниш
- 43 НЕСТОРОВИЋ *Стамбене зграде / Унив. Београд*
- 44 БАЈЛОН *Стамбене зграде / Београд*
- 45 КНЕЖЕВИЋ *Вишестамбене зграде / Загреб*
- 46 GIESELMNN *Wohnbau/ "Vieweg" Wiesbaden*
- 47 MACSAI J. *Housing / N. York*
- 48 ДАМЈАНОВ *Високи пунктови жилишни сгради/ Софија*